

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE' DE İÇ GÖÇ OLGUSUNUN KENTLEŞME SÜRECİNE
ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ömer Tuğrul ÖZKAN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Abdullah KARATAŞ

Niğde

Ocak 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Türkiye’de İç Göç Olgusunun Kentleşme Sürecine Etkisi’ Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım/..../..... (tarih)

Ömer Tuğrul ÖZKAN

ONAY SAYFASI

Yrd. Doc. Dr. Abdullah KARATAŞ danışmanlığında Ömer Tuğrul ÖZKAN tarafından hazırlanan "TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ OLGUSUNUN KENTLEŞME SÜRECİNE ETKİSİ " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 19/01/2018

JÜRİ :

Danışman : Yrd. Doc. Dr. Abdullah KARATAŞ

Üye : Yrd. Doc. Dr. Taner DEMİRKOL

Üye : Yrd. Doc. Dr. Sefa USTA

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Hünkar GÜLER
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kentleşme bütün dünyada sanayileşme süreciyle başlayıp, Avrupa'da 19. Yüzyılda, Türkiye'de ise 20. Yüzyılın ortalarından itibaren yoğun bir şekilde yaşanan bir süreçtir. Sanayileşmeye bağlı olarak kentlerde ortaya çıkan iş gücü açığı, yine aynı süreçte makineleşmeyle ortaya çıkan kır/köylerdeki işsizlik ya da ekonomik açıdan yetersizlik iç göçü de beraberinde getirmiştir.

Türkiye'de iç göç, çeşitli etkenlere bağlı olarak 1950'lerden itibaren yoğun bir şekilde ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960'lardan sonra başta İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Mersin, Antalya gibi batıda sanayileşen büyük şehirlere yönelik olmuştur. Belki başlangıçta modernleşmenin ve köy kent kaynaşmasının bir unsuru sayılabilecek bu gelişme zamanla hızlı ve kontrolsüz bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Buna bağlı olarak da çarpık kentleşmenin bir parçası olan gecekondulaşmadan cemaatleşme ve ötekileştirmeye varan sosyal problemler doğurmuştur.

Toplumun modernleşmesi, mal ve hizmetlerden daha geniş kitlelerin istifade etmesi, eğitim, sağlık ve iş imkanının artması konularında olumlu katkı ve etkisi beklenen iç göç, kontrolsüz bir biçimde gerçekleştiği için tersine sonuçlar ortaya çıkarmıştır. 1970'lerden itibaren iç göçün yarattığı sorunları gidermek adına alınan tedbirler ve geliştirilen politikalar yeterli olamamaktadır.

Bu çalışmayla Türkiye'de iç göçe dayalı meydana gelen kentleşme süreci tarihsel gelişimi çerçevesinde ele alınacaktır. Konu, neden ve sonuçlarıyla teorik olarak ortaya konacaktır. Böylece yerel olarak yapılacak çalışmalara bir alt yapı, kaynak oluşturulması hedeflenmektedir. Bu çalışma esnasında kıymetli rehberliği ve katkıları olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Abdullah KARATAŞ' a ve yine yol göstericiliğiyle çalışmanın ortaya çıkmasında emeğini esirgemeyen kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Taner DEMİRKOL' a ve hiçbir zaman desteğini esirgemeyen babam Yrd. Doç. Dr. Salih ÖZKAN' a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ömer Tuğrul ÖZKAN

Niğde 2018

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ OLGUSUNUN KENTLEŞME SÜRECİNE ETKİSİ

ÖZKAN, Ömer Tuğrul

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Abdullah KARATAŞ

Ocak 2018, 97 sayfa

Tarihsel süreç içerisinde kent denilen olgu, insanoğlunun başta ekonomi olmak üzere sosyal ve kültürel gelişmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kentler geçim kaynakları tarım ve hayvancılık dışı ekonomik uğraşları olan, toplumsal ilişkiler ve kültürel yapıları gibi birçok yönüyle kırsal alandan ayrılan insanlardan oluşmaktadır. Ekonomik gelişmeye bağlı olarak bir ülkede kent sayısının giderek artması da kentleşmeyi oluşturmaktadır. Kentleşme pek çok nedene bağlı olarak ortaya çıkabilir. Kentleşme ise kent kültürüne ait değer yargıları, davranış ve tutumların kentte yaşayan insanlar açısından benimsenmesi olarak tanımlanabilir. Kentleşme homojen olmayan bir yapı arz ettiği için, bu karmaşık yapıyı izah edebilmek ve anlamak adına birçok teoriler geliştirilmiştir.

Tarihsel gelişmelere bağlı olarak Türkiye de kentleşme sürecinden nasibini almıştır. Türkiye'de erken cumhuriyet dönemi olan 1923-1950 arası dönemde, bir modernleşme projesi olarak ortaya çıkan kentleşme daha çok nüfus artışıyla paralellik göstermekle birlikte, bunda biraz da sosyal ve ekonomik politikaların katkısının söz konusu olduğu göz ardı edilmemelidir. 1950'den sonra ise Türkiye'de kentleşme sürecinde göçe ve hızlı nüfus artışına dayalı olarak bir artış gözlemlenmektedir. Planlı kalkınma dönemine de geçilen bu süreçte bir takım yerel anlamda hukuki düzenlemeler yapılarak yaşanabilir bir kent oluşturulmaya çalışılmıştır. 1980'leri takip eden yıllarda ise genel dünya konjonktürüne hakim olan küreselleşme, Türkiye'deki kentleşmeyi etkilemiştir. Bu dönemde liberal ekonomi politikaları, hızlı sanayileşme ve turizm gibi alanlarda meydana gelen gelişmeler kentleşmeyi etkileyen temel faktörlerdir.

Kentleşme doğal nüfus artışının yanında, dünyadaki sanayileşme ve şehirlerin çekici hale gelmesiyle birlikte iç göçe dayalı olarak da ortaya çıkmıştır. Şüphesiz bütün dünyada olduğu gibi sosyal ve kültürel yönden, iletişim vasıtaları ve özellikle de ekonomide meydana gelen gelişmeler Türkiye’de de, kırdan/köyde yaşayan nüfus açısından çekici bir unsur olmuş, kent istikametinde yoğun bir iç göç hareketini ortaya çıkarmıştır. Bölgesel nedenler, hızlı nüfus artışı, makineleşme ve buna bağlı tarımda meydana gelen yapısal değişiklik ve terör gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak 1960’lardan sonra ortaya çıkan iç göç, Türkiye’nin kentleşme sürecini hızlandırmıştır.

İç göç olgusunun, Türkiye’deki kentleşme sürecinin hızlanmasında nicelik açısından katkı sağladığı bir gerçektir. Bunun yanında kentleşme sürecine olumlu ya da olumsuz etkilerinin olduğu da bir gerçektir. İç göç Cumhuriyetin arzu ettiği modern toplum yaratma sürecine katkı sağlamıştır. Yine toplumun daha geniş kitlelerinin eğitim, sağlık gibi hizmetlerden kolayca faydalanmasına imkan tanımıştır. Ancak çarpık kentleşmenin bir sonucu olarak gecekonduların fiziki ve sosyal çevreyi yarattığı, sosyo-kültürel yozlaşmalara neden olduğu, geleneksel bağları zayıflattığı, şehirlerde suç oranını artırarak güvenlik kaygısı oluşturduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir.

Bütün bunlara rağmen, kentleşme ve bu süreçte iç göç olgusu, kendisinden kaçınılmayacak bir tarihi ve sosyolojik gerçektir. Öyleyse toplum onunla birlikte yaşamayı öğrenmek durumundadır. Planlı ve kontrollü bir şekilde gerçekleştirilecek göç hareketi kentleşme sürecinde olumlu etkiyi artırabilecektir. Modernleşmenin ve toplumsal kaynaşmanın imkan ve imansızlıkları birlikte paylaşmanın önünü açacaktır. Bu da terör örgütleri tarafından sıkça kullanılan gelir dağılımı ve fırsat eşitsizliği problemlerini ortadan kaldıracaktır. Bir başka çözüm önerisi olarak eğitim ve sağlık gibi temel anayasal hakları yaygınlaştırmak yoluyla ulaşılabilir yapmak, gereksiz iç göçü engelleyebilecektir. Bu durum, çarpık kentleşmeyi önlemek adına, şehirlerdeki nüfus yoğunluğunu kırdan/köye kaydırma politikalarına destek sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İç Göç, Kentleşme, Türkiye’ de Kentleşme

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE EFFECT of URBANIZATION PROCESS of INTERNAL MIGRATION in TURKEY

ÖZKAN, Ömer Tuğrul

Public Administration

Supervisor: Assist Professor Abdullah KARATAŞ

January 2018, 97 pages.

The phenomenon called the city in the historical process has emerged as a result of the social and cultural developments of the human being, especially the economy. Cities are made up of people whose livelihoods are separated from the rural area in many ways, such as non-agricultural economic activities, social relations and cultural structures. The increasing number of cities in a country due to economic development also constitutes urbanization. Urbanization can occur due to many factors. Becoming urbanized can be defined as the adoption of values, behaviors and attitudes of urban culture in terms of people living in the city. Since urbanization presents an inhomogeneous structure, many theories have been developed in order to explain and understand this complexity.

Depending on the historical developments, Turkey is also affected by the process of urbanization. Urbanization emerged as a modernization project in Turkey in the period from 1923-1950 is more parallel to population growth. The contribution of social and economic policies should not be ignored in this case. After 1950, an increase in the urbanization process is observed based on the migration and the rapid population growth. In this process, which is also in the period of planned development, a number of local legal arrangements have been made to create a livable city. Globalization which dominates the world conjuncture in the years following 1980 has also influenced the urbanization in Turkey. In this period, liberal economic policies, rapid industrialization and tourism developments are the main factors affecting the urbanization.

Urbanization has emerged not only because of the natural population increase but also because of the industrialization in the world and the attractiveness of cities. As

the whole world, social and cultural aspects, the means of communication and especially the developments occurring in the economy in Turkey, was an attractive element of the rural population and it has revealed an intense internal migration movement towards the city. After emerging from the 1960s internal migration has accelerated the urbanization process in Turkey depending on a variety of reasons, such as regional causes, rapid population growth, mechanization and consequent structural changes in agriculture and terrorism.

The phenomenon of internal migration has contributed to the acceleration of urbanization process in Turkey in terms of quantity. It is also a fact that there are positive or negative effects on the process of urbanization. Internal migration has contributed to the modern society creation process that the Republic desires. It also allows wider masses of society to easily benefit from services such as education and health. However, it is also necessary not to ignore the fact that it has created a physical and social environment called slums, caused socio-cultural degenerations, weakened traditional ties and increased security problems in cities.

Despite all this, urbanization and the phenomenon of internal migration in this process is a historical and sociological reality that will not be avoided. So society has to learn to live with it. Planned and controlled migration will increase the positive impact of the urbanization process. Booth the opportunities and disbeliefs of the modernization process will open up the possibility of sharing in society. This will undoubtedly eliminate the problems of income distribution and opportunity inequality those are often used by terrorist organizations. As another solution proposal, achieving access to basic constitutional rights such as education and health can prevent unnecessary internal migration. This will prevent unplanned urbanization by providing support for the the population policies.

Key Words: Migration, immigration, urbanization, urbanization in Turkey

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	I
ONAY SAYFASI.....	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET	IV
İÇİNDEKİLER	VIII
ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
KENTLEŞME KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	4
1.1. KENT KAVRAMI	4
1.2. KENTLEŞME KAVRAMI	6
1.2.1. Kentleşmenin Nedenleri	7
1.2.1.1. Ekonomik Nedenler	7
1.2.1.2. Teknolojik Nedenler	8
1.2.1.3. Siyasal Nedenler	9
1.2.1.4. Sosyo-Psikolojik Nedenler.....	9
1.3. KENTLİLEŞME KAVRAMI	10
1.4. TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE KENT VE KENTLEŞME	11
1.5. KENT KURAMLARI	12
1.5.1. Çevre Bilimcilerin Kent Kuramları	13
1.5.1.1. Ortak Merkezli Çemberler Kuramı	13
1.5.1.2. Dilimler Kuramı.....	15
1.5.1.3. Çok Merkezli Kent Kuramı	16
1.5.1.4. Eksenler Kuramı	18
1.5.1.5. Tek Büyük Kent Kuramı (Mark Jefferson).....	19
1.5.1.6. Merkezleşen Yerler Kuramı (Walter Christaller)	20
1.5.1.7. Sıra-Büyüklik Kuramı (George Zipf)	21

1.5.2. Toplum Bilimcilerin Kent Kuramları	21
1.5.2.1. Karl Marx (1818-1883).....	21
1.5.2.2. Emile Durkheim (1858-1917).....	22
1.5.2.3. Max Weber (1864-1920).....	23
1.5.2.4. Louis Wirth (1897-1952).....	24
1.5.2.5. Sjoberg' in Kuramsal Çerçevesi: Sanayi Öncesi, Sanayi ve Geçiş Dönemi Kentleri.....	26
1.5.2.5.1 Sanayi Öncesi Kentler.....	26
1.5.2.5.2. Geçiş Dönemi Kenti	27
1.5.2.5.3. Sanayi Kenti	28
1.5.3. Ortadoğu ve İslam Kültürünün Etkisindeki Kent	29
1.5.4. Yeni Marxcı Kentsel Politika Yaklaşımları.....	30
1.5.4.1. Henri Lefebvre (1901-1991): Toplumsal Ürün Olarak Mekân.....	31
1.5.4.2. Manuel Castells (1942-): Kolektif Tüketim ve Kentsel Hareketler .	32
1.5.4.3. David Harvey (1935-): Sermayenin Biriktiği Mekan Olarak Kent ..	34
İKİNCİ BÖLÜM.....	36
TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİ.....	36
2.1. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ (1923- 1950).....	36
2.2. GÖÇ VE HIZLI KENTLEŞME DÖNEMİ:1950-1960	38
2.3. PLANLI KALKINMA DÖNEMİ (1960-1980).....	39
2.4. 1980 SONRASI KENTLEŞME HAREKETLERİ (1980-2012)	41
2.5. 2012 SONRASI KENTLEŞME HAREKETLERİ (2012-2016)	43
2.6. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME NEDENLERİ.....	44
2.6.1. İtici Güçler	44
2.6.2. İletici Güçler	45
2.6.3. Çekici Güçler.....	45
2.7. TÜRKİYE'DE KENTLEŞMEYLE BİRLİKTE KARŞILAŞILAN SORUNLAR	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	48
İÇ GÖÇ OLGUSU VE NEDENLERİ.....	48
3.1. GÖÇ KAVRAMI	48
3.2. GÖÇ ÇEŞİTLERİ.....	49
3.3. GÖÇÜN NEDENLERİ	51

3.3.1. İtici Nedenler	51
3.3.2. Çekici Nedenler	51
3.3.3. Siyasi Nedenler.....	52
3.3.4. İletici Nedenler	52
3.4. İÇ GÖÇÜN NEDENLERİ.....	53
3.5. TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇÜN NEDENLERİ	53
3.5.1. Bölgesel Nedenler.....	55
3.5.2. Hızlı Nüfus Artışı	56
3.5.3. Tarımda Meydana Gelen Yapısal Değişiklik ve Makineleşme	58
3.5.4. Ekonomi Politikaları.....	60
3.6. TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇÜN DOĞURDUĞU SONUÇLAR.....	60
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	64
TÜRKİYE’ DE İÇ GÖÇE DAYALI KENTLEŞME.....	64
4.1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İÇ GÖÇE DAYALI KENTLEŞME SÜRECİ	64
4.1.1. 1923-1950 Arasında İç Göçe Bağlı Kentleşme	65
4.1.2. 1950-1980 Döneminde İç Göçe Bağlı Kentleşme	65
4.1.3. 1980-2010 Arası İç Göçe Bağlı Kentleşme	66
4.2. İÇ GÖÇ OLGUSUNUN KENTLEŞME SÜRECİNE ETKİSİ.....	67
4.2.1. Olumlu Etkisi.....	67
4.2.1.1. Sanayileşme ve Endüstrileşmenin gerektirdiği İş Gücüne Katkı Sağlama	68
4.2.1.2. Toplumsal Kültürel Kaynaşmaya Katkıda Bulunma	68
4.2.1.3. Eğitim ve Sağlık Gibi Temel Hizmetlere Ulaşım Kolaylığı	69
4.2.2. Olumsuz Etkisi	69
4.2.2.1.Çarpık Kentleşme ve Gecekondu	70
4.2.2.2. Sosyo Kültürel Yozlaşma	73
4.2.2.3. Geleneksel Bağların Zayıflaması ve Suç İşleme Oranının Artması ..	75
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
KAYNAKÇA.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	82

ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ

ŞEKİL 1. ORTAK MERKEZLİ ÇEMBERLER KURAMI.....	13
ŞEKİL 2. DİLİMLER KENT KURAMI	15
ŞEKİL 3. ÇOK MERKEZLİ KENT KURAMI.....	17
TABLO 1: KIR-KENT NÜFUS DEĞİŞİMİ (1927-1950)	38
TABLO 2: KIR- KENT NÜFUS DEĞİŞİMİ (1950- 1960).....	39
TABLO 3: KIR-KENT NÜFUS DEĞİŞİMİ (1960- 1980).....	40
TABLO 4: KIR-KENT NÜFUS DEĞİŞİMİ (1980-2012)	42
TABLO 5: KIR-KENT NÜFUS DEĞİŞİMİ (2012-2016)	43
TABLO 6: TÜRKİYE’DE NÜFUSUN GELİŞİM SEYRİ.....	59
TABLO 7: BÖLGELER AÇISINDAN TÜRKİYE’DEKİ İÇ GÖÇ DURUMU	62
TABLO 8: TÜRKİYE’DE EN FAZLA GÖÇ ALAN VE VEREN İLLER.....	63

KISALTMALAR LİSTESİ

M.Ö.	: Milattan Önce
MİA	: Merkezi İş Alanı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
TGYONA	: Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Göç Araştırması
AVM	: Alışveriş Merkezi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi

GİRİŞ

Tarihi süreçte avcı-toplayıcı gibi yaşam biçiminden, toprağa hükmetmeyi ve onu işlemeyi öğrenen insanlık, bulunduğu coğrafyanın özelliklerine uygun hayat nizamı oluşturmuş, geliştirdiği kültür içerisinde uzmanlaşma ve işbölümü yaparak yerleşik yaşama geçmiştir. Bu süreç içinde değişen şartlardan etkilenmiş ve ilk kentleri meydana getirmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan kentle ilgili olayların ilki, siyasi, sosyal ve ekonomik bakımından işbirliğiyle örgütsel yapıların meydana gelmesidir. Kent, değişik sosyal guruplardan meydana gelen bir toplumun, sonradan oluşturduğu yapay ortamı doğal ortama hakim hale getirdiği bir ortamda ve kent yaşamının şartlarına uygun olarak hayatlarını sürdürdükleri bir iskan alanı diye anlamlandırılabilir.

Batıdaki endüstri devrimi ile görülen sermayedeki artış kentleşmeye neden olmuş ve bu yeni yaşam alanları yoğun nüfusun yaşadığı mekanlar haline gelmiştir. Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonra kentleşme çabaları da işte bu gelişime ayak uydurma çabalarıdır. Özellikle 1950 yılından sonra planlı döneme geçilmiş, kentlerin ekonomik, siyasal ve sosyal alt yapılarında değişiklikler yapılmıştır. Kentleri Batılı medeniyetler seviyesine getirmek için politikalar uygulanmıştır. Böylece Türkiye’de kentleşme sürecinden ister istemez nasibini almıştır. Özellikle 1950’li yıllardan itibaren bütün dünyada meydana gelen konjonktürden Türkiye’de etkilenmiş, sanayileşme, ulaşım ve iletişim vasıtalarında meydana gelen değişim ile birlikte hızlı bir kentleşme sürecini yaşamıştır.

Bunun yanında göç olgusunun kentleşme sürecine çok yönlü bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Yine 1950’lerden itibaren hem nüfusta ortaya çıkan hızlı artış, hem de çeşitli etkenlere bağlı olarak aynı yıllarda görülen göç olgusu, kentleşme sürecini hızlandırmıştır. Ancak her kontrolsüz gerçekleşen olay gibi, plansız ve programsız bir şekilde ortaya çıkan göç; çarpık kentleşme, uyum güçlüğü, işsizlik ve asayişsizlik gibi pek çok problemi de beraberinde getirmiştir.

Kontrolsüz göç ve hızlı kentleşmenin yarattığı etki, daha çok göçü alan büyük sanayi kentlerinde ortaya çıkmıştır. Bu etki bazen sanayinin ve endüstrileşmenin gerektirdiği iş gücü açığını kapatmak şeklinde olumlu yönde olurken, bazen de göçen nüfusun beslenme, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik ve sosyal uyum gibi olumsuz yönlerini de beraberinde getirmiştir.

Bu çalışma ile iç göç olgusunun kentleşme sürecinde ortaya koyduğu etki tespit edilerek, olumlu etkinin etkin kullanımı ve olumsuz etkilere yönelik de yerel yönetimlerin politika geliştirmelerine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu çalışma, özellikle göç alan bölge ve iller bazında saha araştırmasına dayalı tespitler yapmak isteyen araştırmacılar için başvurabilecekleri teorik bir kaynak niteliğindedir.

Çalışmanın ana problemi olan “İç göç olgusunun kentleşme sürecine etkisi nedir?” sorusuna cevap aranmaktadır. Ana problemin cevabını bulmamıza yardımcı olacak yardımcı alt problemler çalışmada cevap bulacaklardır. Bu alt problemler şu şekilde sıralanmaktadır;

- Kent, kentleşme ve kentleşme nedir?
- Kentleşme kuramları nelerdir?
- Türkiye’de kentleşme süreci hangi aşamalardan geçmiştir?
- Göç nedir? Göçün çeşitleri ve nedenleri nelerdir?
- İç göç nedir ve Türkiye’de iç göçün nedenleri nelerdir?
- Türkiye’de iç göç süreci nasıl bir seyir takip etmiştir?
- İç göç olgusu kentleşme sürecine olumlu/olumsuz hangi düzeyde etki etmiştir?

Bu problemler doğrultusunda bu araştırmanın amacı kentleşme sürecini ortaya koyarak, bu süreçte katkısı ve etkisi olduğu düşünülen iç göçün katkılarını ortaya koymaktır. Bu tespit, özellikle göç alan yerel yönetimler ve yerel bürokratların politika geliştirmelerine katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın önemi ise şu şekilde açıklamamız mümkündür: Tarihi süreç irdelendiğinde, başlangıçta kır/köy yaşamı sürdüren insanoğlu için kentleşme zorunlu bir süreç olmuştur. Kentleşme kozmopolit ve karmaşık bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Elbette böyle bir yapı ister istemez bir takım sorunları beraberinde getirecektir. İç göç olgusu da kentleşme sürecini hızlandıran ve sürecin kontrolsüz bir şekilde ortaya çıkmasını sağlayan bir etken olmuştur. Bu durum, kentleşmenin olumsuz yanlarının daha ağırlıklı bir tarzda olmasına, merkezi yönetimi özellikle de yerel yönetimleri bir takım sorunlarla yüz yüze bırakmaktadır. Bu çalışmada yapılacak teorik tespitler, yerel çalışmalarla desteklendiği takdirde yerel yönetimlerin politikalarına yol gösterici nitelikte olacaktır.

Araştırmada kullanılan kaynaklar, problemin teorik olarak tespitine ve uygulama araştırmalarına yn gösterecek tespitler ortaya koymak için yeterlidir.

Bu araştırma;

- Kentleşme kavramını neden ve sonuçlarıyla ortaya koyma,
- İ g olgusunu neden, sonuç ve tarihsel süreci ile ortaya koyma,
- İ g olgusunun kentleşme konusundaki etki/katkısını tespit etme amacı ile sınırlıdır.

Artık günümüz kentleri genel amaçlarının dışında, küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel amaçlarında rol oynamaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada tarihsel süreç içerisinde kent olgusu ve kentleşme ile ülkemizde cumhuriyet döneminde yaşanan kentleşme hareketleri incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTLEŞME KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde kavramsal çerçeve oluşturulacaktır. Önce kent, kentleşme ve kentleşme kavramlarının tanımı yapılacak sonra da kent kuramları ve kentleşme kuramları üzerinde durulacaktır.

1.1. Kent Kavramı

Kent olgusu tarih boyunca çok farklı anlamlarla tanımlanmaya çalışılmış değişken yapıya sahip bir kavramdır.

Kent denilen olgu, daima toplumsal değişim ve gelişme içinde bulunan toplumun, iskan, barınma, ulaşım, iş, eğlenme ve dinlenme gibi ihtiyaçlarının giderilebildiği, pek az gurubun tarım ve hayvancılıkla uğraştığı, köye nazaran nüfus bakımından daha yoğun olan ve sınırlı komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme alanıdır (tdkterim.gov.tr E.T. 30.09.2017). Toplumbilim açısından ise bu kavram, “toplumsal açıdan tek tip olmayan insanların göreceli olarak geniş bir mekanda, yoğun bir şekilde ve daimi olarak beraber bir yere yerleşmiş olmaları şeklinde tanımlanabilir (Komisyon, 2009: 245) Kent, sınırları dahilinde yaşayan nüfusun geçimlerini tarımsal faaliyetlerin dışındaki ekonomik uğraşılardan karşıladığı, insanların birbirleriyle olan ilişkileri, ulaşabildikleri sosyo-kültürel imkanlar ve nüfus yoğunluğu gibi pek çok açıdan kırsal bölgelerden farklı olan mekanlardır (pendik.bel.tr E.T. 30.09.2017).

Kent olgusunun kimliğine dair yapılan açıklamalara baktığımız zaman, nasıl ki her bireyin kendine karakteri, kimliği ve şahsiyeti varsa kent dediğimiz olgunun da kendine has özellikleri ve şahsiyetinin olduğu (Tekeli, 1991: 81) görüşü kabul görmektedir. Zira kentler içinde yaşayan şahsiyetlerle vücut bulmaktadır. Dolayısıyla onların dil, kültür ve uygulamalarıyla kendini göstermektedir. Kentler; kent olgusuna tesir eden, her kentte farklı kıstas ve değerlendirmelerle kendine has özellik taşıyan, fiziksel, sosyo-kültürel, ekonomik, tarihi ve şekilsel unsurlarla ortaya çıkmaktadır. Orada yaşayanların hayat şartlarının oluşturduğu, sürekli değişen ve gelişim halinde olan kent olgusunu yaşatmaya çalışan, geçmişten geleceğe uzayan uzun bir dönemin ortaya çıkardığı, bünyesinde derin anlamlar taşıyan bir bütün olarak tarif edilebilir. Bir

kentin şahsiyeti, tabii ve yapay çevre etkenlerinden kaynaklanan kimlik unsurları, bu unsurların mekana ait elemanları, tarihi, coğrafyası, bitki örtüsü, kültürel özellikleri, iklimi, jeopolitik ve jeostratejik durumu, ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyi, siyasal, sosyal, demografik yapısı, dini özellikleri vs. pek çok unsur itibariyle ortaya koyduğu uygarlığıdır. Bu değerlere merkezlik yapıp yapmadığı, başka medeniyetlerle olan ilişkileri, tarihte geçirdiği olaylar, felaketler, savaşlar vs. birçok unsura bağlı olarak değişmekte ve böylece kendine ait özellikler göstermektedir. Bir başka deyişle bir kentin ne anlama geldiği ve nasıl görüldüğü onun şahsiyetini göstermektedir (Koyuncu 2013:157).

Bu ifadeler dışında kentin tanımlanmasında genel olarak dört ölçüt kullanılmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Özer, 2004: 4):

- Demografik ölçüt: Kent için en az büyüklükteki nüfusunun on bin olması yaygın olarak kabul görmektedir (Bal, 2010: 28).
- İşlevi veya ekonomisine bağlı ölçüt: Bu yaklaşım kentin tarifinde sayısal çokluğun ya da mekansal genişliğin değil üzerinde yaşayan insanların birçok açıdan özelliklerinin ve ekonomik refah düzeyinin esas alınması düşüncesindedir. (Özer, 2004: 2).
- Toplum bilimsel ölçüt: Bu ölçüde yaklaşan araştırmacılar, kenti başka yerleşim alanlarından ayıran faktörün başında, burada yaşayanların taşıdığı kendine has özellikleridir. Bu tanımlamadan anlaşılacağı üzere kent, tarım dışı faaliyetlerle uğraşan köye karşıt bir topluluktur.
- Resmi kayıtlar ve nüfus sayım sonuçlarını düzenlerken dikkate alınan yönetimle ilgili ölçüt: Bu ölçütte ise, kentte yaşayan yoğunluk açısından her şartta il ve ilçe merkezi durumunda iskan edilmedir.

Bütün bu özellikleri kapsayacak genel bir tanım yapmak gerekirse; kent denilen hükmü şahsiyet; sanayi, ticaret, hizmet gibi alanlarda ekonomik gücü ve imkanı olan, tarım ürünleri de içinde olduğu her çeşit ürün ve hizmetin ulaştırıldığı, sınırlı bir alanda yoğunlaşan insanların sosyal statülere ayrıldığı, meslekle ilgili görev dağılımının arttığı ve çeşitlendiği, statüler arasında geçişin olabildiği, değişik sosyal gurupları bünyesinde bulunduran, sivil toplum kuruluşlarının çok olduğu, merkezden ve yerinden yönetim temsilcisi kurumların var olduğu mahalli, bölgesel veya uluslararası ilişki kurabilme imkanına sahip çok türlü (heterojen) bir toplumdur (Bal, 2011: 28-29).

Kent kavramını açıkladıktan sonra kent ile paralel olarak ortaya çıkan kentleşme ve kentleşme kavramlarına değinilecektir.

1.2. Kentleşme Kavramı

Kentleşme, dar manasıyla, kentin sayısal olarak çoğalması ve buralarda yaşayan insan sayısının artması anlamına gelir (Keleş, 2012: 31). Türk dil kurumunun tanımında ise kentleşme, işleyimleşmeye (sanayileşmeye) ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi sürecidir (tdkterim.gov.tr E.T. 30.09.2017). Bir başka tanıma göre de kentleşmeyi, sanayi devriminin bir sonucu olarak son iki yüz yılın ortaya çıkardığı olgu olarak tanımlayabiliriz. Kentleşme önemli oranda kırsal nüfusun şehirlere akmasıyla kentlerde nüfus yoğunlaşmasını, bu nüfusun uzmanlaşmasını, örgütlenmesini bir diğer söyleyişle gelenekçilikten modernizme geçmenin birinci merhalesini oluşturur (Erkan 2013: 6). Keleş'e göre ise kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişime paralel bir şekilde kentlerin sayısındaki artış ve günümüz kentlerinin büyümesini oluşturan, toplumsal yapıda çoğalan örgütlenme, iş paylaşımı ve uzmanlık ortaya çıkaran, toplumun tutum ve ilişkisinde, kentsel nitelikte bir nüfusun birikim sürecidir (Keleş, 2012: 5). Kentleşme süreci salt nüfusun mekanda yer değiştirme sürecini aşan ekonomik, toplumsal ve kültürel bir dizi değişim sürecine işaret etmekte ve bu süreç, ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel düzeyde bir dizi değişimle yaşanmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 95).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere kentleşme yalnızca nicel olarak kent sayısının veya kent nüfusunun artışı olarak tanımlanamaz. Dolayısıyla kentleşmeyi şu dört kriterle tanımlanabilir. Bu kriterlere göre kentleşme (Şahin, 2010: 6);

- Demografik anlamda, kentlerde yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payının yükselmesi,
- Siyasi anlamda, kent sayılan/kabul edilen yerleşim yerlerinin sayısındaki artışı,
- İktisadi anlamda, kent ekonomisinde tarımın payının azalması buna karşın sanayi, ticaret ve hizmet sektörünün payının artması ve

- Sosyolojik anlamda, kente özgü yaşam tarzının hakim hale gelmesi sürecidir.

Kentleşme olgusu kendi kendine olagelen bir süreç değildir. Kentleşmenin genel kabul görmüş bazı nedenleri vardır.

1.2.1. Kentleşmenin Nedenleri

İnsanlar durup dururken kentlere yönelmezler. Kentlerin nüfusunun artışına, kentlerdeki egemen olan üretimin tarımsal alandan sanayiye ve hizmete ilişkin sektörlere yönelmesine, kentlerde oturanların değişik kültürleri benimsemesine ve daha da önemli olanı kentlerdeki farklılığın hoşgörülü bir şekilde karşılanması ve böyle bir yapının oluşumuna katkı sağlayan unsurların hepsine birden kentleşmenin nedenleri denmektedir (Şahin, 2010: 49). Bunlar; ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik nedenlerdir.

1.2.1.1. Ekonomik Nedenler

Kentleşmenin ekonomik nedenlerini itici etmenler (olumsuz göç nedenleri) ve çekici etmenler (olumlu göç nedenleri) olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

Köyde yaşayan insanları buradan iten neden itici etmenleri oluşturur ve bunlar tarımsal sektörün içine düştüğü şartlardan kaynaklanan nedenlerdir (Ertürk ve Sam, 2011: 19).

Tarımsal alanda modern vasıtaların kullanılmaya başlanması, makineleşmenin tarım sektörüne girmiş olması, tarımda üretimin faaliyetinin her safhasında geleneksel modellerin terk edilerek, üretimde etkili olan yeni unsurların geniş bir şekilde kullanılmaya başlanması, tarımsal alanda ihtiyaç duyulan işgünü azaltmaktadır (Keleş, 2012: 36). Dolayısıyla kırsal alanlarda genç nüfusun işsizlik problemleri onları kentlere yöneltmiştir.

Bunların dışında tarımsal toprakların miras yoluyla bölünüyor olması, erozyon nedeniyle tarım alanlarının verimsizleşmesi, sulama olanaklarının yetersiz olduğu alanlarda verimin düşük olması veya ekonomik değeri düşük ürünlerin üretilebilmesi bu itici etmenleri güçlendiren diğer nedenlerdir. Bütün bu nedenlerden dolayı köyde

yaşayan nüfus artık geçimini sağlayamaz duruma gelmiştir. Dolayısıyla kentin çekici etmenleri göz önüne alınırsa, kentler ekonomik olarak daha cazip hale gelmiştir.

Çekici etmenler ise, kırsal kesimde yeterli gelir elde edemeyen ve gelecek için güvence bulamayan nüfusu kentlere çeken nedenlerdir (Ertürk ve Sam, 2011: 19).

Kentleri çekici kılan ekonomik üstünlükler beş noktada toplanabilir (Ertürk ve Sam, 2011: 20);

- **Uzmanlaşma (içsel biriktirimler):** Üretimde maliyetin azalmasına buna bağlı olarak da gelirin artmasını sağlar (Ertürk ve Sam, 2011: 20). Uzmanlaşarak üretim büyük ölçüde üretim işini kolaylaştırmakta, üretimin aşamalarına bölünme fırsatı sunmakta ve bu süreçte çok sayıda uzmana ihtiyaç ortaya çıkarmaktadır (Keleş, 2012: 37). İşte bu gereksinme kırsal alanlardan kentlere göç etmeyi teşvik edici bir etmendir.

- **Dışsal Biriktirimler:** Bu da öz olarak birbirini tamamlayan, birbirlerinin üretimlerini kullanarak onlara ihtiyaç duyan üretim kurumlarının bir arada bulunmayı tercih etmeleri ve böylece sağladıkları kolaylıkla ekonomik yarar elde etmeleridir (Keleş, 2012: 37).

- **Kentleşme Biriktirimleri:** Çeşitli ekonomik etkinliklerin belli bir özekte yığılma sonucunda sağladıkları kimi üstünlükleri vardır ki, bunlara da kentleşme biriktirimleri adı verilir (Keleş, 2012: 37). Çeşitli yardımcı hizmetler, iş yeri yapımı için gereken arazilerin olması, araştırma ve eğitim kolaylıkları örnek olarak verilebilir.

- **Üretim faktörlerini kolayca bulabilme olanağı:** Kentler nitelikli iş gücünün kolaylıkla bulunabildiği yerlerdir (Ertürk ve Sam, 2011: 20).

- **Sosyal olanaklar:** Kentte yaşayanlar, kırsal kesimde bulmaları güç olan mal ve hizmetlerden daha kolayca yararlanma olanağına sahiptir.

1.2.1.2. Teknolojik Nedenler

Teknolojik nedenlerle bir sanayi dalında kullanılan üretim yöntemlerini, bu çerçevede kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların üretimden kullanıma kadar olan aşamalarındaki bilgide ve ayrıca insanların etrafındaki maddi dünyayı değiştirmek ve dönüştürmek ve hatta denetlemek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerde meydana gelen değişimler sonucu kentleşmenin artmış olması kastedilmektedir (Şahin, 2010: 51).

Kentlerde teknolojinin gelişmesi ile ürünlerde artış sağlanmıştır. Artan üretimin kentleşmede rol oynaması, ürünün kolay ve ucuz taşınmasını sağlayacak teknolojik araçların gelişmesine bağlıdır (Keleş, 2012: 38). Kentlerdeki bu teknolojik gelişmeler kentleşmenin hızlanmasına yol açmıştır.

1.2.1.3. Siyasal Nedenler

Siyasi nedenler ile siyasi iktidarın aldığı kararların bir sonucu olarak kentleşmede meydana gelen değişimler ele alınmaktadır (Şahin, 2010: 50). Mesela İngiltere'nin 1946'da Yeni Kentler yasasını çıkarması, İngiltere'deki kentleşme sürecinde ciddi etki yaratmıştır (Ertürk ve Sam, 2011: 21). Keleş'e göre (2012: 39); gezmeye, yerleşmeye ve ticaret özgürlüklerini kısıtlayan yasaların kaldırılması da kentleşme üzerinde etki yapacaktır.

Bunun gibi siyasi nedenlerin dışında bazı siyasi sorunlar da kırsal kesimlerdeki nüfusun kentlere göç etmesine neden olabilmektedir. Örneğin ülkemizde Güneydoğu Anadolu bölgesinde, terör nedeniyle bazı kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar, kentlere göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu durum her ülke için geçerli olmamakla birlikte kentleşmeye neden olduğu bir gerçektir.

1.2.1.4. Sosyo-Psikolojik Nedenler

Kentleşmenin sosyo-psikolojik nedenleri, kır ve kent arasında var olan yaşam düzeyi ve biçimi farklılıkları sonucu, kentleri çekici kılan nedenlerdir (Ertürk ve Sam, 2011: 21). Gerçekten, kentlerin sahip bulunduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir (Keleş, 2012: 40). Dolayısıyla kentte bulunan sosyal faaliyetler kentleşmeyi hızlandırmaktadır. Örneğin kentlerde sinema, tiyatro gibi kültürel faaliyet yürüten alanların bulunması, eğitim, sağlık olanaklarının kırsal yerlere göre daha çok olması insanları kentlere çekmektedir.

Dahası bazı bölgelerde, köy hayatından kurtulup şehre göçme işi, toplumsal açıdan bir statü kazanma "yükseliş" olarak görülmektedir (Keleş, 2012: 40). Dolayısıyla köyden kente göç edenler, sınıf atladıklarını ve kırsal kesimin eksikliklerinden arındıklarını düşünmektedirler.

1.3. Kentleşme Kavramı

Kentleşme çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir (tdkterim.gov.tr E.T. 30.09.2017). Bir başka ifadeyle kentleşme, kent kültürüne ait değer, davranış ve tutumların benimsenmesi olarak tanımlanabilir (Komisyon, 2009: 245).

Kentleşme ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da tanımlanabilir. Ekonomik bakımdan kentleşme, kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerde sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşmektedir. Sosyal bakımdan kentleşme ise, kır kökenli insanın türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmektedir (Kartal, 1983: 92). Kısaca kentleşme, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma sürecidir (Erkan, 2002: 20).

Kentleşmek, kentli bir birey olarak yaşama kabiliyeti göstermeyi ifade eder. Kentleşme, kentlere göçen insanların ve önceden orada yaşayanların, kentsel yapıya ilişkin değer yargılarını, kent insanının sosyo-kültürel hayatını ve kente ait hayat tarzını özümsemesi olarak ifade edilebilir. Kişinin, sosyal ve kültürel açıdan yaşadığı ortama uyum göstermesidir. Kentli olmak, değişimi ifade eden bir olgudur. Kentleşmek, bu değişim sürecinin hayata geçmesi işidir. Bu süreçte, toplumsal ölçekteki kentleşme olayının birey ölçeğindeki ortaya çıkışıdır (Erkut, 1991: 52).

Kentlere göç, 'kentli' olabilmeye yeten bir kriter olamaz. Kentlerde yaşayan herkes kentleşmiş sayılmamaktadır. Kentin hayat tarzına uyamamış, kent yaşantısıyla uyumlu hale gelememiş, şehirle bütünleşememiş kente göçle gelen yeni nüfus, kentsel imkanlardan yeterli düzeyde faydalanamayan kimseler kente ilişkin nüfus sorunu yaratmış demektir. Kentli hale gelebilme projelerinin kentlerin gelişim dinamikleriyle bağdaşmaması halinde, 1950'li yıllardan sonra oluşan köylerden kentlere göç olayının özellikle büyükşehirlerin fiziki yapısında oluşturduğu olumsuz etki yıllar boyu sürmüştür. Bu şekilde 2011'de Suriye'de ortaya çıkan olayların akabinde, Türkiye'ye göçenlerin etnik ve kültür farklılığı sebebiyle yeni hayatlarına uyum göstermede yaşadıkları sosyal ve psikolojik sarsıntı uyumsuzluğun başka örnekleridir. O yüzden kentleşmek, sadece kentlerin nüfus yapısında değişim olarak değerlendirilmemeli,

göçenlerin olumlu anlamda uyumunu temel şart olarak görmelidir (Kaypak ve Bimay, 2016: 87).

1.4. Tarihsel Gelişim İçinde Kent ve Kentleşme

Bir yerleşim birimi olarak kent çok eski tarihlerde ortaya çıkmıştır. İnsanların toprağa yerleşip tarımla uğraşmaları ve tarımın artı ürün vermesiyle ortaya çıkan ilk kentleri, M.Ö. 3500-2500 yıllarında görülmektedir (Kılınç, 1993: 148).

İlk çağlarda kentler akarsu ve göl kenarlarına kurulmuştur. Bunun nedeni bu bölgelerin tarıma elverişli olmalarıdır (Özer, 2004: 5). Bunlara örnek olarak Mısır, Mezopotamya, Hitit, Yunan, Roma kentleri verilebilir. Buradan anlaşıldığı üzere, ilk çağlarda insanlar temel ihtiyaçlarını (beslenme, barınma, korunma gibi) karşılayabilmek için bir arada yaşamayı ve dolayısıyla kentler oluşturmayı yeğ tutmuşlardır.

Ortaçağ kentlerinde ise durum daha farklıdır. Ortaçağda toplumsal gelişme ile birlikte, çeşitli kurumlar oluşurken, toplumlararası ilişkilerde çeşitli sürtüşmeler ortaya çıkmıştır. Bu çağda din en belirgin toplumsal kurum iken, dini önderler ise toplumun yöneticileri işlevini üstlenmişlerdir. Toplumlararası ilişkilerde din yönünden egemen olma amacı ön plana çıkınca ortaçağın ünlü savaşları yapılmıştır. Bütün bu gelişmeler fiziksel mekanda kentlere surlar, şatolar, kaleler, kiliseler ve anıtlar biçiminde yansımıştır. Böylece de bu aşamada din etmeni savunma ile birlikte kentlerin biçimlenmesinde rol oynamıştır. (Ertürk ve Sam, 2011: 35). Örneğin Yunan toplumu için; kutsallığı içeren kent (polis), Tanrıların Yunanlılara bağışladığı çok değerli bir armağan olarak kabul ediliyordu ve bu bakımdan polis düzenini bozmak, Tanrılara karşı gelmekle eşanlamlıydı (Ağaoğulları, 2006: 16). Burada da kentlere dinsel bir özellik katıldığı görülmektedir.

Ortaçağ kentlerine ya tümüyle siyasal ve kültürel ya da tamamen ekonomik işlevler egemendi (Keleş, 2012: 33). Ortaçağda siyasal ve kültürel etkileşimler ve ticaret temelli ekonominin gelişmesi ve kentlerdeki özel mülkiyet kavramının oluşması kentlerin ortaya çıkmasında önemli nedenler olarak belirtilebilir.

İlk şehirlerin kuruluşunda dinin, ekonomik sistemin ve özel mülkiyetin rolü belirleyici görünmektedir (Bal, 2011: 31). İnsanlık tarihinde en önemli aşama kuşkusuz Endüstri Devrimi (Sanayi Devrimi)' dir (Özer, 2004: 7). Sanayi Devrimi ile birlikte,

buhar gücünün ortaya çıkardığı oluşumlar, kentlerin fiziksel çevrelerinin değişiminde rol oynamıştır (Ertürk ve Sam: 2011: 35).

Tüm sanayi dalları eski kentlerin dışında, enerji kaynakları, ulaşım araçları, hammadde kaynakları ve insan gücü sunumunun ucuz ve kolay olduğu yerlerde yerleşmeyi yeğ tutmuştur (Keleş, 2012: 33). Bu dönemde işçi sınıfının ortaya çıkışı ile birlikte siyasal ekonomi ve giderek mülkiyet etmenleri kentlerin biçimlenmesinde ana etmen olarak işlev görmüştür (Ertürk ve Sam, 2011: 35-36). 20. Yüzyıl ve 21. Yüzyıl' da ise kentleşme aşırı hız kazanmıştır. Teknolojinin gün geçtikçe daha da gelişmesi, ulaşımın, iletişimin daha yaygın ve kolay olması, sosyal hizmetlerin kentlerde daha iyi imkanlar sunması bu dönemde kentleşme hızına ivme kazandırmıştır.

1.5. Kent Kuramları

Kuram, en basit ifadeyle; dünyanın görebildiğimiz ve ölçebildiğimiz şeylerin ötesine geçen bir açıklamasını yapmaktır (Şahin, 2010: 63). Başka bir ifadeyle kuram, olgunun nedenlerini sıralı bir şekilde meydana gelip gelmediklerini ve olgular arasındaki bağı açığa çıkarmaya, bu olguların ilişkili olduğu yasaların olup olmadığını belirleyen bir fikir sistemi olarak tanımlanabilir (Keleş, 2012: 113). Buna göre denebilir ki, kuram, esas itibariyle zihinsel bir faaliyettir ve var olan bir şeyi (yani kent kavramını) zihni bir performansla geniş bir biçimde açılmaya çalışmaktadır (Şahin, 2010: 63).

Tüm kuramların bir takım yeterlik şartlarına, ilke ve ölçülere uygun olması gerekir (Erkan, 2002: 202). Bunları şöyle özetlenebilir (Keleş, 2012: 114):

- Kuram kentlerin doğması ve gelişmesi sürecini açıklayabilecek nitelikte devingen ve geliştirmeye elverişli olmalıdır.
- Geçerliği, görgül (ampirik) verilere dayanılarak kanıtlamaya, sınanmaya elverişli bulunmalıdır.
- Kendi içinde bir tutarlılığı bulunması da, kuramı kuram yapan koşullardandır.
- Son olarak kuram örneklerini gerçek yaşamdan almalıdır.

Çalışmadaki kuramları ana hatlarıyla değerlendirme durumu, yukardaki unsurlara göre şekillenecektir (Erkan, 2002: 202). Kuramsal açıdan incelenecek olan

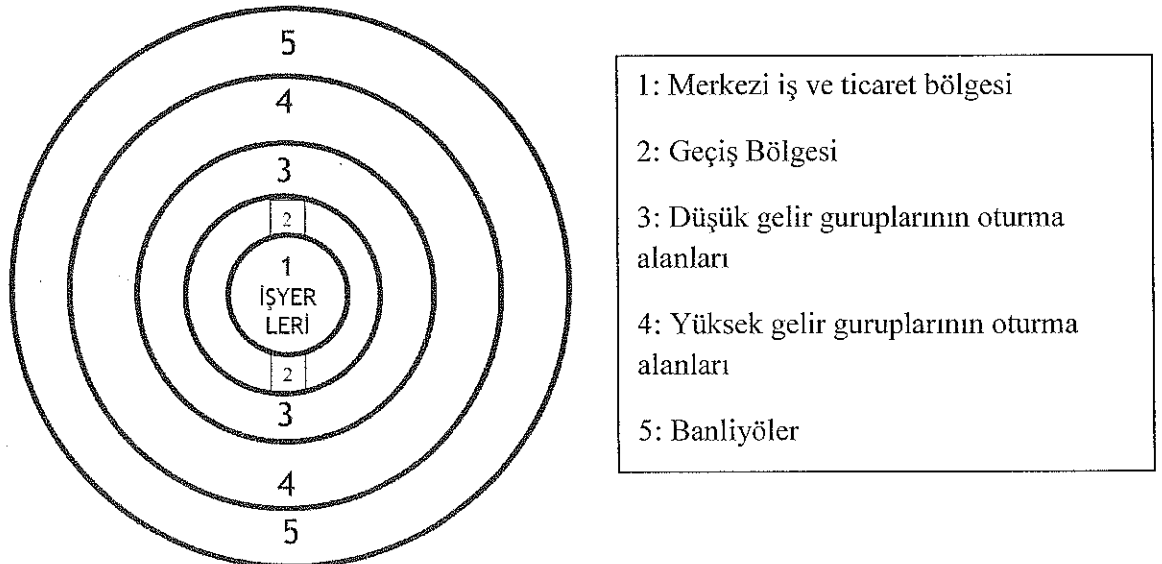
kent kuramlarını, “çevre bilimcilerin kent kuramları”, “toplum bilimcilerin kent kuramları” ve “yeni Marksist kentsel politika yaklaşımları” olmak üzere üç ana başlık altında ele alınacaktır.

1.5.1. Çevre Bilimcilerin Kent Kuramları

Kent bilim yazınında kent yapısını açıklamayı amaçlayan ilk geleneksel girişim, insan çevrebilimcilerinin kentsel çevre bilim kuramlarıdır (Ertürk ve Sam, 2011: 83).

1.5.1.1. Ortak Merkezli Çemberler Kuramı

Bu kuram 1920’de Şikago Okulu’nda E. Burges tarafından geliştirilmiştir (Bal, 2011: 192). Bu kuramda kent, içyapısında müşterek merkezli, içi içe çemberlerle birbirlerinden ayrılan görev alanlarından oluşmaktadır (Keleş, 2012: 114). Bu çemberler merkezi, iş bölgesinin etrafında her biri özel kullanıma ayrılmış olarak sıralanmaktadır (Ertürk ve Sam, 2011: 88-89). Böylece merkezi iş bölgesinin etrafında birbirinden işlevsel olarak ayrılmış ve kendi içinde türdeş, düzenli dairelerden oluşan bölgeler meydana gelmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 89). Bu durum, şekil 1.’de daha net olarak görülebilmektedir.

Şekil 1. Ortak Merkezli Çemberler Kuramı

Kaynak: Keleş, 2012: 124, Henslin, 2004: 414

En merkezde yer alan kısım (1. Bölge), özekselleşmiş işyeri ve ticarethanelerin olduğu yerdir (Keleş, 2012: 114-115). Kentin kalbi burada atmaktadır (Şahin, 2010: 71). Merkezi iş ve ticaret bölgesi, büyük işletmelerin merkez büroları, bankalar, finansman kurumları gibi kentteki tüm ticari, sosyal ve kültürel etkinliklerin toplandığı odak bölge konumundadır (Ertürk ve Sam, 2011: 89). Buradaki araziler çok pahalıdır ve bu bölge sürekli olarak çevresini tehdit ederek genişleme eğilimindedir (Bal, 2011: 192).

İkinci bölge ise, bir geçiş bölgesidir. Bu bölgenin özelliği, ticaretle birlikte hafif sanayi kuruluşlarını da barındırmasıdır (Keleş, 2012: 115). Burası yoksul ve gelişmemiş olup birinci bölgenin tehdidi altındadır (Bal, 2011: 193). Dolayısıyla bu bölge yeni göçmenlerin ve dar gelirli insanların oturduğu bir bölgedir (Güneş, 2013: 64). Daha öncede belirtildiği gibi bu bölge birinci bölgenin tehdidi altındadır. Dolayısıyla ticari aktiviteler bu bölgeye doğru genişledikçe bölgenin eski kullanıcıları taşınmak zorunda bırakılmaktadır. Bu durum, arazi ve konut fiyatlarında da değişikliklere neden olmaktadır (Güneş, 2013: 64).

Geçiş bölgesinin dışında işçilerin oturdukları bölge yer almaktadır (Şahin, 2010: 72). Bir başka deyişle üçüncü bölge, ilk iki halkanın doyurucu olmayan koşullarından kaçmakla birlikte, yine oralardaki işyerlerine yakın olmak zorunda bulunan işçilerin oturdukları mahalleleri kapsamaktadır (Keleş, 2012: 115). Dördüncü bölge serbest meslek, küçük iş sahiplerinin ve memurların, yani orta tabakanın bulunduğu alandır (Bal, 2011: 193). Burası, modern alışveriş merkezleri ve zenginlerin lüks mülklerinin bulunduğu özel yapılmış bir bölgedir (Güneş, 2013: 64). Kent dışına taşan alt kentler (banliyöler) ise beşinci bölgeyi oluşturmaktadır (Ertürk ve Sam, 2011: 90).

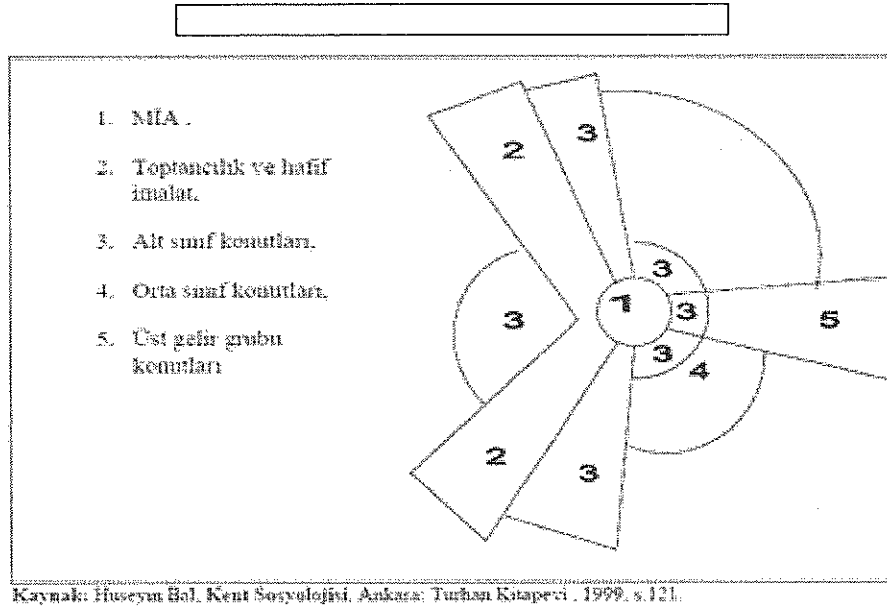
Bu kent kuramındaki kentlerin, arsalarının değerleri merkezden çevreye doğru gittikçe azaldığı görülmektedir (Bal, 2011: 195). Merkeze yakın yerlerde işçiler kalmaktadır. İlk bakışta çelişkili gibi gözükse de bu gözlem, işçilerin, kent özeğinde mülk sahibi olmadıkları, fakat mülk sahiplerinin arsaları üzerinde çalışıp yine onların taşınmazları için yüksek kiralar ödemek zorunda oldukları gerçeğini ortaya koymaktadır (Keleş, 2012: 115).

Kurama yapılan eleştiriler ise; aşırı derecede basitleştirilmiş bir izlenim yaratıldığı yolunda olmakla birlikte, her zaman her yerde gerçeklerle bağdaşmayan bir model olduğu yönünde uygun olmayan kent topografyasının ve ulaşım durumunun bu düzeni bozacağı yönündedir (Erkan, 2002: 205). Bu kuram için yapılacak bir eleştiri de

kuramın merkezi ya da mahalli yönetimler tarafından yapılacak arazi kontrollerini, plan ve projelere ilişkin kararları göz önünde bulundurmamasıdır (Keleş, 2012: 116).

1.5.1.2. Dilimler Kuramı

Homer Hoyt tarafından 1935 yılında geliştirilen bu kuram, kentsel bölgelerin organizasyonunda ulaşım koridorları ve demiryollarının önemine değinmektedir (Bal, 2011: 195). Bu kuram, ya temel taşıma güzergahında veya yıldız biçiminde şehrin kenarları istikametinde yayılan yol üzerinde şehirlerin gelişme gösterdiğini iddia eden bir kuramdır (Şahin, 2010: 72). Buna göre kentin büyümesi, ana ulaşım kanalları boyunca ve yıldız biçimindeki bir kentin oluşumuna en az direnç gösteren yerlerde, fakat yine bir çemberin özeğinden çevresine doğru uzayan dilimler biçiminde olmaktadır (Keleş, 2012: 116). Bu kuram şekil de gösterildiği gibidir.

Şekil 2. Dilimler Kent kuramı

Bu kuram kentleri beş farklı dilimin oluşturduğu bir organizmaya benzetir (Keleş, 2012: 116). Merkez kısımda yer alan bölgede ticaret ve iş merkezleri bulunur (Bal, 2011: 196). İkinci dilimi oluşturan bölgede, toptancılar ve küçük sanayi esnafı vardır (Keleş, 2012: 116). Bu bölge merkezi iş bölgesinin genişlemesi sonucu oluşan ancak yerleşim alanı olarak yüksek gelir gurupları oturma alanlarının tam karşısında yer alan bir bölgedir (Ertürk ve Sam, 2011: 92). Üçüncü dilim, eskiden varlıklı kesimlerin oturduğu fakat şimdi alt sınıfların, işçilerin yerleşim bölgesidir (Bal, 2011:

196). Dördüncü dilim orta gelire sahip kimselerin, beşinci dilim de üst düzey gelire sahip grubun oturduğu bölgelerdir (Ertürk ve Sam, 2011: 92).

Topraktan yararlanma biçimlerinin temel düzenindeki değişimleri aydınlatması bakımından önemli sayılan dilimler kuramı, az gelişmiş ülke kentlerinin yapısına, özekli (merkezli) çemberler kuramından daha fazla uyan bir nitelik taşır (Keleş, 2012: 116). Bununla birlikte bu kurama bazı yönlerden eleştiriler yapılmıştır.

Bu kurama yöneltelen eleştiriler şöyle sıralanabilir (Bal, 2011: 197);

- Sosyal sınıf yapısını basitleştirmiştir.
- On dokuzuncu yüzyıl liberal sistemin hakimiyetinde bir mesken nizamını gösterge olarak alır, yerinden yönetim kurallarını ve planlamayı dikkate almaz.
- Dilim (sektör) kavramı iyi tanımlanmamıştır.

1.5.1.3. Çok Merkezli Kent Kuramı

Chauncy D. Harris ve Edward L. Ullman tarafından 1945 yılında ileri sürülen bu kuram, bundan önceki kuramların tersine, şehirlerin birden fazla merkezli gelişim yönü gösterdikleri fikrini savunmaktadır (Bal, 2011: 197). Bu durumda, kentlerin gelişmeleri sadece bir merkeze bağlı olmayıp, birden fazla merkezin etrafında oluşmaktadır (Keleş, 2012: 117). Bir kent alanında birden çok merkez eskiden beri var olabileceği gibi, bunlar kentsel gelişme süreci içinde de oluşabilmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 93). Mesela, Ankara'nın ilk merkezi Koyun Pazarı (Saman Pazarı) iken, bugün ona ilaveten Yenışehir, Yenimahalle ve Bahçelievler gibi yeni merkezler oluşmuştur (Keleş, 2012: 117).

Kent büyüdükçe merkezlerin sayısında da artma gözlemlenebilir. Kentlerin çok merkezli olmasını etkileyen bazı faktörler vardır. Bunları şu şekilde özetlenebilir (Keleş, 2012: 118);

- Kimi etkinlikler, uzmanlaşmanın olduğu özel hizmet alumına gereksinme duymakta ve bu sektörlerin yakın olduğu terlerde bulunmak istemektedir.
- Öteki bazı etkinlikler, kendileriyle benzeşen veya onların yan ürünü olarak tamamlayan etkinliklerle beraber olmayı tercih etmektedir.

- Kentin şimdiki veya daha önceki sınırlarının yanında bulunan yere “ağır sanayi bölgesi”,
- İyi bir kanalizasyon sistemi, yüksek bir toprak bedeli ve gürültü, koku, duman, demiryolu gibi rahatsız etmenlerden arınmış yere “yüksek sınıfların yerleşim yeri bölgesi”,
- Kentin neresinde yerleşmiş olursa olsun, büyük bir ihtimalle fabrikaların ya da demiryollarının bulunduğu yere “alt sınıfların yerleşim yerleri bölgesi” denilmektedir.

Bunların yanı sıra;

- Orta sınıfın yerleşim yerleri bölgesi,
- Merkezden uzaktaki iş ve ticaret bölgeleri,
- Yerleşim yerlerinin bulunduğu yöre kentler
- Sanayinin bulunduğu yöre kentler şeklinde başka merkezlerden de bahsedilebilir (Şahin, 2010: 73-74).

Bu kuram, çağımızda büyük kentlerin araziden yararlanma biçimleriyle ilgili bazı gerçekleri açıklamasına rağmen ampirik araştırmalarla desteklenmediği konusunda eleştiri almaktadır (Bal, 2011: 198).

1.5.1.4. Eksenler Kuramı

Babcock tarafından 1932’de Burgess’ in eş merkezli çemberler kuramının üzerine çok az geliştirilerek kurulmuş olan bu kuramda, zonlar iç içe halkalar yerine yıldız biçimini almaktadır(<http://www.pinaryavuzcehre.com> E.T. 10.10.2017).

Yetersiz yollar nedeniyle hareketlerin sınırlandığı durumlarda, kent merkezinden belirli uzaklıktaki bir bölgeden merkeze eşit zamanda ulaşamayabilir. Babcock’ un yaptığı çalışmada, çembersel kent yaklaşımına ulaşım eksenlerinin ilavesi ile yıldız biçimli bir kent örneği geliştirmiştir. Gelişme ana ulaşım eksenleri boyunca merkezi iş bölgesinin dışına doğru gerçekleşmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 90).

Bu kuram ile merkezi iş bölgesine ulaşılabilirlikteki alansal adaletsizliğe dikkat çekilmesinin yanı sıra, ortak merkezli çemberler kuramına küçük bir katkı da yapılmaktadır (Ertürk ve Sam, 2011: 91).

Şüphesiz her kentin kendine özgü koşullar içinde kendi dinamikleri ile gelişme eğilimi bulunmaktadır. Bu nedenle yukardaki teoriler kentlerin anlaşılmasına yardımcı olabilirler. Ancak kentin kendi tarihi, sosyal-ekonomik ve kültürel yapısı, mekânsal değişim ve dönüşümü, kentte yaşayan sosyal grupların özellikleri araştırılmadan bir yargıya varmak sağlıklı olmayacaktır (Bal, 2011: 200).

1.5.1.5. Tek Büyük Kent Kuramı (Mark Jefferson)

Tek büyük kent kuramı, 1939'da M. Jefferson tarafından ortaya konulmuş bir kent kuramıdır. Bu da, özekleşmiş (merkezleşmiş) yerler kuramında olduğu üzere, kentlerin içine ilişkin yapısını araştırmaktan ziyade, bir ülkedeki nüfus dağılımı ve kentlerin kademelenmeleriyle bağlantılıdır (Keleş, 2012: 121).

Kuramın savunucusu Jefferson'a göre; "Muhtelif sosyo-ekonomik ve politik nedenlerin neticesinde başlangıçta sıradan görülen bir kasaba, zamanla gelişerek, büyük bir yerleşim yeri haline gelebilmektedir. Bir kent beklenmedik bir şekilde başka kentlere nispetle hem nüfusu hem de işlevi bakımından gelişebilir ki, bu tür bir kente lider kent denilmektedir." Jefferson yalnızca büyük kentlerde ürün, hizmet ve unsurların en iyilerinin olacağını söylemektedir. Kısaca böyle bir kent, insanların önemli bir kesimin cazibesini çekmekte, ekonomisi ve sosyal alanları açısından, başka kentlerden daha cazip olmakta, gelişmişlik seviyesinin sağladığı avantajla politik açıdan daha güçlü bir konuma gelmektedir (Özgür, 2010: 37). O'na göre kent, ülkedeki diğer kentlerin aleyhine ölçsüz bir biçimde büyüyor ve ülkenin bütün nüfusunu kendine çekiyorsa tek büyük kent kuramı geçerli demektir (Şahin, 2010: 77).

Kentin belli özeklerde (merkezlerde) toplanmasının ekonomisi açısından kazandırdığı üstünlük ve yararlar, altyapısının hazır olması, finans ve idari kurumların hizmetlerine yakın olma, büyük mahalli pazar, emeğin ucuz olması, kültürde, sağlıkta, eğitimde ve eğlencede sunulan hizmetler büyük kentlerin gelişmesini etkileyen faktörler arasındadır (Keleş, 2012: 122).

Ancak bu kuramın bazı yönlerden yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir. Bu kuramın uygulandığı bölgelerde, ekonomide pek çok üstünlükler elde edilmesine karşın, bölgeler arasında dengesiz dağılım başta olduğu halde, pek çok toplum sorunlarıyla yüz yüze gelmektedir (Keleş, 2012: 122). Yani ülke içinde birkaç kent dışında diğerleri arasında çok büyük ayrımlar meydana gelebilmektedir.

1.5.1.6. Merkezleşen Yerler Kuramı (Walter Christaller)

1933 yılında Walter Christaller' in ortaya atmış olduğu kent kuramıdır. O şehirlerin bulunduğu yerde, bir plan içerisinde çevresindeki yerleşimlere bağlı olarak merkez haline geldiğini, böylece büyük bir kentin merkezinin çevresinde; o kente bağlı olmakla birlikte kendine özgü tesir gücü de olan ve çoğunlukla altıgen biçiminde iç içe geçmiş, birbiriyle ilintili bölgelerin var olduğunu iddia etmiştir (Özgür, 2010: 38). Buna Merkezi Yer Teorisi adı verilmektedir.

Bir kentin büyümesi, o kentin hizmet işlevlerinin uzmanlaşmasına bağlı olduğu halde, özekselleşen (merkezileşen) bir yerin ne ölçüde hızlı büyüyeceğini, hizmet alanı içinde sunulan kent hizmetlerine olan istemin belirleyeceği kuramın özünü oluşturmaktadır (Keleş, 2012: 120). Buna göre, kentin başlıca görevi, art bölgesi (hinterlandı) için bir hizmet özeği olmak, kısacası çevresine türlü hizmet sağlamaktır (Keleş, 2012: 120). Kuramsal olarak, merkezleşen her yerleşme noktasının, hizmet sunduğu bölgenin merkezinde bulunması ve bu alanların daireler halinde olması gerekir (Erkan, 2002: 208). Belli bir önemdeki özekselleşmiş bir yerleşim yeri, kendinden daha önemsiz olan özekselleşmiş yerleşme noktalarının sundukları bütün mal ve hizmetlere ve kendinden önemli özeklerin sundukları mal ve hizmetlerin bir bölümüne sahip bulunmalıdır (Keleş, 2012: 121). Bu şekilde yerleşim birimleri içerisinde basitten, daha karmaşık özel ve uzmanlığa giden hiyerarşik (kademeli) bir düzen meydana gelmiştir (Özgür, 2010: 39).

Christaller bu teorisinde, yerleşim birimi olarak küçük ve alt guruplarda yer alan yerleşim birimlerinde yaşayan nüfusun ihtiyaçlarını karşılarken sayıca ve çeşitlilik açısından daha az mal ve hizmet bulacağını, sıralamada üst sırada bulunan yerleşim birimlerinde ise mal ve hizmetleri hem sayı hem de hizmet bakımından çeşidinin artacağını düşünmektedir. (Özgür, 2010: 39). Yani en üst kısımda olan kent daha ziyade uzmanlaşan etkinlik ve hizmetleri barındırmaktadır (Keleş, 2012: 121). Benzer kademedeki yerleşimler ise, aynı büyüklüğe sahip altıgenler şeklinde aynı kentte bulunmaktadır. Daire tarzındaki hizmetlerin bölgelerinin arasındaki sınırlarda hizmetlerde boşluk olmasına fırsat vermemektedir (Keleş, 2012: 121).

Bu kuram, şehirlerin büyümesini açıklamak bakımından çok yararlı olmuşsa da, birkaç yönden eleştirilmiştir. Özellikle ulaşım ve taşınım olanaklarındaki gelişmelerin bu kuramın ön gördüğü düzeni bozduğu ileri sürülmüştür (Erkan, 2002: 208). Ayrıca

bu kuramın kente uygulanmasında uygulama güçlüğü bulunmaktadır. Mesela, özekleşen (merkezleşen) yerleşim birimlerine ilişkin mal ve hizmetin nelerden ibaret olduğunu önceden kestirmek zordur (Keleş, 2012: 121).

1.5.1.7. Sıra-Büüklük Kuramı (George Zipf)

Bu kuram, kentlerin büyüklüğü ile büyüklük sıralaması arasında bir ilişki olduğunu iddia etmektedir (Keleş, 2012: 122). Teoriye göre, bir ülkedeki veya bölgedeki ikinci derecede önemli kent, en büyüğün yarısı kadardır. Üçüncüsü ise, en büyük olanı üçte bir kadar olmalıdır (Özgür, 2010: 36). Öyle ki, en büyük dört kentin nüfusları, sırasıyla 9 milyon, 4,5 milyon, 3 milyon ve 2.250 milyon ise, bu kural, o ülkedeki yerleşme birimleri kademelenmesinin izahında geçerli olduğu anlamına gelmektedir (Keleş, 2012: 122).

Bir başka açıdan bir ülkede yerleşim birimlerinin büyüklüğünün birbirine yakın olması da söz konusu olabilir (Özgür, 2010: 36). Böyle olunca Zipf' in teorisinde değişiklik meydana gelmektedir. O yüzden düzenli bir sıralamadan daha çok, kademeli bir dizilişin yapılmasının daha akılcı olduğu düşünülmüş ve bu dizilişe göre, her kademede, işlevleri ve büyüklüğü bakımından çok sayıda yerleşim yeri bulunabilmektedir (Özgür, 2010: 36). Bu durumda iki tane ve hatta bazen daha çok sayıda önemli kentler de bulunabilmektedir.

1.5.2. Toplum Bilimcilerin Kent Kuramları

Kentler oluşum ve gelişim bakımından sadece ekonomik veya politik nedenler içermemektir. Bu nedenlerle birlikte kentlerin sosyolojik etmenlerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde Karl Marx, Emile Durheim, Max Weber, Louis Wirth ve Sjoberg' in kent teorilerine değinilecektir.

1.5.2.1. Karl Marx (1818-1883)

Marx, Alman İdeolojisi adlı çalışmasında kent-kır ayrımını; sanayi, ticari ve tarımsal işgücü arasındaki iş bölümüne ve sermaye ile toprak mülkiyeti arasındaki ayrımlar üzerine kurmuştur (Bal,2011: 162). Bu çalışmada Marx, bir ülke için, iş bölümünün, sanayii ve ticari faaliyetleri tarım alanından farklılaştırdığını ve bunun

neticesinde kır bölgesiyle kentsel bölgelerin, her birinin menfaatlerinde bir zıtlaşma ortaya çıktığını iddia etmektedir (Keleş, 2012: 122). Kentleri, “üretim vasıtalarının, anamalin, gereksinmelerin bulunduğu üst düzey zevk ve eğlencenin karşılık bulduğu alanlar” diye tanımlarken, kır bölgelerini dağınıklık ve yalnızlığın örneği olarak görmektedir (Keleş, 2012: 123). Bu nedenle kentte sanayileşme ve ticari faaliyetlerden dolayı iş bölümünün artması ile kente ilerici bir değer verip, köye karşı tavır almaktadır.

Marx, sanayinin gelişmesinin köylü nüfusu azaltacağını, bunun kasabalara ve kentlere göçleri hızlandıracağını, bu tarz mekan değişikliğinin tekrar oluşturulan hayat tarzlarıyla beraber insanların davranış ve yaşam tarzlarıyla ilintili değişime neden olacağını ve işçi sınıfına mahsus kültürün ortaya çıkacağını belirtmektedir (Güneş, 2013: 53). Böylece kentte sanayi ve ticari faaliyetler, emek gücünün değer kazanmasına neden olacaktır. O’na göre erkin ve zenginliğin kaynağı toprak değil emektir (Keleş, 2012: 123). Beslenme, barınma, giyecek ihtiyacı gibi bütün ihtiyaçlar emek sayesinde karşılanmaktadır.

Marx açıkça, kapitalizme dayalı sanayideki gelişmelerin, endüstrileşmiş kent ve kasabaların ne şekilde aşırı büyümelerine neden olduğuyla ilgilenmektedir. (Güneş, 2013: 53). Bu nedenle, kapitalizmin doğurduğu burjuva sınıfı ve işçi sınıfları arasındaki çatışmaların kentin oluşmasında etkili olduğu konusuna önem vermektedir. Marx’ a göre, kent yalnız üretim güçlerinin değil, erkin toplandığı, toprak iyeliğinden kopuk bir kapitalizme dayanan bir yerleşmedir; kent öyle bir yerleşim yeridir ki, çıkar ve çelişki kümelerinde kendine özgü bir bilinç yaratarak, sınıf yapısının doğmasına yol açmaktadır.” (Keleş, 2012: 123).

1.5.2.2. Emile Durkheim (1858-1917)

Emile Durkheim, kent olgusunu iş bölümünün ve dayanışmanın kavramları ile bağlantılı bir şekilde değerlendirmektedir (Pustu, 2006: 130). O’na göre, toplumda iş bölümü iki etmenle artmaktadır: Birincisi “özeysel yoğunluk” tur ki (material density), bununla belli bir yerdeki nüfus yoğunluğunu anlatmaktadır. İkincisi ise bir toplumun üyeleri arasındaki etkileşimi ve toplumsal ilişkileri anlatan “tinsel yoğunluk” (moral density) kavramıdır (Keleş, 2012: 123-124).

Durkheim, özeysel yoğunluğa bağlı ilişkinin etkili olarak görüldüğü gelenekçi toplumlar için mekanik dayanışmanın, tinsel yoğunluğa bağlı ilişkinin baskın olduğu

çağdaş toplumlar için de organik dayanışmanın etkili olduğunu belirtmektedir (Şahin, 2010: 69). Durkheim' e göre kent, belli toplumsal güçlerin gelişmesi için tarihsel önemi olan bir koşuldur (Erkan, 2002: 213). Burada kastedilen güçler, kentteki nüfus yığılmasıdır. Bunun işbölümünü özendirildiğini, aynı zamanda bir takım anormalliklerin doğmasına da yol açtığını öne sürmektedir (Keleş, 2012: 124). Örneğin, kentlerde anomie (amaçsızlık duygusu) sıkça rastlanan bir sosyal sorundur. Durkheim bunun kentleşme ile ortaya çıkan bir sorun olduğunu belirtmektedir.

1.5.2.3. Max Weber (1864-1920)

Max Weber ise, kentleri yalnızca nüfustan ibaret bir yapı olarak görmeyip, ekonomik ve siyasal merkezler olarak da değerlendirmektedir (Şahin, 2010: 69). Weber' e göre önemli olan, kentin ekonomik ve siyasi örgütlenme biçimidir (Keleş, 2012: 124). Belirtilen siyasal ve ekonomik boyutların birlikte değerlendirilmesi “Weber’ in İdeal Kenti” ni meydana getirmektedir (Güneş, 2013: 56). Weber’ in ideal şehri (Kenti) ekonomik, kurumsal ve dini faaliyetlerin yanı sıra özel ve kamusal yaşamla birlikte ortaçağ lonca şehridir (www.bangladeshsociology.org E.T. 11.10.2017).

Weber, kenti “tüketim kenti” ve “üretim kenti” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Antik ve ortaçağ kentlerinin ticari kentlerin, tüketim kentleri; bugünkü fabrikalarla dolmuş olan ve üretime katkıda bulunan kentlerini de üretici kentler diye isimlendirmektedir (Şahin, 2010: 69). Weber bu şehir tipleri üzerinde fazla durmamaktadır. İktisadi özelliklerin siyasi özellikleri kadar ve onlarla birlikte önemli olduğu inancında olduğu için, Weber’ e göre, zaten iktisadi canlılık bir garnizonun, bir prenslik sarayının hizmetindedir (Erkan, 2002: 210). Weber’ e göre, lord ve prensin oikos’ u (hane halkı) kent kadar geniş bile olsa, feodal serfe ait hizmetleri yerine getirmekle görevli zanaatkarlar ve küçük tüccarlar kolonisi -tarihte önemli kentlerin büyük bir oranının bu şekilde kurulmuş olmasına rağmen- geleneksel olarak “kent” olarak isimlendirilmemektedir (Bal, 2011: 174-175). Kısaca feodal lord ve prenslerin büyük topraklara ve çok sayıda hizmetkara sahip olması, o yerleşim yerini kent yapmamaktadır. Bu durumda bir yerin kent kimliğine sahip olması, ticaret ilişkilerinin hakimiyetinde şu vasıflara sahip olmasına bağlıdır: Savunmaya yönelik bir kalesinin olması, ticaretin yapıldığı pazar yerinin olması, özerk ve yasaları uygulayacak bir

mahkemesi ile bizzat orada oturanların seçimiyle görev yapan yöneticinin bulunmasıdır (Güneş, 2013: 56). Bu bağlamda Weber, kent olgusunu kavramlaştırırken ekonomik ve siyasal açıdan örgütlenmeler üzerine eğilmektedir (Topal, 2004: 280).

Weber, kent dediğimiz yerleşimlerin feodal yapıdan kapitalist sisteme geçişinde gerekli unsurlar olan ussallık, vatandaş hakkı ve kapitalizmdeki girişim faaliyeti konusunda önemli rol üstlendiğini belirtmektedir. Kentin de bu değişimin olduğu yerler olduğunu söylemektedir (Güneş, 2013: 56-57). Kısaca Weber, kenti sadece, kapitalizm sorununun bir parçası olarak ele almakta ve incelemektedir (Keleş, 2012: 125).

Weber' e göre, gerçek anlamda kent oluşumu yalnızca Kıta Avrupa'sına özgüdür. Avrupa dışındaki diğer yerlerde olan kentleri göz ardı etmektedir. Bunu şu şekilde kanıtlamaya çalışmaktadır: Weber, Avrupa'nın bu yönde bir gelişme göstermesini olanaklı kılan özel koşullara sahip olduğunu iddia etmekte ve dini ve geleneksel değerlerden bağımsız, özerk ve kendi kendini yöneten kentsel birliklerin varlığını da bunun en önemli kanıtı olarak görmektedir (Bal, 2011: 183-184). Yani Weber, batıdaki kentlerin otonomisiyle (özerklik) ile Avrupa'nın kapitalizminin ortaya çıkmasını birbiriyle ilişkilendirmektedir (Güneş, 2013: 57). Bu nedenle kapitalizmin giderek gelişimi ile toplum hayatının bozulacağı görüşündedir (www.bangladeshsociology.org E.T. 11.10.2017).

1.5.2.4. Louis Wirth (1897-1952)

Louis Wirth, kentliliğin (urbanism) çevre bilimsel (ekolojik), örgütlerle ilgili ve sosyal psikoloji açısından niteliklerini içeren bir kentsel kuram oluşturmaya gayret göstermektedir (Keleş, 2012: 125). Wirth' e göre, kentler sadece yaşanılan bir yer olmayıp, bununla birlikte insanlara etki eden, insanların etkisine maruz olan sosyal, iktisadi ve kültürel bileşenlerden oluşan bir toplamdır (Güneş, 2013: 65). Yani kentleri yalnızca nüfusları ve büyüklükleriyle değerlendirmemektedir. Wirth' e göre, kentlerin, toplumsal yaşam ya da insan üzerindeki etkileri, kentli nüfusun oranının göstereceği etkiden daha büyüktür. Kent yalnızca günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim yeri olanakları sunan bir yer değil, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren

ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir (Bal, 2011: 200).

Wirth, iki temel özelliğin kentlerin karakterini oluşturduğunu varsaymaktadır. Bu özellikler, nüfusun yoğunluğu ve heterojenliğidir (Keleş, 2012: 125). Bu durumda Wirth kenti göreceli olarak büyük, nüfus yoğunluğu fazla ve toplumsal yapı bakımından heterojen özellikteki insanların daimi yerleşimidir (Topal, 2004: 280).

Kentlerin nüfuslarının büyük ölçekli olması, kent toplumunda yaşayan birisinin, bir başkasını yakinen tanınmasına fırsat vermekte hatta imkansızlaştırmaktadır (Topal, 2004: 280). Bir başka deyişle, kentlerde yaşayan insan toplulukları birbirlerinin çok yakınında yaşamalarına rağmen çoğu zaman birbirlerini tanıyamamaktadır (Güneş, 2013: 65). Bu da toplumsal yapıda bireyler arasında oluşturulan bağların özelliğini, kırsal kesimde olduğundan daha farklılaştırmaktadır. Oluşturulan bağlar, anonim, tanımlanamayan, kişisiz, geçici ve sınırlıdır (Holton, 1999: 39'dan Aktaran Topal, 2004: 280). Yani ilişkiler çoğu kez çıkarlar doğrultusunda olmaktadır. Bu tür ilişkiler kentlerde bazı sorunlara neden olmaktadır. Ruhsal bozukluklar, intihar olaylarının, suç işlemenin ve değişik çeşitli toplum sorunlarının kentlerde kır yerleşimlerine nazaran daha fazla görülmektedir (Keleş, 2012: 125). Ayrıca Wirth, benzer biçimde kır bölgesinin bir takım özelliklerinin kentlerde, kentleri belirginleştiren nitelikleri de kır bölgelerinde görülebileceğini belirtmektedir (Şahin, 2010: 69-70).

Wirth' e göre, kentte etkileşim içerisindeki insan sayısındaki artışın, yoğunluk ve çeşitlilik, kişiliklerin tam olarak temas kurmalarını imkansız kılmaktadır. Sonuçta, kentler oldukça parçalı bir karakterde olduğundan ilişkiler yüzeysel ve ikincil düzeydedir. Yüzeysellik, kendi kişiliğini ortaya koyamama ve kentsel-toplumsal ilişkilerin geçici nitelikte olması kentte oturanların içinde bulunduğu karmaşıklık ve ussallığı anlamaya yardımcı olabilecektir. Kentte yaşayanlar, diğer bireyleri, kendi amaçlarına ulaşmada bir araç olarak görerek, çıkara dayanan ilişkiler kurma eğilimindedir. Kentliliği "bir yaşam biçimi" olarak gören Wirth kentlerde çok sayıda insanın birbirine yakın mesafede ikamet etmelerine karşın, kişisel olarak birbirlerini tanımadan yaşadıklarına işaret etmektedir. Kentlerde tipik olarak fiziksel bağlar yakın, fakat sosyal bağlar uzaktır. (Güneş, 2013: 68).

1.5.2.5. Sjoberg' in Kuramsal Çerçevesi: Sanayi Öncesi, Sanayi ve Geçiş Dönemi Kentleri

Kent çevre bilimcilerinden sonra Sjoberg, sanayileşmenin girmediği toplumlarda kentlerin yapısal niteliklerini ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalar yapmıştır (Ertürk ve Sam, 2011: 95). Bu çalışmaların bulgularına göre, kent olgusu teknolojisinin gelişmişlik düzeyi açısından üçe ayrılmaktadır. Birincisi sanayi öncesi kent, ikincisi sanayiye geçiş sürecindeki kent, üçüncüsü de sanayi kentidir (Keleş, 2012: 127). Sjoberg bu tarz kent tiplerini belirleyen en önemli etkenin, sanayisinin gelişmişlik düzeyi olduğunu söylemektedir (Topal,2004: 281). Burada, sanayi öncesi kentlerden, teknolojik gelişmeye bağlı olan sanayileşmenin kentler üzerindeki etkilerinden ve sanayi kentlerinin geçiş döneminden bahsedilmektedir.

1.5.2.5.1. Sanayi Öncesi Kentler

Kent bilimi yazınında XIX. Yüzyıla kadar olan kentlere sanayi öncesi kent denmektedir. Diğer bir ifadeyle bu kentlere sanayileşmemiş kentler diyebiliriz. Sjoberg' e göre; sanayileşmemiş kent, birincil ilişkilerin hakim olduğu, üretimin piyasa için değil kullanım değeri için yapıldığı, iş yeri ile oturma alanının ayrılmadığı, kentlerin etnik açıdan kümelere ayrıldığı, mahallelerin uğraş alanına göre ayrıştığı kentlerdir (Şahin, 2010: 77). Bu kentler, hep dinsel ve yönetsel kentler olmuş; ekonomik işlevleri ikinci planda kalmıştır (Keleş, 2012: 127). Genel olarak sanayi öncesi kentler şu özellikleri taşımaktadır (Özgür, 2010: 101):

- Nüfusları bugünkü kentlere nazaran daha azdır.
- Güvenlik ön planda olduğu için kale surları içerisine yapılmışlardır.
- Çoğunlukla herhangi bir plan yoktur ve rastgele inşa edilmişlerdir.
- Kentin fiziki yapısında dini yapılar, saraylar ve sosyal nitelikli kurumlar ön plandadır.
- Tarımsal yerel ürünler ve el sanatlarına bağlı sanayi ekonominin temel unsurudur.
- Mesleklere göre, nüfusun etnisitesine veya aileye bağlı gruplaşmalar vardır..

Sanayinin gelişmesinden önce kentte katı bir toplumsal ayırım söz konusudur. Bu ayırımın kapsamında, yönetim, din ve eğitim kurumları, üretim güçleri varlıklı olan seçkin sınıfın elindedir (Ertürk ve Sam, 2011: 96). Dolayısıyla, sanayi öncesi kentlerdeki toplumsal yapı farklılıklarının kentsel mekanın yapısına da yansıdığı görülmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 97). Sanayi öncesi kentin mekan deseninden farklı olarak üst ve orta gelir grubu kent çevresinde yerleşmiş, merkez ve konut alanları arasında kalan alanda, geçiş bölgeleri ortaya çıkarak belirginleşmiş, alt tabaka ve istenmeyen unsurlar burada yer almıştır (Pustu, 2009: 144-145).

Sanayi öncesi kentinde, toplumsal ve ekonomik yapıdaki katı ayrılmaya karşın arazi kullanımında farklılaşma ve uzmanlaşma yoktur (Ertürk ve Sam, 2011: 97). Bu yüzden belli bir alan farklı işlevler için kullanılmıştır. Örneğin dini binalar, aynı zamanda okul işlevini görmekteydi.

Sanayi öncesi kentlerde örgütlenme ve teknoloji ilkeldir. Uzmanlaşma yokluğu nedeniyle, zanaatkar malının yalnız yapımıyla değil, aynı zamanda alım satımı, pazarlamasıyla da uğraşmaktadır (Keleş, 2012: 128). Fiyatların belirlenmesinde pazarlık usulünün geçerli olduğu görülmektedir. Son olarak, iş ve çalışma yaşamında seçkinlerin emek harcamaya karşı olumsuz tavırları, ekonomik gelişmenin engellerindendir (Keleş, 2012: 128).

1.5.2.5.2. Geçiş Dönemi Kenti

Geçiş durumundaki kentler, kısmen sanayi öncesi kentin, kısmen de sanayi kentinin özelliklerini taşımaktadırlar (Keleş, 2012: 128). Yani toplum kent oluşumunda sanayinin getirdiği yeniliklere kayıtsız kalmamakta ve ayrıca geleneksel özelliklerini de halen yansıtmaktadırlar. Geçiş halindeki kentlerde mekânsal yapı toplumsal yapıdaki değişime paralel olarak değişmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 101).

Özetle, geçiş dönemi sanayi öncesi kentin mekânsal yapısı değişim göstermektedir. Ancak bu değişime rağmen bu kentler sanayi kentinin mekânsal yapısından farklılıklar göstermektedir. Özellikle de geçiş dönemi kentlerinde, sanayi kentinin toprak kullanımındaki katı uzmanlaşma ve ayrışma tam anlamıyla görülmemektedir. Bu yerlerde konut ve iş yeri arasındaki ayırım henüz kesinleşmemiştir (Ertürk ve Sam, 2011: 102).

1.5.2.5.3. Sanayi Kenti

Şehirlerin, gelişip ilerleyerek, ekonomisi itibariyle büyüyüp ve her açıdan organize olmuş bir toplumsal yapı olarak, insanların benimsediği ve orada yaşamayı yeğlediği bir hüviyete kavuşması sanayi devrimini takiben olmuştur (Pustu, 2009: 145). Sjoberg konuya ilişkin yaptığı açıklamalarda, kent yapısı bakımından teknolojiyi diğer değişkenlerden tümüyle bağımsız olarak görmekte, sanayi ile birlikte oluşan değişimin farklılaşmalara neden olduğunu belirtmektedir (Karakas, 2001: 131). Sanayileşme ile birlikte kentler geleneksel özelliklerini kaybetmeye başlamıştır. Dolayısıyla kentlerin oluşumundaki kıstaslar değişmiştir.

Sanayi kenti olarak değerlendirdiğimiz kentler, bir dini ve idari özeğin (merkezin) etrafında olmayıp, fakat daha ziyade, sanayi ve ticari özeğinin etrafında gelişip büyümektedir (Keleş, 2012: 129). Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan üretim modelleri işgücü alanında da uzmanlaşma ve farklılaşmaya sebebiyet vermiştir (Pustu, 2009: 145). Sanayi kentinde etnik temele dayalı yerleşim terk edilmiş, iş yeri ve konut alanları birbirinden ayrılmış, din ve siyaset ağırlığını yitirmiş ve onların yerini ticaret ve sanayi almış, yüksek derecede uzmanlaşmaya gidilmiştir (Şahin, 2010: 77).

Sanayi kentinde sanayi, kente bir merkez işlevi yüklemekte ve tüm etkinlikler bu merkezin etrafında sürdürülmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 98). Sanayi kentlerinde varlıklı ve orta sınıflar şehrin merkezindeki oturma alanlarını terk ederek şehrin dışındaki mahallelere ve yöre kentlere yerleşmektedir. Boşaltılan alanlar geçiş yerleri olmuştur. Şehrin merkezindeki üretim alanlarına yakın olan bu geçiş yerlerinde genelde işçi sınıfı ve küçük işlerle uğraşan alt sınıf insanlar oturmaktadır.

Hasan Ertürk ve Neslihan Sam çalışmalarında sanayi kentini şu şekilde özetlemektedirler (Ertürk ve Sam, 2011: 99-100):

Özetle sanayi kentinde, sanayinin yönetim ve denetim işlevlerini merkezde toplama ve böylece kent merkezindeki büyüme eğilimi ile birlikte ortaya çıkan alt kentleşme (banliyöleşme) süreci kentin mekânsal yapısının şekillenmesinde etken bir rol oynamaktadır. Böylece de kentin mekânsal yapısı içinde bir toplumsal ayrım ortaya çıkabilmektedir. Sanayi kentinde öncelikle sanayinin gereksinim duyduğu toplama, dağıtma, mali ve yönetsel işlevlerin görüldüğü bir merkezi iş ve ticaret bölgesi yer almaktadır. Bu bölgenin yanında sanayinin artan taleplerine bağlı olarak daha sonra gelişme eğilimine giren merkezi bölgeye katılacak olan bir geçiş bölgesi yer almaktadır.

Bu bölgenin yanında işçi konutları ve daha dışa doğru orta ve yüksek gelir guruplarının oturma alanları yer almaktadır. Kentin daha dış bölgelerinde ise sanayi ve oturma alanlarının yer aldığı banliyöler yer almaktadır.

Sonuç olarak asıl kentleşme hareketleri Endüstri Devrimi ile başlamıştır. Devrimle birlikte ortaya çıkan üretim tarzının doğurduğu yeni iş imkanları, tarıma dayalı üretimde meydana gelen değişimler kırdan şehirlere göçün başlamasına neden olmuştur. Kentler sadece sağladıkları iş imkanları ile değil de sundukları hizmetlerle de çekim merkezi haline gelmiştir (Niray, 2002: 8).

1.5.3. Ortadoğu ve İslam Kültürünün Etkisindeki Kent

Bu görüşün iddiasında, Müslüman bir kentin üç ana unsurunun olduğu ileri sürülür. Bu unsurlar, camiler, hamam ve pazaryerleridir (Keleş, 2012: 125). Bu durumda Müslüman kentleri, şehrin merkezinde dine ve devlete ait kurumlar, bu çerçevede camilerle onun etrafına yapılan medrese, hamam, kütüphane gibi yapılarla devlete ait işlerin görüldüğü meskenlerden oluşmaktadır (Şahin, 2010: 78). Burada cami kentin merkezini oluşturmaktadır. Diğer yapılar ve mahalleler camilerin konumuna göre şekillenmektedir.

İslam kentleri merkezde cami olmakla birlikte genellikle şöyle şekillenmektedir: “Caminin çevresinde kitap satan dükkanlar, cilt yapan, deriden yapılan eşya satan ve terlik satan dükkanlar olurdu. Dericilerden sonra ilkel toplumlarda karşımıza çıkan imalata benzer dokuma tezgahları takip ederdi. Onların devamında marangozhaneler, çilingir ve bakır dükkanları olur. En uzak bölgede ise demirciler yer alırdı. Müşterileri daha ziyade köylüler olan saraçhaneler ve eyer dükkanları da şehrin dış bölgesine yakın yerler olurdu. Tabakhane ve boyahanelerin yeri şehrin çıkış kısımları, çömlek yapanların yeri de şehrin tamamen dışıdır” (Keleş, 2012: 126).

İslam kentinde konutlar mahremiyetin simgesi olarak görülmektedir (Şahin, 2010: 78). Bu yüzden konutlar, birbirlerinin mahremiyetlerini göremeyecek şekilde tasarlanmaktadır. Örneğin karşılıklı yapılarda, pencereler birbirlerine bakacak şekilde konumlandırılmazdı. Ayrıca İslam kentlerinde Müslümanlar ve gayrimüslimlerin istisnalara bakılmaksızın ayrı mahallelerde oturdukları gözlemlenmektedir.

İslam kentlerinde temizlik çok önemlidir. Bu yüzden hamamlara daha fazla itina gösterilmiştir. Hamamlar, bilhassa kadınlara ait hamamlar, kadınlar için kamu alanı olarak da faaliyet göstermektedir (Şahin, 2010: 78).

1.5.4. Yeni Marxçı Kentsel Politika Yaklaşımları

1970'li yılların başlarında Lefebvre, Harvey ve Castells'in önderliğinde yeniden sorgulamalar yapan eleştireci kentsel teori, kentlerin gelişimini ve bu gelişim safhalarını eleştiren bir yaklaşımla kavramsallaştırmıştır (Güneş, 2013: 69). Bunlar yeni bir Marxçı akım geliştirmiştir.

Kentleri sermaye birikimi evreleri kapsamında değerlendiren teorisyenlerden birisi olan Castells ise kente tanım getirirken "kolektif tüketim" kavramını dikkate almaktadır (Akt. Topal, 2004: 282). Lefebvre ile Harvey gibi kuramcılar ise mekan kavramını ele almakta, mekanı kapitalist anlayış içerisinde, sermayenin artışıyla ilgilendirdiği düzeyde değerlendirilmektedir (Aslanoğlu, 1998: 63'den Akt. Topal, 2004: 282).

Bu görüşe göre,

- Kentsel dizge emeğin yeniden üretilme sürecinin bir parçasıdır.
- Toplu (kolektif) tüketim konusu olan kentsel hizmetler geniş ölçüde siyasallaştırılmaya elverişlidirler.
- Bu siyasallaşma, kentsel toplumsal hareketlere yol açar ve kapitalist gelişim dizgesinin çökertilmesiyle sonuçlanabilir (Keleş, 2012: 130).

Kent bilim yazınında kapital ile kent arasında dört tür ilişkiden söz edilmektedir. Bu ilişkiler (Ertürk ve Sam, 2011: 104):

- Kentin artı değerini yarattığı yer olması,
- Kentin üretim biçiminin yeniden belirlendiği alan olması,
- Kentin altyapısı ile üretim gücü, hizmet alanındaki işlevi, binalarının durumuyla bizzat sermaye birikimi olması,
- Kentle ilgili alanda ortaya çıkan rant ile artı ürünün bölüşümünün ve kapital birikiminin etkilenmesi biçiminde ortaya konulmaktadır.

1.5.4.1. Henri Lefebvre (1901-1991): Toplumsal Ürün Olarak Mekân

Lefebvre' ye göre, mekân toplumsal bir üründür ve her üretim biçimi kendi mekânını üretmektedir (Güneş, 2013: 69). Lefebvre, mekanın yansız bir kavram olmadığını, kapitalist bir toplumda mekanı anamalin temsilcileriyle devletin biçimlendirdiğini, amacın, denetim erkinin onlardan alınarak kentte yaşayanlara aktarılması olması gerektiğini vurgulamaktadır (Keleş, 2012: 131). Böylece yeni mekanlar ve yeni toplumsal ilişkilerin doğacağı düşüncesindedir.

Lefebvre' ye göre, mekanın kapitalist toplumda meta haline getirilmesi söz konusudur (Bal, 2011: 210). Ona göre, kullanım değeri fizik çevreyle, insan kaynaklarıyla ve hammaddeyle ilgili olduğu halde; değişim değeri daha çok kapitalist üretim biçiminin satışa sunmak üzere ürettiği ürünlerin (mal ve hizmetlerin) değeriyle ilgili bir kavramdır (Keleş, 2012: 131).

Lefebvre, kente “ekonomizm” denilen bir ideolojiden bakanların onu sanayi üretimine bağlı olarak açıkladıklarını, sadece bürokratik akılcılık açısından bakanların, bu yeni gerçekliği bir arazi düzenlemesi ve planlama olarak kavradıklarını, ideologların ise kenti iş bölümünden ve sınıflardan bağımsızlaşmış toplumsal kategoriler üzerine kurulduğuna inandıklarını belirtmektedir (Bal, 2011: 211). Lefebvre, kentin bu şekilde tek yönüyle açıklanmasını doğru bulmamaktadır. Lefebvre'in iddiasına bakılırsa, sosyal etkinlikler, yer ve etkileşme birbirine bağlı olurlar. Bu etkileşmelerde mekan unsuru kullanılmakta, fakat bu etkileşmeler bir taraftan da mekanı ortaya çıkarmaktadır (Güneş, 2013: 70).

Lefebvre, siyasi iktidarın kentlerin örgütlenmesini, bu örgütlenmelerin ise insanların yerleşim yerlerini belirleyeceğini belirtmektedir (Güneş, 2013: 71). Lefebvre, mekanı üçlü sınıflandırmaya göre açıklamaktadır (Güneş, 2013: 71-72):

- **Algılanan (perceived) mekân** göreceli nesnel, toplumun gündelik hayat ortamlarını oluşturan somut mekanlardır. Algılanan mekansal uygulama deneysel açıdan görülebilir ve gözlemlenebilirdir. Başka bütün uygulamalarda olduğu gibi mekana ait uygulama kavramlaşmadan evvel hayatın bir parçası olur. Sosyal ve mekansal uygulama, gerçekliktir.
- **Tasarlanan (conceived) mekan**, mekanın zihinde yorumlanmasıdır. Kavramlaştırılan ya da ölçülebilen mekandır; başka ifadeyle, mekanın bir örneğidir. Bu örneklemeler kişilerin politik ve sosyolojik açıdan

uygulamalarında ciddi roller üstlenirler. Bu mekanlar, uzmanların, planlamacıların, sosyal mühendislerin ve bu konuda araştırma yapan tüm uzman kişilerin hayalindeki mekanlardır. Soyut mekanlar var olan üretim yöntemlerinin hakim mekanlarıdır.

• **Yaşanılan (lived) mekân** da, gözlemlenen ve hayal edilen mekanların karışımıdır. Bireyin gündelik hayattaki asıl mekan tecrübesini ifade eder. görülen ve tasarlanan mekânın karışık bir kombinasyonudur ve kişinin günlük hayatındaki gerçek mekân deneyimini temsil eder. Direkt ilişki kurulan görüntü ve sembollerle hayat bulur. Direkt olarak deneylenebilen sosyal mekanlardır. Yaşanan mekan yalnızca sosyal yaşamın yaşandığı bir rol alanı değil, onunla birlikte bizzat yaşamın bütünleyici bir ögesini göstermektedir. O yüzden sosyal bağlar ve yaşanan mekan gündelik yaşamda vazgeçilmez bir biçimde birbiriyle ilişkilidir (Akt. Güneş, 2013: 72).

Lefebvre, kentle kapitalizm arasındaki ilişkilerin ve sınıflar arası çatışmaların kenti oluşturmada etkili olduğunu söylemektedir. Ona göre, kapitalizmin gelişim döneminde tabii mekan, sosyal ekonomik imkanlarda yetersiz bir ürüne dönüşmüştür. Kapitalist ekonomi, Lefebvre'nin özellikle üzerinde durduğu üzere, sadece mekanlar yaparak olmayıp, mekanlar üstünde bir hakimiyet oluşturarak ayakta kalabilmiştir (Akın, 2007: 67'den akt. Güneş, 2013: 72).

1.5.4.2. Manuel Castells (1942-): Kolektif Tüketim ve Kentsel Hareketler

Manuel Castells de, Lefebvre gibi, sınıf savaşımı, kapitalizmin temel çelişkileri, emeğin niteliği ve kapitalizmin temel ekonomik dizge olarak varlığını ve üstünlüğünü sürdürürebilmek için emeğin yeniden üretimi gibi Marxçı kuramın temel kavramlarından hareketle kentlerin bir kendine özgün mekan gibi değerlendirmesini yapmak istemiştir (Keleş, 2012: 131-132).

Castells'e göre, kentsel mekanı ekonomik- siyasal- ideolojik düzlemde ekonominin belirleyiciliği oluşturmaktadır (Bal, 2011: 219). Hasan Ertürk ve Neslihan Sam bunları şöyle açıklamaktadırlar (Ertürk ve Sam, 2011: 104):

Kentin siyasal düzlemi, yerel yönetim ve merkezi yönetimin yerel organlarından oluşan kent yönetimidir. İdeolojik düzlem, sosyal olarak üretilmiş mekan formlarının yanı sıra, kır kent kültürel ayrımını, kentsel alt kültürlerin oluşumunu kapsamaktadır.

Ekonomik düzlem ise üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerinden meydana gelmektedir. Kentsel mekanı bu üç düzlemde, ekonominin belirleyiciliği oluşturmaktadır

Castells'e göre kentsel sistemin temel işlevi tüketimdir. Tüketim emeğin yeniden üretimi için gereklidir. Kentler bu anlamda emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin elde edildiği mekanlardır (Bal, 2011: 219). Ortak tüketim vasıtaları olan meskene, eğitime, sağlığa, kültüre, ticarete, ulaşım vb. ilişkin vasıtalar tüm toplum gruplarının gündelik hayatları merkezinde oluşmaktadır (Güneş, 2013: 72).

Castells, kent ekologlarının nüfusla ve nüfusun artışı ve azalışıyla ilgilendiklerini, ama kentin büyümesini belirleyen asıl önemli öğelerin sınıf savaşımı ve çağdaş kapitalizmin çelişkileri olduğunu görmezden geldiklerini öne sürmektedir (Keleş, 2012: 132). Bu savaşım, emeğin anamalcılar, yönetilenlerin ise yönetenler karşısındaki savaşımıdır.

Castells' in kent teorisinin genel özellikleri şöyle özetlenebilir (Güneş, 2013: 74-75);

- Kentler her şeyden önce insanların kolektif tüketim alanlarıdır. Kentler, ortak tüketim vasıtaları durumundaki konutların, eğitim, kültür ve sağlığa ilişkin hizmetlerin, ticarete ve ulaşım ilişkin unsurların temin edildiği mekanlardır.
- Yine kentler işgücü ihtiyacının tekrar üretildiği mekanlardır. Kent sistemi, işgücünün, tüketimle tekrardan üretilmesi sürecini oluşturur.
- Ortak tüketim vasıtaları genellikle mahalli idare ve merkezi devletin bizzat kendisi tarafından karşılanmaktadır. Çoğunlukla yerel yönetim ve devlet eliyle sağlanmaktadır. Merkezi yönetim kolektif tüketim vasıtalarını oluştururken güttüğü ana gaye, işçilerin çalışmalarının devamlılığı sağlayabilmek üzere gerekli, eğlenme, dinlenme, beslenme ihtiyaç duyduğu mal ve diğer hizmet unsurlarını temin etmektir.
- Ortak tüketimin konusuna dahil olan kentsel hizmetler, büyük oranda siyasi malzeme olmaya uygundur. Bu durum kentlerde kitlesel olaylara neden olabilir ve bu da kapitalist sistemin sonunu hazırlayabilir.
- Kentler aslında ideolojik bir muhteva içerir. O yüzden kentin sorunlarına, sınıflar arası mücadele ve kitlesel olaylar bağlamında bakmak lazımdır. Bu duruma devletin müdahale etmesi, bu çatışmayı durdurmaktan çok, onun

şiddetlenmesine neden olmaktadır. Zira devlet toplu tüketim vasıtalarını temin ederek kentlere müdahale ediyorken, çoğu zaman bu işi zengin kimseler ve işveren (sermaye sahibi) tarafından çözmektedir.

- Kentlerdeki ortak tüketim unsurlarının dağıtımında yaşanan adaletsizlikler, yine kitlesel olayların ortaya çıkmasına ve şiddetlenmesine sebebiyet vermektedir.

- Kentlerdeki ortak ihtiyaçların ne şekilde paylaşılacağı konusu, kent ortamında oluşan kitlelerin siyasi çatışmalarını, bu da kitleler arasında ayrışma durumunu yaratır. Kentlerdeki adaletsizliklere ve eşitsizliğe karşı duruş olarak ortaya çıkan kentlerdeki kitlesel olaylar nüfusun önemli bir kesimini etkileme ve işçilerin verdiği mücadeleyi şiddetlendirme gücüne sahiptir.

- Kentler “yaratılmış bir çevre olarak” yalnızca devlet eliyle veya girişimci sermaye sahiplerinin gayretleriyle olmayıp, bununla birlikte onlara karşı koyan kentlerdeki kitlelerin yapmış olduğu eylemlerle de şekil bulmaktadır.

Son olarak, geçmişte, toplumsal hareketlerin hedefinin kapitalistler olduğunu belirten Castells, günümüzde ise hedefin katılımcıların yeni bir kimlik yaratmaları biçimine dönüştüğünü savunmaktadır (Akt. Keleş, 2012: 132).

1.5.4.3. David Harvey (1935-): Sermayenin Biriktiği Mekan Olarak Kent

Ekonomik ve politik bakış açısının bir diğer savunucusu Harvey, kente ilişkin çalışmalarda genellikle kapitalist yöntemin eşitsizliği üzerinde durmaktadır. (Güneş, 2013: 75). Harvey, kentsel mekanın kapitalizmle birlikte büyüme süreci içinde genişleyen bir işleve sahip olduğunu iddia etmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 105).

Harvey’ e göre, ev sahipleri konutlarını ve konutların üzerinde bulunduğu arsalarını kendi gereksinmelerini karşılamak için kullandıkları halde, emlakçılar bu malları rant elde etmek amacıyla satın almak istemektedir (Keleş, 2012: 132). Kentte oturanlarla mal sahiplerinin arasındaki anlaşmazlığın temel nedeni bu rant elde etme savaşıdır. Kapitalist gelişim biçiminin, üretim ve tüketimden kaynaklanan çelişkilerinin yanı sıra, kentlerdeki yapıları çevrenin öğelerini oluşturan yapılar, yollar ve ulaşım dizgeleri gibi öğeleri ile ilgili birtakım gerginliklere de yol açtığını savunan Harvey,

bunun temel nedeninin artı değer (plus value) ve rant elde etmek amacı olduğuna vurgu yapmaktadır (Keleş, 2012: 133).

Kentsel rant yaratmanın artı ürünün yeniden paylaşımındaki önemine dikkat çeken Harvey'e göre, sanayi kapitalizmi kendi ürettiklerine etkin bir talep yaratabilmek için kentleşme ve kentleşme ile ilgili yatırımları sürekli olarak genişletmekte ve kentsel yatırımlar kapitalist sistem içindeki artığın emilmesini sağlamaktadır (Ertürk ve Sam, 2011: 105). Harvey, kapitalist üretim sürecinde şirketlerin üretime yönelik makine ve hammaddeler için yatırım yapmak yerine, artık mekânsal alanlara ve gayrimenkule yatırım yapmaya başladıklarını ileri sürmektedir (Güneş, 2013: 76). Bu gözlemlerden anlaşılacağı üzere Harvey, kentleşmeyi etkileyen en önemli olgunun rant arayışları olduğunu vurgulamaktadır. Başka bir deyişle, arsaya ve öteki tür taşınmaz mallara yatırım, çağdaş kapitalizmin ayakta kalabilmesi için bir tür emniyet supabı işlevi görmektedir (Keleş, 2012: 133). Harvey kentsel sorunların temelinde de kapitalist ve ücretli emekçilerin arasındaki çatışmalar olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre kentteki diğer guruplar önemsizdir.

Sonuç olarak kent denilen olgu, toplumların bütün gelişme etkinlikleri ve gelişme düzenekleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu anlamda kentlerin mekânı, tabii ve asla değiştirilemeyen bir yapıdan çok, değiştirilebilen ve toplum tarafından bina edilen bir çevreyi, iktisadi, ideolojik ve politik yönleriyle geniş bir toplumsal yapının niteliklerinin ortaya çıkardığı bir alt yapıyı açıklamaktadır (Akt. Güneş, 2013: 78).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, ulus-devlet olma sürecinde modernleşme ve çağdaşlaşma projesini ifade etmektedir (Güneş, 2013: 201). Modernleşme projesi çerçevesinde, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de kentleşme hareketlerinin arttığı gözlemlenmektedir.

Türkiye' deki kentleşme olgusu, ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden biridir. Yalnız tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir (Erkan, 2002: 83). Çalışmanın bu bölümünde Cumhuriyet dönemi Türkiye'de kentleşme hareketleri dört dönem olarak incelenecektir. Bu dönemler şöyle sıralanabilir: (Keleş,

- Erken Cumhuriyet Dönemi: 1923-1950
- Göç ve Hızlı Kentleşme Dönemi:1950-1960
- Planlı Kalkınma Dönemi: 1960-1980
- 1980 Sonrası Kentleşme Hareketleri (1980-2012)
- 2012 Sonrası Kentleşme Hareketleri (2012-2016)

2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi (1923- 1950)

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edildikten sonra, başlayan ulus devlet oluşturma süreci, bir modernleşme projesi olarak kentsel gelişimin gerçekleştirilmesine dayanmaktadır (Güneş, 2013: 202). Cumhuriyetle kentsel alana ilişkin çalışmalarda yoğun bir değişim ve moderniteye ulaşım gayretleri görülmektedir. Bu dönemde köklü bir kentleşme hareketine rastlanmamaktadır. Bu dönemde kentleşme hızı, nüfus artış hızına paralel olarak gerçekleşmektedir (Niray, 2002: 11). Bu dönemde kentleşme adına Ankara'nın başkent seçilmesi, ülke çapında demiryolu ağlarının inşa edilmesi ve Anadolu kentlerinde fabrikaların kurulması gibi üç önemli unsur bulunmaktadır.

Ankara, 13 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti ilan edilmiştir. Başkentin Anadolu'ya taşınmasında; ülkeyi ayrı ayrı bölgesel

ekonomilerden kurtarıp, iç pazar bütünleşmesinin sağlanması ve ulusal bir ekonominin kurulması, İç Anadolu'nun gelişmesini sağlayarak bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi amaçlanmıştır (Güneş, 2013: 203). Ayrıca kentsel bazda düşünülürse Ankara'nın başkent seçilmesiyle modern, çağdaş, yeni ve örnek bir kent kurulmuştur. Bu kentte Cumhuriyetin yaratacağı ulusal burjuvazinin yaşam kalıplarının diğer kentlere örnek olacak şekilde geliştirilmesi, Cumhuriyetin başarılarının bu kentle simgeleştirilmesinin hedeflenmiş olması etkili olmuştur (Güneş, 2013: 203). Dolayısıyla yasal yönetsel düzenlemeler yapılmış ve çağdaş bir başkent yaratmak için çalışmalara başlanmıştır. Yapılan bu çalışmalar ile Ankara'da çok az da olsa bir kentleşme hareketi gözlemlenmektedir.

Bu dönemde, kentleşmede görülen en önemli değişimlerden birisi devletçiliğe dayalı ekonomi politikasının uygulanması ve demiryollarının yaygınlaştırılmasıyla birlikte liman kentlerinin, Orta Anadolu şehirlerine nazaran önemini yitirmesidir (Niray, 2002: 11). Bu dönemde Anadolu'da demiryolu ağı çalışmalarına ağırlık verilmiş, ulaşım imkanları sağlanmış ve dolayısıyla Anadolu'da kentleşme hareketleri gözlemlenmiştir. Artık liman kentlerinin önemi azalmış ve insanlar iç kesimlerdeki kentlere de yerleşmeye başlamışlardır.

Bu dönemde devletçilik politikaları geliştirilmiş ve bunun sonucu olarak sanayi planları yapılmıştır. Devlet tarafından yapılan ekonomik yatırımlarda Anadolu'ya ağırlık verilmiş ve kamu yatırımlarının mümkün olduğu kadar eşit bir şekilde Anadolu'ya dağıtılması amaçlanmıştır (Güneş, 2013: 203). Bu bağlamda düşünülürse fabrikaların kurulması ve demiryolu ağının bu fabrikaları bağlayan olması Anadolu'da kentleşme hareketlerini artırmıştır.

Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu dönemde Türkiye'de kentleşme hızı oldukça düşük olmuştur. Bu durum, cumhuriyet dönemi kentsel ve kırsal nüfusun gösterildiği aşağıdaki tablodan da anlaşılmaktadır.

Tablo 1: 1927-1950 Arasına İlişkin Kır-Kent Nüfus Değişimi

Yıl	Kırsal Nüfus		Kentsel Nüfus	
	Toplam	%	Toplam	%
1927	10 342 391	75,8	3 305 879	24,2
1935	12 355 376	76,5	3 802 642	23,5
1940	13 474 701	75,6	4 346 249	24,4
1945	14 103 072	75,1	4 687 102	24,9
1950	15 702 851	75	5 244 337	25

Kaynak: TÜİK 2016 Nüfus ve Demografi-Nüfus İstatistikleri,

www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden elde edilen veriler ile tablo oluşturulmuştur.

Tabloda görüldüğü üzere, bu dönemde kentleşme hızının ne kadar yavaş olduğu anlaşılmaktadır. Bu oranlar aynı dönemin Batı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında çok düşük olduğu görülecektir ve bu yıllarda Türkiye'nin bir tarım ülkesi niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır (Erkan, 2002: 84). Türkiye'de 1950 yılına kadar, nüfusun yaklaşık %75'i köylerde yaşamaktadır. Türkiye'de asıl kentleşme hareketi 1950'den sonra başlamıştır.

2.2. Göç ve Hızlı Kentleşme Dönemi:1950-1960

Türkiye'de kentleşme 1950'lerden sonra hızlanmaya başlamıştır. 1950'ye kadar fazla bir gelişme göstermeyen kentleşme 1950'den sonra Türkiye'nin en ciddi sorunlarından biri durumuna gelmektedir (Niray, 2002: 12). Bu süreçte bir taraftan halihazırda var olan şehirlerin nüfusu artarken, öbür taraftan bir takım küçük yerleşim birimlerinin nüfusu çoğalarak onlar da kent konumuna yükselmektedir (Işık, 2005: 61).

Kentleşmenin bu tarihten itibaren hızlanmasının nedeni, 1950 yılından sonra yürürlüğe konan yeni ekonomik-sosyal politikalar (Erkan, 2002: 85). Bu dönemde devlet, devletçilik politikalarından vazgeçmiş yerine liberal politikalar benimsemiştir. Dışarıdan yardımlar alınmış ve bu yardımlar ülke içi sanayileşme, karayollarının yapımı, tarımda makineleşme gibi alanlarda kullanılmıştır. Bütün bu gelişmeler doğrultusunda ülkede aşırı şekilde köylerden kentlere göç meydana gelmiştir. 1950'li yıllarda başlayan kırdan kente doğru yaşanan yoğun göçle birlikte Türkiye'de büyük

bir nüfus hareketliliği ortaya çıkmıştır (Güneş, 2013: 208). Yani, 1950-1980 arasındaki kentleşmeleri, kendinden önceki süreçten ayıran en büyük husus, kentlerdeki doğal nüfus artışından ziyade, kırdan kente göçle büyümüş olmalarıdır (Işık, 2005: 62). Bu dönemde Türkiye’de kentleşme hızını aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir.

Tablo 2: Kır- Kent Nüfus Değişimi (1950- 1960)

Yıllar	Kırsal Nüfus		Kentsel Nüfus	
	Toplam	%	Toplam	%
1950	15 702 851	75	5 244 337	25
1955	17 137 420	71,2	6 927 343	28,8
1960	18 895 089	68,1	8 859 731	31,9

Kaynak; TÜİK 2016 Nüfus ve Demografi-Nüfus İstatistikleri, www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelisi adresinden elde edilen veriler ile tablo oluşturulmuştur.

Bu tablodan anlaşılacağı üzere, önceki döneme göre kent nüfusunda hızlı bir artış dikkati çekmektedir.

Bu dönemde; kentler, sanayileşmenin hızlanması ve sanayileşme stratejisinin yeniden tanımlanması, kentlerin nüfuslarının aşırı artması, kentlerin belediye sınırları dışına taşarak büyümesi ve kentsel ulaşım araçlarının sayı ve çeşitlerinin çoğalması doğrultusunda biçimlenmiştir (Niray, 2002: 12-13). Bu dönemde aşırı göç nedeniyle, kentlerde bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu konuya ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

2.3. Planlı Kalkınma Dönemi (1960-1980)

Hızlı kentleşme bu dönemde de sürmüş, ancak önceki dönemden farklı olarak kentleşmenin bir ölçüde de olsa yavaşlamasını sağlayan önemli etkenlerden biri, dışa göçün başlaması olmuştur (Güneş, 2013: 212). Bu dönemde Almanya’nın misafir işçi uygulaması, Türkiye’den Almanya’ya bir işçi göçüne neden olmuştur. O yüzden bu dönemde az da olsa ülke içi göçte azalma görülmektedir.

1960’larda gerçekleştirilen planlı bir şekilde kentleşme döneminde kentlerdeki süratli değişim sürmüş ve planlama daha da önemsenerek, kentlerde çoğalan iş yerleri ve sanayi kurumları yerleşim alanlarının dışına götürülerek, sanayinin siteler şeklinde örgütlenmesi sağlanmıştır. Kentlerin merkezlerinde ise ticaret ile kontrol mekanizmaları yer almıştır (Niray, 2002: 13). Dolayısıyla bu dönemde de yoğun göç

hareketlerine rastlanmaktadır. Yani bu dönemde kentlileşmenin temel sebebi göç olgusudur. Söz konusu göçlerin varış sahaları olan kentlerin göçler içindeki durumları ve coğrafi dağılımları incelendiğinde; konumları, ekonomik ve tarihsel birikimleri, bölgesel konumlarıyla orantılı olarak, her kent, kentleşmeye belirli oranlarda katkıda bulunmuştur (Işık, 2005: 63).

Bu dönemde ülke planlı bir sürece geçmiştir. Artık ekonomik, sosyal alanlarda kalkınma planlarına göre hareket edilmektedir. Dolayısıyla bu planlar kentleşmeyi de etkilemiş ve bu doğrultuda çalışmalar yapılmıştır. Belediyeler kentlerin imar planlarını yapmakla sorumlu tutulmuş ve bu planlar çerçevesinde yaşanabilir kentler oluşturmaya çalışmışlardır. Devlet de sanayi yatırımlarını kent dışına alarak kentleşmenin sağlıklı oluşumuna katkı sağlamıştır. Ayrıca sanayi bölgelerine karayolları yapımını sağlayarak ülke ve dolayısıyla kent ekonomisine katkıda bulunmuştur.

Bu dönemde de kırsal alanlardan kentlere göçün yoğun olduğu çalışmada belirtilmiştir. Bu dönemdeki kır-kent nüfus değişimi aşağıdaki tablo 3'te daha anlaşılır bir şekilde görülmektedir.

Tablo 3: 1960-1980 Yıllarına İlişkin Kır-Kent Nüfus Değişimi

Yıl	Kırsal Nüfus		Kentsel Nüfus	
	Toplam	%	Toplam	%
1960	18 895 089	68,1	8 859 731	31,9
1965	20 585 604	65,6	10 805 817	34,4
1970	21 914 075	61,5	13 691 101	38,5
1975	23 478 651	58,2	16 869 068	41,8
1980	25 091 950	56,1	19 645 007	43,9

Kaynak; TÜİK 2016 Nüfus ve Demografi-Nüfus İstatistikleri,

www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden elde edilen veriler ile tablo oluşturulmuştur.

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere, bu dönemde de kent nüfusu kırsal alanlara göre artışını sürdürmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, bunun en önemli sebebi kırsal alanlarda yaşayanların kentlere göç etmesidir. Ancak bu aşırı göç beraberinde kentlere bazı sorunlar getirmiştir. Kentlerde çarpık kentleşme olgusu yani gecekondulaşma sorunu ortaya çıkmıştır. Bir diğer sorun ise kentte iş bulamayanların ikincil ekonomik diye adlandırılan işportacılık, dolmuşçuluk yapımlarıdır. Niray'a göre (2002: 14), kentlerin kırsal alandan göçen nüfusu aynı yoğunlukta emme imkanına sahip

olmaması ve istihdam imkanlarının yeterli olamaması ve göçle gelen insanları iskan edecek meskenlerin olmaması, hayatını ikincil ekonomi dediğimiz sektörlerden sağlamaya çalışan, kent nüfusu içerisinde de ağırlığı gittikçe çoğalan bu gecekondu sakinlerini ortaya çıkarmıştır (Niray, 2002: 14). Bu durum daha sonra içinden çıkılmaz bir sorun haline dönüşecektir. Daha sonraki bölümlerde bu sorunlara değinilecektir.

Planlı Kalkınma Dönemi'nde (1960-1980), 1961 Anayasası'yla birlikte planlı kalkınma ilkesi kabul edilmiş ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. 1960'lı yıllarda devam eden gecekondulaşma ve yapsatçılığa alternatif olması amacıyla toplu konutlar yapılmış, kooperatifler ve belediyeler tarafından girişimlerde bulunulmuştur. Gecekondu ve apartmanlar, kent dokusunda mekânsal, ekonomik ve kültürel anlamda ikili bir yapının oluşmasına neden olmuşlardır. Kentlere göç edenler akrabalık ve hemşehrilik bağlarına dayalı olarak kendi toplumsal ilişki ağlarını kurmuşlardır. (Güneş, 2013: 218).

2.4. 1980 Sonrası Kentleşme Hareketleri (1980-2012)

Türkiye için 1980'den sonraki dönem pek çok açıdan bir dönüm noktasıdır. O dönemde bütün dünyada yaygınlaşan küreselleşme gayretleri, özellikle Türkiye'nin ekonomi politikalarında ortaya çıkan değişimle yepyeni bir dönemi başlatmaktadır (Niray, 2002: 14). Küreselleşme adına Türkiye tarafından geliştirilen stratejileri üç başlık altında toplanabilir (Niray, 2002: 14):

- O zamana kadar izlenen ithalata dayalı kalkınma tarzından vazgeçilerek, ihracatla kalkınma tarzını tercih eder olmuştur.
- İhracata dayalı modeli geliştirmeye yönelik alt yapılar oluşturmaya başlanmış, telekomünikasyona önem verilmiştir.
- Küreselleşmeye dayalı ekonominin gerektirdiği yeni kurumlar geliştirilmiştir.

1980 sonrasında ülkemizde kentleşmeyi etkileyen temel faktörler, neo-liberal politikalar, sanayileşme, turizm ve güvenlik sorunundan kaynaklanan büyük çaplı göçlerdir. Hatta 1980'lere kadar geleneksel sanayi merkezlerine yönelik göçlerin egemen olduğu kentleşme modeli, ülkemizdeki mevcut kentleşmenin tek modeli olurken; bu modele ek olarak, kentleşme sürecinin kaynağını tarım ve turizm

faaliyetlerindeki gelişmeler, doğudaki güvenlik sorunundan kaynaklanan iç göçler ve yeni kurulan üniversitelerin etkilemiş olduğu gözlenmektedir (Güneş, 2013: 253). Sayılan bu nedenlerden dolayı, kentler bir çekim merkezi haline gelmiştir. Kırlardan kente göç sonrası kent nüfusları artık kırsal alanlara göre daha fazla artış göstermektedir.

1980 sonrası dönem, birtakım alt dönemler halinde ele alındığında, kentsel nüfusun özellikle 1980-1985 döneminde çok daha büyük bir hızla arttığı dikkati çekmektedir (Işık, 2005: 64). Kent nüfus oranı 1985 yılına kadar kır nüfusundan az olduğu halde bu tarihte kentin lehine bir değişme yaşanmıştır (Bal, 2011: 88). Hatta bu tarihte ilk defa kent nüfusu kır nüfusunu geçmiştir. Bu durum aşağıdaki tablo 4’de daha net görülebilmektedir.

Tablo 4: Kır-Kent Nüfus Değişimi (1980-2000)

Yıl	Kırsal Nüfus		Kentsel Nüfus	
	Toplam	%	Toplam	%
1980	25 091 950	56,1	19 645 007	43,9
1985	23 798 701	47	26 865 757	53
1990	23 146 684	41	33 326 351	59
2000	23 797 653	35,1	44 006 274	64,9
2007	20 838 397	29,5	49 747 859	70,5
2008	17 905 377	25	53 611 723	75
2009	17 754 093	24,5	54 807 219	75,5
2010	17 500 632	23,7	56 222 356	76,3
2011	17 338 563	23,2	57 385 706	76,8
2012	17 178 953	22,7	58 448 431	77,3

Kaynak; TÜİK 2016 Nüfus ve Demografi-Nüfus İstatistikleri,

www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden elde edilen veriler ile tablo oluşturulmuştur.

Bununla birlikte, ülkemizde 1985 sonrasında yaşanan kentleşme hareketleri gözden geçirildiğinde, esas olarak üç konuda önemli gelişme olduğu söylenebilir. Bunlar; kentsel nüfus artış hızındaki gerileme, kentleşme dinamikleri, kentleşmenin coğrafi boyutudur (Işık, 2005: 65). Ancak Türkiye’deki hızlı kentleşme süreçleri sanayileşmeyle paralel olarak belli gelişimler göstermiştir. Bununla birlikte genel olarak kırdan kente göç eden kitlelerin önemli bir kısmı kentsel işgücüne katılamamış,

işsizlik, gecekondulaşma, yoksullaşma ve yetersiz altyapının yol açtığı sorunlar Türkiye'nin kentleşme süreciyle el ele gitmiştir (Güneş, 2013: 253).

Özellikle 2000 sonrası dönemde yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler kentleşme hareketlerine katkı sağlamıştır. Bu dönemlerde ülke nüfusu da hızlı bir artış göstermektedir. Dolayısıyla kent nüfusları artmakta kentleşme olgusu hız kazanmakta ve bu da politik yeni gelişmeleri ortaya çıkarmaktadır. 2012 yılında 6360 sayılı Yeni Büyükşehir Belediyesi Kanunu yürürlüğe girmiş kentlerde oldukça büyük değişimler yaşanmıştır.

2.5. 2012 Sonrası Kentleşme Hareketleri (2012-2016)

2012 yılında 6360 sayılı kanun ile kentlerde köklü bir değişim yaşanmıştır. 6360 sayılı 'On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'2 ile birlikte, Türkiye'de yerel yönetim sistemi idari yapılanmada, mali kaynakların dağıtımında, siyasal coğrafyada, yerel hizmetlerin sunumunda ve son olarak imar ve planlama düzeni gibi alanlarda köklü değişimlere sahne olmuştur (Önez Çetin,2015: 248). Bu kapsamda, 6360 sayılı Yasa ile birlikte Türkiye'de büyükşehir belediye sayısı 30'a çıkarılmış ve bu alanlarda il özel idareleri kaldırılmış, köyler ve beldeler mahalleye dönüştürülmüştür (Önez Çetin,2015: 248). Bu da kırsal nüfus ile kentsel nüfus arasında bir anda büyük bir uçurumun olmasına sebep olmuştur. Bu durum aşağıdaki tablo 5'de daha net görülebilmektedir.

Tablo 5: Kır-Kent Nüfus Değişimi (2012-2016)

Yıl	Kırsal Nüfus		Kentsel Nüfus	
	Toplam	%	Toplam	%
2012	17 178 953	22,7	58448431	77,3
2013	6 633 451	8,7	70034413	91,3
2014	6 409 722	8,2	71286182	91,8
2015	6 217 919	7,9	72523134	92,1
2016	6 143 123	7,7	73671748	92,3

Kaynak; TÜİK 2016 Nüfus ve Demografi-Nüfus İstatistikleri,

www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden elde edilen veriler ile tablo oluşturulmuştur.

Tabloda da görüldüğü üzere 6360 sayılı yasa ile kent nüfusunun kır nüfusuna oranla büyük bir farkın oluştuğunu söyleyebiliriz. Köylerin ve beldelerin mahalleye dönüşerek büyükşehir belediyelerine bağlanması ile kentleşme hareketinin yoğun bir şekilde yaşandığını söyleyebiliriz.

2.6. Türkiye’de Kentleşme Nedenleri

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de kentleşmeyi etkileyen nedenler olarak itici, iletici ve çekici güçler ele alınacaktır.

2.6.1. İtici Güçler

Türkiye’de, tarımsal alana hakim olan şartlarda, bilhassa son yıllarda önemli gelişmeler ortaya çıkmış, bu gelişmeler köyde oturan insanı tarımın dışına atmıştır (Keleş, 2012: 68). Özellikle az gelişmiş ülkelerde tarımın verimliliği ve kişi başına düşen tarımsal gelir, köylüyü köyünde tutamayacak kadar düşüktür. Gerek bu yetersiz gelir, gerekse toprak mülkiyetinin dengesiz dağılımı, tarım topraklarının artan nüfusu istihdam etmede yetersiz kalması, kullanılan teknolojinin yetersizliği ve tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlılığı tarımda gözlenen değişmelerin kuşkusuz en önemli nedenleridir (Özer, 2004: 55). Dolayısıyla, kırsal alanlarda geçimini sağlayacak kadar tarım arazisine sahip olmayanlar, düşük verim elde edenler, toprakları miras yoluyla küçülenler, traktörün girmesinden olumsuz etkilenenler kırsal alanı öncelikle terk edeceklerdir (Bal, 2011: 85). Bu durumlar göçü zorunlu kılmaktadır.

Tarım kesiminde gözlenen üç olayın, tarımdaki yapısal değişimin, bir başka deyişle kentleşmenin gerisinde yatan itici etkenlerin hazırlayıcısı olduğu söylenebilir (Özer, 2004: 56-57):

- **Makineleşmeden Doğan Topraktan Kopma Olayı:** Tarıma makine girdiği zaman on tarım emekçisini açığa çıkardığı hesaplanmıştır.
- **Toprak Mülkiyeti Kutuplaşma Olayı:** 200 dönümden küçük toprak sahipliğinin yaygın olduğu kesimlerde toprakların dörtte birinin 25 yıl içinde yitirildiği gözlemlenmiştir. Büyük toprak sahipliği ile birlikte modern tarıma da geçilmektedir. Böylece toprağını yitiren kente göçmektedir.
- **Entansif Tarıma Geçiş:** Entansif tarımda makineleşme olmasa bile emek açığa çıkabilmektedir.

Bu nedenleri kentleşmenin itici nedenleri olarak belirtilebilir. Bu nedenlere bağlı olarak artan işsizlik nedeniyle kırsal alandaki iş gücü kentlere göç etmektedir. Bunda kentlerin sadece sanayisi değil, aynı zamanda ticaret merkezi olması da rol oynamaktadır (Şahin, 2010: 50).

2.6.2. İletici Güçler

İletici güçlerle kastedilen, taşınım olanaklarındaki gelişmedir. Kentleşme devinimleri; mala ve hizmete ilişkin alışverişin bilinen ulaşım ve iletişim ağı dahilinde özekleşmiş (merkezleşmiş) belirli yerleşme alanlarıyla buralara ekli değişik büyüklüklere sahip yerleşimlerin yoğunlaşmasından oluşmaktadır. Bu nedenle kentleşme olgusunu, malın ve hizmetin ulaştırılmasının ve bu ulaşım görevinin ön gördüğü iş bölümü, uzmanlık ve nüfus yapısının böylece özekleşmesi dönemi diye saymak da olanaklıdır (Keleş, 2012: 71).

Taşıma araçları ile birlikte gelişen karayolları, köylü nüfusun köylere göç etmesini kolaylaştırmıştır (Özer, 2004: 59). Ulaşım ve taşıma alanlarında gerçekleştirilen kolaylıklar yanı sıra haberleşme alanında sağlanan ilerlemeler de kentleşmeyi etkileyen diğer bir ögedir (Özer, 2004: 59). Türkiye’de 90’lı yıllar bu gelişmelerin yoğun yaşandığı yıllardır. Özellikle iletişim alanındaki büyük gelişme kentleşmenin boyutunu değiştirmiştir. Kentleşmenin aracı unsurları diye de görülebilen bu bakış açıları, kentleşmede etkili olan başka unsurlarla birlikte değerlendirildiğinde, bilhassa bu süreçte gelişme gösteren bilişim teknolojisine bağlı olarak, insanların şehirlere dahil olmasında geniş kapsamlı bir dönüşümün taşıyıcısı konumuna yükselmiştir (Erkan, 2002: 70).

2.6.3. Çekici Güçler

Cumhuriyet kurulduğundan bu yana, Türkiye’de bazı zamanlarda belli bir kısmı devlet tarafından gerçekleştirilen sanayiye dair ciddi yatırımlar gerçekleştirilmiştir (Keleş, 2012: 71). Dolayısıyla sanayi kentleri köyde işsiz kalan işgücünü çekmektedir.

Hızla kalkınan gelişen ülkemizde kentleşme, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi sanayileşme ile gelişen bir olgu değildir. Kırsal alanda üretim teknolojisindeki değişimlerin açığa çıkardığı etkin nüfus, buralarda kalmayarak ekonomik, toplumsal ve

kültürel çekiciliğine kapılarak yer değiştirmeye başlamaktadır (Özer, 2004: 57). Kentin çekiciliğinin ana nedeni sermaye ile tüketim ve hizmet fonksiyonlarının buralarda yoğunlaşmış olmasına bağlıdır (Tolon, 1977: 63'den aktaran Özer, 2004: 57).

Türkiye'de kentlerin çekiciliği şöyle sıralanabilir (Erkan, 2002: 117-118):

- Kentlerin iş imkanları, iş gücündeki artışın oldukça altında gelişmesine rağmen, sanayinin sağladığı dolgun ücret şehirlerin çekiciliği konusunda ciddi önem taşımaktadır.
 - Bilhassa büyükşehirlerde, marjinal sektör olarak isimlendirilen bir faaliyet alanının doğmasıyla, göçen insanlar bu sektörde çalışmak suretiyle hayatlarını devam ettirebilmektedirler.
 - Şehirlerde ister hizmet sektörü ister sanayide çalışsın, insanların sigortalı çalışabilme şansı yüksektir. Bu husus da insanlar için şehre göçü gerektirecek önemli bir faktördür.
 - Kentlerdeki sağlık ve eğitim alanındaki imkanlar tam olarak yeterli değilse de, kırsal kesimle kıyaslandığında oldukça iyi bir durumdadır.
 - Toplumdaki kültür unsurları ve değer yargıları da şehirlere olan göçü hızlandıran bir husustur. “Boğulursan büyük denizde boğul”, “İstanbul'un taşı toprağı altın” gibi halkta yaygın olan bu gibi kanaatler şehirlerin çekiciliğinin başka bir sebebidir.
- Gerek kır hayatının iticiliğini gerekse şehirlerin çekiciliği konusunda dikkate alınabilecek bir başka konu da güvenlik konusudur.

2.7. Türkiye'de Kentleşmeyle Birlikte Karşılaşılan Sorunlar

Ülkemizde kentleşme ile beraberinde bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle 1950 sonrası ve günümüze kadar devam eden yoğun göçler, bu sorunların temel nedeni olarak belirtilebilir.

Kentleşmeyle birlikte karşılaşılan sorunların başında konut sorunu gelmektedir. 1960'lara gelinceye değin önemli sorunlar arasında yer almayan konut, hızlı kentleşme süreci içerisinde en çok tartışılan sorunlardan biri haline gelmiştir. Nüfus artışı, çekirdek aile yapısının yaygınlık kazanması, gelir düzeyini düşüklüğü, açıkta

kalma gibi etmenler konut sorunun temel nedenleri arasında yer almaktadır (Özer, 2004: 69).

Diğer bir sorun ise konut yetersizliğinin sonucunda ortaya çıkan gecekondulaşma sorunudur. Barınma gereksinmesinin karşılanması zorunlu olan bir gereksinme olması, aileleri çok çeşitli biçimde konut edinmeye yöneltmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 212). Bu yüzden bir ülkede konut gereksinmelerini karşılayabilecek düzeyde nitelikli konut bulunmadığında aileler düşük standartlı ve sağlık koşullarından yoksun gecekondularda yaşamak zorunda kalmaktadır. Bu da kentin kentleşme sürecini olumsuz yönde etkilemektedir.

Diğer bir sorun ise kentlerde artan işsizlik sorunudur. Artık kentler de işgücüne doymuş bulunmaktadır. İşsizlik beraberinde suçu ve ikincil ekonomi alanlarını doğurmuştur. İkincil ekonomi alanlarından kasıt işportacılık, bohçacılık, dolmuşçuluk gibi işlerdir. Bu işlerle uğraşanlar kayıt dışı iş yapmakta ve kentin kentleşme sürecini olumsuz etkilemektedir.

Yukarıda ele alınan bu sorunlar kentlerin çarpık, sağlıksız, güvensiz ve yaşanamaz bir hal almasına neden olmaktadır. Kentler bu sorunları ortadan kaldırarak daha sağlıklı gelişim gösterebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İÇ GÖÇ OLGUSU VE NEDENLERİ

Bu bölümde göç kavramına açıklık getirilerek, iç göç olgusunun ne olduğu ve bunun nedenleri üzerinde durulacak ve Türkiye’de iç göç sebep ve sonuçlarıyla ele alınacaktır.

3.1. Göç Kavramı

Göç, toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel bütün yönleriyle yakın ilişki, tüm bu alanlarda yakın etki yapan bir süreci ifade eder. Değişik şekilde söylemek gerekirse göç, hem toplumun bütün yapı unsurlarından etkilenmekte hem de ortaya çıktıktan sonra da onları etkileme şeklinde bir özelliğe sahiptir. Çok geniş kapsamlı olduğu, oluşum esnasında kişi, insan toplulukları ve toplumun büyük bir kesiminde ciddi dönüşümler yarattığı için göçler, antropologlardan sosyologlara, siyasetçilerden şehir planlamacılarına ve ekonomistlere kadar herkesin ilgisini çekmiştir ve çekmeye de devam etmektedir (Merter 2013: 223).

Bir başka bakışla da, özellikle kırsal alanların itme, kentsel alanların çekme özelliklerinden dolayı; göç olayında genellikle kişinin kişisel ve ailevi açıdan maddi manevi kazanımlarını elde edeceği artlarını değiştirme güdüsü etkin rol oynamaktadır (Kocaman, 2014: 337)

Göç kavramına yalnızca bir disiplinle veya kurumla tanım getirilmesi oldukça zordur. Tanım getirilmesi bu denli değişen ve farklılık gösteren kavramı araştırmak ve problemlerini tespit etmeye yönelik politikalar oluşturmak da o derece zordur ve değişkendir (Ahlatcı 2014: 1). En genel tanımıyla göç, insanların kendi haklı gerekçelerine bağlı olarak yaşadıkları yerlerden başka bir yere doğru mekan değiştirmesi veya yaşadığı yerleşim birimini değiştirmesidir. Nüfusun kişisel, aileler, gruplar ya da kitleler halinde, geçici veya devamlı olarak doğum yerini terk ederek başka yerlere gitmesi şeklinde ortaya çıkan yer değiştirme süreci, göç olarak adlandırılmaktadır. Göçleri çeşitli özellikleri açısından, ülke içi göçler, ülke dışı göçler, zorunlu göçler, isteğe bağlı göçler gibi gruplara ayırmak mümkündür (Doğanay,1991:91-92). Daha geniş bir tanım yapmak gerekirse göç, bireylerin

gelecekte yaşayacakları hayatın bütününe veya bir bölümünü devam ettirmek için daimi ve ya bir süreliğine bir yerden başka bir yere yerleşmek suretiyle coğrafi olarak mekan değişimidir. İlk bakışta coğrafi bir mekan değişikliği gibi görünen göçün aslında ekonomik, sosyal ve siyasal bir arka planı her zaman bulunmaktadır. Hem gelinen hem de terk edilen yerde bir dizi değişimi ortaya çıkarma durumu bulunan göç, çift yönlü bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Merter 2013: 223).

3.2. Göç Çeşitleri

Göçün tipleri sınıflandırılırken genellikle göçü ortaya çıkaran etkenler, göçün süresi ve mekanı dikkate alınarak tasnif yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler örgütünün yapmış olduğu sınıflamaya göre, yedi tür göç biçimi bulunmaktadır (Ahlatcı 2014: 2):

- Daha iyi eğitim almak niyetiyle yapılan göç,
- Mesleki bilgiler ve birikim kazanmak düşüncesiyle yapılan göç,
- Üst düzey insanların ve sermaye sahiplerinin maruz kaldığı göç,
- Anlaşmaya dayalı göç (Mevsimsel işçilik amacıyla süreli göç),
- Gittiği yerlere yerleşme niyetiyle yapılan göç,
- Kanunsuz yapılan göç,
- Barınmak amacıyla mülteci olarak yapılan göç.

Oluş biçimine göre göç olgusunun dört şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bunlar (Demirci 2013: 14-15):

- **İlkel Göç:** Buradaki ilkelikten kasıt insanoğlunun eski dönemleriyle bağlantılıdır. Sel, deprem, kuraklık gibi daha ziyade tabii afetlerin sonucu, çaresizlikten doğan zorunlu göçler kastedilmektedir.
- **Zorlama ile Yapılan Göç:** ilkel göçlerin olmasında neden tabii afetler iken, zorlama göç olayında temel itici unsur sosyal yapıdır. Bu tür göçü iki grupta ele alabiliriz. İlkinde göçen topluluğun göç konusunda iradesi ve kontrolü kısmen varken, diğerinde toplumun iradesi ve kontrolü söz konusu değildir.
- **Serbest Göç:** Bu tip göçlerde insanların göç etme kararları bütünüyle kendilerine aittir. XIX. Yüzyılda Avrupa'dan olan dışgöç, bu tarz göçe en

güzel örnektir. Daha çok bireylerin arayışlarından ve macera tutkularından ortaya çıkmış göç olaylarıdır.

- **Kitleler Halindeki Göç:** Bu tür göç insan iradesiyle gerçekleşen bir önceki göç türünün sonuçlarıdır. Serbest göçte önce göç olayı bireysel olarak gerçekleşir. İlk göçenler önceki yerleşim yerleriyle ilişki kurarlar. Bunun neticesinde göçen insanların sayısında bir artış olur ve kitlesel bir özellik kazanır.

Bir başka sınıflamaya göre de göç olgusunu göçün gerçekleştiği mekanı dikkate alarak şu şekilde sınıflandırılabilir (Merter 2013: 232);

- **Dışgöçler:** Bir ülke içindeki bireylerin eğitim yapma, iş kurma, iş bulma gibi nedenlerle başka ülkeye kısa veya uzun süreli olarak çıkması dış göç olarak tanımlanmaktadır. Dış göçte sosyo- ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere açısından bir çekim merkezi durumundadır (Merter 2013: 232).

- **İç göçler:** Bir ülke içinde yaşayanların ekonomik ve sosyal nedenlere bağlı olarak ülkenin bir yerinden bir başka yerine yerleşmek düşüncesiyle hareket etmesi iç göç olarak tanımlanmaktadır. Aslında bu hareketler ülkenin büyüklüğü, ekonomik yapısı ve yerleşmenin tarihine ilişkin olarak; kırdan kente, kırdan kıra, kentten kente, kentten kıra olmak üzere dört ana grupta toplanabilirler (Merter 2013: 232).

Genellikle ekonomik bakımdan geliştirmekte olan ülkelere kırdan kentlere doğru bir akım vardır. Bu akım, kırsal kesimde geçim koşullarının yöre insanının orada yaşamını sağlayamayacak duruma gelmesi, diğer taraftan kentlerin sanayi ve ona bağlı kentsel fonksiyonlarla iş alanlarına sahip olmalarından doğmaktadır (Merter 2013: 232). Özellikle Türkiye açısından düşünüldüğünde, en çok ele alınan ve üzerinde politikalar geliştirilen göç biçimi bu tarzda olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ve yerleşmeye açılacak yeni alanlara sahip olan ülkelere ise bu kez kentten kente veya kentten kırlara yönelik göç söz konusudur. Son zamanlarda sağlık problemleri, şehrin stres ve yorgunluğundan kurtulma gibi nedenler, kentten kırsala dönüş için yeni bir gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle kırsaldan kente göçü bizzat yaşamış olan insanlar, emekli olduktan sonra kentten kırsala göç konusunda daha istekli görülmektedirler. Hatta Türkiye’de kentlerdeki aşırı nüfus artışı, bu hususu bir politikaya dönüştürme eğilimi göstermektedir.

Hangi şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin insanın doğup büyüdüğü, geçmişinin saklı olduğu, kısacası ait olduğu doğal ortamı terk edip bir başka yerde kendine tamamen yabancı bir ortamda hayat nizamı kurması kolay bir durum değildir. İnsanın böyle bir şeye kalkışması için çok ciddi nedenlerinin olması gerekmektedir.

3.3. Göçün Nedenleri

Bazı sosyal bilimciler göç nedenlerini ekonomik, sosyo-kültürel, teknolojik ve terör başlıkları altında, bir kısım sosyal bilimciler ise itici, çekici, siyasi ve iletici faktörler başlıkları altında toplamaktadır. Bu bağlamda göç olgusunun altında yatan gerçeklik, farklı bir terminoloji ile anlatılmaktadır (Merter 2013: 223). Burada göç olgusunun iyi anlaşılabilmesi için nedenler çeşitli yönleriyle ortaya konacaktır.

3.3.1. İtici Nedenler

Bu anlamda göçün sebebi, bulunulan yerin ekonomik ve sosyal koşullarının, kişinin bundan sonraki yaşantısını sürdüremeyecek kadar olumsuz olmasıdır. İtici kavramında anlatılmak istenen, koşulların göç kararının alınmasını gerektirecek düzeyde yetersiz olmasıdır (Merter 2013: 223). Bu da ekilebilir arazinin azalması, tarım sektöründe meydana gelen yapısal değişikliklerle arazinin küçülmesi, eğitim ve sağlık alanlarında ortaya çıkan yetersizlikler gibi çeşitli gerekçelere dayalı olarak ortaya çıkabilir.

1950’li yıllarda başlayan köyden kente göçün, Türkiye’nin sanayileşme sürecinin yarattığı iş gücüne duyulan talepten kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedene kırsalın işgücü talep fazlalığı, bu bölgelerin diğer sosyo-ekonomik sorunlarına da eklenince kırsalda itici bir gücün oluşmasına neden olmaktadır. Türkiye’deki kırsal göç hareketi ilk zamanlarda bir sorun olarak algılanmamış hatta bu hareketin desteklenmiş olduğu söylenebilir (Güreşçi, 2010; 77)

3.3.2. Çekici Nedenler

Genel hatlarıyla göçü çekici hale getiren nedenler iş imkanı, emeğe daha dolgun maaş, sanayi sektörü ve hizmet sektörü gibi tarım dışındaki alanlarda iş kollarının çeşitliliği, ucuz ve verimli toprak, sosyal tabakalar arası geçiş ve yükselme koşullarının

varlığı, sağlık, eğitim, kültür, eğlence ve boş zamanı değerlendirme imkanlarının artması, iyi yaşam şartlarını sağlayacak araçların çeşitliliği, sosyal huzur ve güven ortamının varlığı sayılabilir (Merter 2013: 223). Bir başka ifadeyle daha iyi eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi hizmetlere ulaşma, alt yapı hizmetlerinden faydalanma, tatmin edici yaşam tarzını yakalama, ideallerini gerçekleştirme noktasında cazip koşulların varlığı hem iç hem de dış göç olmak üzere kişilerin bundan sonraki yaşamlarını sürdürebilmeleri için çekici olmaktadır.

Bu noktada Türkiye'deki iç göç bir yapısal değişimin ürünüdür. Üretimin tarımdan sanayiye kayışı, kır ile kent arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel dengesizlikler, iş gücünün yüksek düzeydeki arzı, ücret politikalarındaki farklılık, göç veren yerlerin yerel ve bölgesel olarak olumsuz koşullara sahip olmasına neden olmuştur. Buna karşın varılan yerdeki şartların göreceli olarak daha kabul edilebilirliği hızlı bir şekilde gözlemlenen iç göçün alt yapısını hazırlamaktadır (Merter 2013: 230).

3.3.3. Siyasi Nedenler

Bir ülkede çeşitli düzeyde verilen kararlar, yönetim yapısının özellikleri ve yasal düzenlemeler hem yurt içi hem de yurt dışına yapılacak olan nüfus hareketlerini yakından etkilemektedir. Geçmişten günümüze kadar ülkelerin yönetim şekilleri, anayasa ve yasalarındaki ilgili maddeler, uygulamaya konulan ekonomik ve siyasi programlar göçü doğrudan etkilemektedir. Bu konuda Türkiye'yi örnek gösterirsek, Cumhuriyet ilan edildikten sonra değişik zamanlarda bilhassa sanayideki gelişme, iletişim, ulaşım ve uluslararası ilişkilerde hayata geçirilen politikaların, kentleşme sürecine dolaylı olarak da iç göçe etki ettiği iddia edilebilir (Merter 2013: 230).

3.3.4. İletici Nedenler

Ulaşım araçlarında meydana gelen gelişmeler sonucunda, köyle kent arasında her türlü ilişki yoğunluk kazanmaktadır. Bunun yanında kitle iletişim araçlarında meydana gelişme de hesaba katılacak olursa, köylü ve kentlinin sistemden haberdar olmaları ve birbirleriyle daha yoğun iletişim kurmaları mümkün olmaktadır. Özellikle iletişim teknolojisinde meydana gelen değişim farklı coğrafya ve kültürdeki insanların birbirlerini etkilemelerini sağlamaktadır. Bu sayede insanlar bırakın kendi ülkelerindeki yaşantıları, diğer ülkelerdeki yaşantı ve fırsatlardan da haberdar olmakta

ve etkilenmektedirler. Bu etkiye bağılı olarak da sürekli bir göç tasarlanmakta ve gerçekleştirilmektedir (Merter 2013: 231).

3.4. İç Göçün Nedenleri

İnsanların ülkeler arası ve bölgelerarası göçmelerinin sayılamayacak kadar çok ve karmaşık nedenleri vardır. Genellikle ve yaygın olarak ekonomi temel neden olarak görülmektedir. Göçen kimselerin iş ve aş imkanları açısından iyi bir düzeye gelme arzusu ve aile olarak refah düzeylerini geliştirme maksadıyla göç ettikleri iddia edilebilir. Tarımsal alanda işgücüne duyulan ihtiyacın azalması, kişiler için itici güç olmaktadır. Diğer taraftan sanayinin gelişmesiyle birlikte bu insanları büyükşehirlerde kolay iş bulma düşüncesi oralara çekmektedir. Daha üst bir yaşam standardına kavuşma arzusu da insanları kente itmektir.

Köylerden ya da kırsal alandan kent istikametine yapılan göçün nedenlerine belirtirken, öncelikle kentlerin çekiciliği, sonra da kırsalın iticiliği vurgulanmaktadır. Kentlerin çekiciliği, kentlerdeki hayatın ekonomide, eğitimde, sağlıkta ve konfor gibi bireye sunacağı imkanlarla doğru orantılıdır. Kentler göçenlere gelecek için sürekli imkanlar ve fırsatlar vaat etmektedir. Kırsalın iticiliği ise, tarımdaki makineleşmeye geçişin sonucunda oluşan işgücü fazlalığı ve arazinin yetmeyecek derecede parçalanmasıyla oluşan yetersizlik, ülkemizde sık görülen kan davası gibi nedenler insanları göçe mecbur etmektedir (Demirci 2013: 15).

3.5. Türkiye’de İç Göçün Nedenleri

Göç olayı esasta sanayi topluluklarının bir özelliği gibi görülmektedir. Köy ve kır kesiminden, büyük şehirler istikametinde olan iç göçler ilk önceleri “Sanayi Devrimi” esnasında hız kazanmıştır. Dolayısıyla da kır kesiminden kente doğru yoğun göç olayları ortaya çıkmıştır. Buna bağılı olarak göç, geleneğe bağılı toplumsal yapıdan, gelişmiş bir toplumsal yapı istikametinde gelişen bir süreç olmuştur. Gerçekten tarıma dayalı toplumların en önde gelen niteliği toprağa bağılılık olduğu için, göç olayının vuku bulması için bundan kopmanın söz konusu olması gerekmektedir. Topraktan kopma nedeni de, makineleşmeyle birlikte, toprak sahipliğindeki zıtlasma ve yoğun ve verimli (entansif) tarıma geçiştir. Daha öz bir deyişle tarım alanındaki değişimdir.

Türkiye için de iç göçün ortaya çıkış nedenleri şöyle sıralanabilir;

Hızlı nüfus artışı,

Tarımsal faaliyetlerde kullanılan tekniğin gelişmesi,

Tarım alanlarının miras yoluyla parçalanması ve küçülmesi,

Erozyona bağlı kayıplar,

Tarım arazilerinin kamulaştırılması,

Uygulanan kalkınma projeleri,

Üretim alanında oluşan gelişme,

Ulaşımın gelişmesi,

Terör eylemleri

Depremın ortaya çıkardığı etki.

Bu gerekçeler bölgelere ve dönemlere göre farklılık göstermesine rağmen, kentleşmeyi hızlandıran etkenler genellikle, köy ve kır kesiminin iticiliği, göç olayını tetikleyen bir vasıta olarak iletici, ve kentlerin çekici imkanlarıyla açılabilir (Koyuncu, 2011: 37-38).

Kırsal kesimde, nüfusun yoğunlaşması ve tarım sektörüne yeni tekniklerin girmesi, eşitliksiz toprak paylaşımı ve mirasla parçalanıp küçülen tarım alanları yüzünden ortaya çıkan sorunlar (eğitim, sağlık ve işsizlik gibi) ile bir takım sosyal ihtiyaçların giderilememesi ya da eksik karşılanması gibi nedenler iç göçün itici nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tolan, 1977: 12-17). Kırsal alandan kentlere göç olayında ulaştırma ve iletişim alanında ortaya çıkan gelişmeler de önemli iletici güç olarak görülmektedir. Özellikle Türkiye için karayollarının yaygınlaşması ve gelişmesi şehirlere olan göçe tesir etmiştir (Keleş, 1972: 49, Kartal, 1978: 7). Göç olayındaki iletici bir başka güç de toplu iletişimin yayılmasıdır. Böylece insanlar şehirlerin olanaklarını, şehir hayatının cazip taraflarını görerek bunlardan faydalanmak için oralara meyletmişlerdir. Bu arada sanayideki gelişme, ulaştırma, eğitim ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlar ile uluslararası politikaların kazandırdığı gelişmeler şehirlerin cazibesini artırıp, insanların kente yönelmesini sağlayan etken olmuştur. Dahası köydeki bir kimse için yakınlarından birinin şehirde yaşıyor olması bile kentin çekiciliğinin bir etkeni olmuştur (Koyuncu, 2011: 38).

Bu hususta özellikle belirtilmesi gereken bir konu da, kente göçen nüfusun kentli hale gelebilmesi için yalnızca göçmesi ve iş imkanı bulması yetmemektedir. Bu insanların kentli yaşamını içselleştirmesi, kendini oraya ait görmesi de kentleşmenin bir gereği olarak karşımızda durmaktadır. İşte asıl bu dönem daha uzun ve problemli bir zamanı kapsamakta ve bir takım problemleri beraberinde getirmektedir. Kırsaldan kente göçü etkileyen itici ve çekici nedenler çeşitli değişkenler açısından da farklılıklar gösterebilmektedir. Bölgeler arası sosyal ve ekonomik farklılıklar, hızlı nüfus artışı, tarım sektöründe meydana gelen yapısal değişiklikler, ekonomi politikaları, istihdam ve işgücü gibi faktörler de göçün önemli nedenlerindedir.

3.5.1. Bölgesel Nedenler

Ülkelerin bölgesel eşitsizliği muhtelif bölgelerde ortaya çıkan dengesizlik gibi değerlendirilirse, günümüzde bütün ülkelerde şu ya da bu şekilde, bir eşitsizlikten bahsedilebilir. Bölgeler arası eşitsizlik dar anlamıyla ekonomik anlamda ve sosyal alanlardaki imkan dengesizliği olarak da görülebilir (Dinler, 2005: 97). Bölgeler arası eşitsizlik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özelliklerine nazaran üç grupta toplanabilir (Koyuncu, 2011: 39);

- Birincisi, tabii veya coğrafyaya bağlı eşitsizliktir. Bu tip eşitsizlikte tabii zenginlikler farklılıklar göstermektedir.
- İkincisi, ekonomik ve işlevsel eşitsizliktir. Bu tip eşitsizliğin olduğu yerlerde aynı üretim sektörlerinde üretilen mal, pazar farklılığından değişik bölgelerde farklı gelirler getirebilmektedir. Bir başka yönden işgücü tarımsal alandan, sanayiye kayması durumunda gelirlerde dengesizlikler ortaya çıkabilmektedir.
- Üçüncüsü ise sosyo-kültürel alandaki eşitsizliktir. İnsanın toplumsal davranışları ve değer verdiği kıymetleri ihtiva eden bu eşitsizlik insanların eğitim düzeyindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek kültürlü insanların işgal ettiği sosyal statü, değer hükümleri, giyim kuşamı, davranış biçimi öbürlerinden farklıdır. Bu tür eşitsizliğe örnek olarak şehirlerin gecekondu bölgeleri ile zengin muhitleri verilebilir.

Türkiye için de bölgeler arasında ekonomik gelişmişlik açısından farklılıkların olduğu gerçeği tartışmasız bir durumdur. Türkiye'nin doğusu batısına göre düşük gelişmişlik düzeyine sahipken, batısı da doğuya nazaran gelişmişlik düzeyi yüksek

yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de göç olayı incelendiğinde doğu bölgelerinden (Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu), batı istikametinde göçün olduğu gözlemlenmektedir. Liberal ekonominin uygulandığı ve Marshall yardımları kapsamındaki programlar; köye yönelik olarak, köyün refah düzeyini biraz artırırken, sanayi ve inşaat alanlarındaki gelişmelerle de şehirlerde işgücü açığını çıkarmıştır. Bu da yine göçe zemin yaratmıştır (Koyuncu, 2011: 40).

1980’li yıllarda ekonomideki liberal uygulamalar, sanayi alanında ve hizmet sektöründe ciddi gelişmeler yaratırken, tarım alanında düşme olmuş, bu sonuçta köyden şehre yönelik göçü etkilemiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, 1980’li yılların ortalarından sonra ortaya çıkan terörist eylemler de göç olayının bir başka sebebini oluşturmaktadır. Terörün olduğu bölgelerde yaşayan insanlar, güvenlikleri olmadığı için mecburen kentlere göçmüşlerdir. 1990’lı yıllarda hayat geçirilmeye çalışılan GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) de göçü durduramamıştır. 1945 ile 1995 yılları arasında ortaya çıkan yoğun kırdan kente göç milyonları bulan köy insanının öncelikle İstanbul, Ankara, İzmir, ve Adana gibi şehirler olmak üzere, büyük şehirlere gelmelerine neden olmuştur. 1950-1970 yılları arasında yıllık yaklaşık 200 bini aşkın köylünün şehre göçtüğü söylenmektedir. Bu rakamların takip eden on yılda (1970-1980) 350 bin, 1980 ile 1995 arasında ise yıllık 500 bin dolayında olduğu yolundadır. Aynı dönemde büyük ölçüde işgücü köyden kente kayarken, şehirlerde istihdam yaratacak sanayi ya da hizmet sektörüne ait gelişmeler aynı oranda olmamıştır. Türkiye’deki göçün istikameti, gelişmemiş doğu bölgesinde kısmen gelişmiş batıdaki şehirlere doğru olmuştur. Kentleşmenin sanayileşmeyi takip etmesi gerekirken, tersine bir durum olmuş, nüfusun aşırı yoğunlaştığı demografik bir kentleşme modeli ortaya çıkmıştır. Günümüzde de var olan bu durum sahil şehirlerinde turizme kayan bir istihdam alanı ile çeşitlik kazanmıştır. Benzer şekilde, Anadolu’nun ortasında ve güneyinde gelişmeye başlayan şehirler de gelişmemiş Doğu ve Güneydoğu halkı için cazip yerler haline gelmişlerdir (Koyuncu, 2011: 41-42).

3.5.2. Hızlı Nüfus Artışı

Hızlı nüfus artışını ortaya çıkaran iki temel faktör vardır; birincisi ölüm oranındaki düşüş, diğeri de doğurganlığın artmasıdır. Özellikle kentlerde bu iki sebebini yanında göçe bağlı artış da söz konusudur. Aynı zamanda göçün önemli nedenlerinden

birisi olarak karşımıza çıkan nüfustaki artış oranı, gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde daha fazladır.

Türkiye’de Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yüzünden erkek nüfusun azalması ve ölüm oranının fazla olması nedeniyle, 1960’lı yıllara kadar, nüfus artışını destekleyen politikalar güdülmüştür. Resmi olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, nüfus politikası ele alınmış ve 1968’deki İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’yla birlikte hızlı artışa yönelik önlemler gündeme gelmiştir (Başol, 1984: 30-33).

1920’lerde % 80’inin köyde ve kırdaki oturdığı bir nüfus yapısının yerine günümüzde, tam tersine bir değişim ile % 80’i kentlerde yaşayan bir nüfus yapısına gelinmiştir. Türkiye için kentlerde yaşayan nüfus nispeti Cumhuriyet ile 1950’lerin ilk yıllarına kadar ciddi bir değişiklik gösterememiştir, 1950’lerden sonra, kır bölgesindeki itici ve kentlerdeki çekici unsurların cazibesıyla, kırdan kente ekonomik nedenler ön sırada olmak üzere, büyük oranda iç göçler ortaya çıkmıştır. İç göçe hazır olmayan kent yerleşimlerinde sağlıksız kentleşme olgusunun neticesinde oluşan gecekondu kültürüyle beraber hızlı bir nüfus artışı olmuş ve 1970’lerin ilk yıllarında kentli nüfus oranı % 48’e yükselmiştir.

Türkiye’de 1980’lerden sonra, ihracat temelli büyümeyi hedefleyen liberalist ekonomi politikası hayata geçmiştir. Bu ekonomi modeli, kentlere ait yerleşme alanlarının etrafında örgütlenen sanayi sektörünün, artan bir şekilde işgücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyacın sonunda kırdan kente işgücü göçü daha da artmıştır. Kentlere göçen bu nüfusun köy ve kırsal alandaki doğurganlık nispeti ve geldikleri kentlerde de buna yakın bir doğurganlık seyrinin olması, bu nüfusun kentlerdeki nüfus artış payına katkısını aynı oranda etkilemiştir. Bu dönemin bir neticesi olarak 1990’larda % 59’a varan kentli nüfus oranı, 2000’lere gelindiğinde % 65’e, günümüzde de % 75’e ulaşmıştır. 1990’ların ortalarından sonra, temeli güvenlik olmak üzere, Güneydoğu Anadolu merkezli bir göç modeli ortaya çıkmıştır. Hacettepe Üniversitesi’nin Nüfus Etütleri Enstitüsü’nce 2005’te yapılmış olan Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA) sonuçlarına göre, nüfusun tahminen yarısının ömründe asgari bir defa göç etmiş olduğu görülmektedir. Nüfusun geneli için hesap edilen göç sayısının 1,2 olması, bu sirkülasyonun sadece göçle ilgili olmadığını da ortaya koymaktadır. Hayatında asgari bir defa göç maruz kalmış nüfusun ortalama 1,9 kez göç etmiş olması, Türkiye’nin göç olayındaki boyutunu doğrulamaktadır (Koyuncu, 2011: 41-42).

3.5.3. Tarımda Meydana Gelen Yapısal Değişiklik ve Makineleşme

Cumhuriyetin ilanından 1950'li yıllara gelinceye kadar, Türk toplum yapısının özelliklerinin bir neticesi olması bakımından, nüfusun önemli bir kesiminin tarımsal alanda varlığını devam ettirmeye çalıştığı gözlenmektedir. 1950 yılından itibaren siyasi yönetim kendini iktidara taşıyan köylüye yönelik ekonomik politikalar izlemiştir.

Siyasi iktidarın dönem itibariyle bu konuyla ilgili politikaları şöyle özetlenebilir;

- Yeni toprakların tarıma açılması sağlanmış, özellikle Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu'da meraların sürülmesine imkan tanınmış, meralar tahıl ekimine açılmış, bu durum tahıl üretimini artırırken, hayvancılığı sınırlandırmıştır.
- Kooperatifleşme yerine aile işletmelerini destekleyen hükümet, çiftçinin ürettiği buğdayı dünya fiyatlarının üstünde alırken, tüketicilere fiyat artışı yansıtılmamıştır. Devlet adına bu işi yürüten Toprak Mahsulleri Ofisi sürekli zarar etmiş, açıkları Merkez Bankası'na borçlanılarak kapatılmıştır.
- Tarımdaki makineleşmeye hız verilmiş, dış yardımlarla bilhassa dışarıdan traktör alımı büyük oranda artırılmıştır.

Bu politikalara paralel olarak hayata geçirilen düşük faizli kredi, vergi indirimi ve politikaların uygulandığı yıllarda (1951-1953) iklimin uygun gitmesi gibi nedenlerle köylü ve çiftçinin refah düzeyi yükselmiştir. Buna rağmen 1954 yılını takip eden dönemde tarım alanındaki olumlu durum sona ermiştir. Buna bağlı olarak da Türk ekonomisinin iç ve dış gelirlerinde bozulma ortaya çıkmıştır. İhracat azaldı buna karşılık ithalat artmıştır. Bu ani gelişmelere uygun politika üretilemeyince tarım sektörü ve köylü bu dönemde gerilemiştir (Koyuncu, 2011: 55).

Tarım sektöründeki makineleşme, hem istihdamda insana duyulan ihtiyacı, hem arazinin ekonomik kullanılması hem de üründeki verim artışında müspet sonuçlara neden olmasının yanında farklı problemleri de beraberinde getirmiştir. Bunun en önemlisi de geniş ve kalabalık ailelerin büyük şehirlere göçüyle ortaya çıkan problemlerdir.

Tarımsal alanların azlığı yüzünden ve hayvancılık için de uygun olmaması iş bulma arzusu ve genç akranların birbirlerine özenmesi sonucunda, köylü iş bulmak için kente gitmeye şartlanmıştır. Bu da yine iç göçü önemli ölçüde artırıyor. Sonuçta

Türkiye’de iç göç olayının yoğun yaşandığı 1950 ile 2000 arasındaki 50 yıllık döneme bakılırsa şöyle bir sonuç çıkarılabilmektedir (Atalay, 1994: 296):

- Geleneğe dayalı tarım üretiminin yerini, teknik vasıtalarla üretilen tarım almıştır. Bu durum gerekli ekonomik imkanların sınırlanması ve tarımsal alanda işsizliğin artması sonucunu doğurmuştur.
- Tarım alanlarının mirasla veya başka nedenlerle parçalanmasının sonunda kalan arazi nüfusu besleyememiştir. Ayrıca erozyon yüzünden de arazinin verimi azalmıştır. Neticede halkın geçimi için yeterli tarım alanı kalmamıştır.

Buna paralel olarak teknik tarımla birlikte, bu teknolojinin üretim, pazarlama ve tüketiminin getirdiği yeni iş alanları oluşmuşsa da bu yeni imkanlar göçen insanların istihdamına yetecek ölçüde olmamıştır (Koyuncu, 2011: 58). Aşağıdaki tabloda 1927-2016 yılları arasında yapılan nüfus sayımlarında ortaya çıkan kır ve kentlerde yaşayan nüfus ve oranları verilmektedir. Bu veriler değişimin zaman içerisinde kentten yana arttığını açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 6: Türkiye’de Nüfusun Gelişim Seyri

Sayım Yılları	Genel Nüfus	Tarım Nüfusu (Köy ve Bucaklar)	Tarımsal Nüfus Oranı	Kentsel Nüfus (İl ve İlçe Merkezleri)	Kentsel Nüfus Oranı
1927	13 648 270	10 342 391	75,8	3 305 879	24,2
1940	17 820 950	13 474 701	75,6	4 346 249	24,4
1950	20 947 188	15 702 851	75	5 244 337	25
1960	27 754 820	18 895 089	68,1	8 859 731	31,9
1970	35 605 176	21 914 075	61,5	13 691 101	38,5
1980	44 736 957	25 091 950	56,1	19 645 007	43,9
1990	56 473 035	23 146 684	41	33 326 351	59
2000	67 803 927	23 797 653	35,1	44 0062 74	64,9
2007	70 586 256	20 838 397	70,5	49 747 859	29,5
2012	75 627 384	17 178 953	77,3	58 448 431	22,7
2016	79 814 871	6 143 123	92,3	73 671 748	7,7

Kaynak: TÜİK 2016 Nüfus ve Demografi-Nüfus İstatistikleri,

www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden elde edilen veriler ile tablo oluşturulmuştur.

Türk tarımının yapısından kaynaklanan problemlerin çıkmasına ana neden tarımla uğraşanların nüfusundaki hızlı artıştır. Bu hızlı nüfus artışı, miras yoluyla arazilerin küçük parçalara bölünmesini beraberinde getirmiştir. Bu da parçalanmış tarım arazileriyle geçinemeyen nüfusun göç etmesi sonucunu doğurmuştur. Türk tarımının yapısından kaynaklanan bu problemler, sektörün nüfusun üçte birlik bölümünün meşgul olduğu bir alan olması, nüfustaki bu orana rağmen milli gelirin sadece % 7-8'lik bir bölümünü üretmesi, küçük ölçekli mal üretiminin (çoğu ancak kendine yetecek düzeyde) yaygınlığı, arazilerin parçalanmış olması ve verimdeki düşüklük olarak sayılabilir (Talas, 2009: 112). Bu da beslenemeyen insanların göçünü zorunlu kılmaktadır

3.5.4. Ekonomi Politikaları

1940'ların sonlarından itibaren, Marshall Yardımlarına benzer parasal yardımların katkısıyla ortaya çıkan yenileşme; köy ve kırsal kesiminde tarımsal faaliyetlerden uzaklaşma, şehirlerde de sanayileşme ve hizmet alanlarında ciddi şekilde işgücü açığı ortaya çıkarmıştır (Koyuncu, 2011: 63).

Türkiye'de 1960'lar boyunca sanayideki büyüme hızı yüksek olmuş, ithal ikameci sanayileşme devam etmiştir. Bu dönem, köyden göçlerin de yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. 1950-1960 döneminin temel özelliği, göç alan yerlerin günümüzde metropol alan olarak tanımlanan iller olmasıdır. Diğer yandan, bu dönemde uygulanan ekonomik politikalar sonucu, yabancı sermaye gelişi hızlanmış, tarımsal üretim artmış, ticaret kesimi kredileri bollamış, kentlerde küçük ve orta boy işletme sayısı artmıştır (Peker, 1998:296).

3.6. Türkiye'de İç göçün Doğurduğu Sonuçlar

Hem dünyada hem de Türkiye'deki nüfusun büyük bir bölümünün kentlerde yaşadığı gerçeği düşünüldüğünde, iç göçün evrensel olarak nasıl bir hacme ulaştığı netlik kazanmaktadır. Modernleşme ve sanayileşme süreçlerinin biçimlendirdiği yaşam tarzı, kaçınılmaz olarak bir kentleşme olgusu yaratmaktadır. Her gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, artan modernleşme ve sanayileşme sürecini kentleşme süreciyle birlikte yaşamaktadır.

Tarımdan ziyade sanayi ve hizmetler sektörünün kentlerde kurulması, devamlı gelişen metropollerin, eğitim, sağlık, turizm, çalışma ve eğlence alanlarında büyük bir

çeşitlilik taşıması, artan ve farklılaşan yaşam beklentileri yanında sosyal hareketlilik için birçok fırsatın kent merkezlerinde bulunması, kırdan kentlere, küçük ve gelişmemiş kentlerden büyük kentlere doğru bir nüfus akımını dolayısıyla, bir iç göçü beraberinde getirmektedir (Merter 2013: 235).

Türkiye’de 1950’lerden başlamak üzere köyden kente doğru büyük bir iç göç yaşanmaktadır. Bugün ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlere bağlı olarak yaşanan yoğun iç göç sonucunda, nüfusun büyük bir bölümü kentlerde yaşamaktadır. 2009 TÜİK verilerine göre, 71.517.10 olan Türkiye nüfusunun 53.611.72’si kentlerde, 17.905.38’i köylerde yaşamaktadır. Bu verilere göre, kent nüfusunun toplam nüfusa oranı % 74.96 iken, köy nüfusunun toplam nüfusa oranı % 25.04’tür. Bir başka ifadeyle 2009 verilerine göre Türkiye’nin kentleşme oranı yaklaşık % 75’tir (Merter 2013: 235). Günümüzde bu oranın daha da yükselmiş olduğunu iddia edilebilir. Zira 2012 yılındaki 6360 sayılı Yasa ile birlikte Türkiye’de büyükşehir belediye sayısı 30’a çıkarılmış ve bu alanlarda il özel idareleri kaldırılmış, köyler ve beldeler mahalleye dönüştürülmüştür (Önez Çetin,2015: 248). 2016 TÜİK verilerine göre, 79.814.871 olan Türkiye nüfusunun 73.671.748’ si kentlerde, 6.143.123’i köylerde yaşamaktadır. 2016 Verilerine göre 6360 sayılı kanun sonrası kent nüfus oranı genel nüfus oranına neredeyse %93’ tür. Yani 2012 sonrası kentlerde köklü değişim yaşanmıştır. Bir başka ifadeyle kentleşme oranı bir anda oldukça büyümüştür. Neredeyse nüfusun %93’ ü kentlerde yaşamaktadır. Her ne kadar yeni yasa ile köyler ve beldeler mahalleye dönüştürülmüş olsa da bu dönemde de kırsal kesimin ekonomik, sosyal ve siyasal itici nedenleri devam etmektedir. Bu sebeple kırsal alanda yaşayan nüfus şehir merkezlerine doğru göç etmeye devam etmektedir. Bu da kentleşme açısından kentleri hem olumlu hem de olumsuz yönden etkilemektedir. Kentler de aşırı nüfus yığılmaları meydana gelmektedir. Bu da devamında bazı sorunları ortaya çıkarmaktadır. İlerleyen bölümlerde bu sorunlara ayrıntılı bir şekilde değinilecektir. İç göç hakkında bilgi sahibi olabilmek açısından aşağıdaki tablo 7’ de verilen bölgelerin aldığı ve verdiği göç oranları bölgelerdeki hareketliliği göstermektedir.

Tablo 7: Bölgeler Açısından Türkiye'deki İç Göç Durumu

Bölgeler	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı %
Batı	2.629.917	240.535	172.741	67.792	26.1
Marmara					
Ege	8.12.705	518.674	334.671	184.003	22.9
Doğu	5.201.135	432.921	351.093	81.828	15.9
Marmara					
Batı	5.775.357	469.921	378.710	90.900	15.9
Anadolu					
Akdeniz	7.726.685	413.044	410.316	2.728	15.9
Orta	3.770.845	205.108	300.113	-95.005	-24.9
Anadolu					
Batı	4.496.766	219.008	450.799	-231.791	-50.3
Karadeniz					
Doğu	2.866.236	151.193	227.013	-75.820	-26.1
Karadeniz					
Ortadoğu	3.228.793	170.568	280.156	-109.588	-33.4
Anadolu					
Güneydoğu	5.687.740	212.425	422.315	-209.890	-36.2
Anadolu					

Kaynak: DPT ve TÜİK, Merter 'den Naklen

Türkiye'deki bölgelerin nüfusu, aldıkları ve verdikleri göçlerin sayısal olarak gösterildiği tablo 6'ya bakıldığında iç göçün seyri hakkında bilgi sahibi olunabilir. Tabloda görüldüğü üzere, ülkenin sanayi ve turizminin de içinde bulunduğu hizmet sektörünün yoğun olduğu bölgeler göç almaktadır. Buna karşılık, daha çok tarım ve hayvancılığın hakim üretim şekli olduğu, sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış bölgeler ile son otuz yıldır terör olaylarına sahne olan bölgeler göç veren bölgeler durumunda görülmektedir (Merter 2013: 235). Bu durumda sosyo- ekonomik açıdan gelişmiş olan Ege, Marmara ve Akdeniz bölgeleri göç alan, sosyo- ekonomik açıdan geri kalmış olan

Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise göç veren bölgeler olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de doğudan batıya bir iç göçün olduğu dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tabloda da büyük şehirlerin aldığı ve verdiği göç ve oranları gösterilmektedir.

Tablo 8: Türkiye’de En Fazla Göç Alan ve Veren İller

İl	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı %
İstanbul	9.044.859	920.955	513.507	407.448	46.09
Ankara	3.597.662	377.108	286.224	90.884	25.59
İzmir	3.078.981	306.387	186.012	120.375	39.88
Bursa	1.933.732	180.171	94.846	85.325	45.12
Antalya	1.451.771	171.982	81.525	90.457	64.31
Samsun	1.108.182	59.628	111.272	-51.644	-45.54
Şanlıurfa	1.243.058	38.320	87.632	-49.312	-38.90
Zonguldak	574.182	27.839	71.848	-49.009	-73.82
Diyarbakır	1.176.390	62.996	111.060	-48.064	-40.04
Mardin	601.621	26.083	68.165	-42.082	-67.58

Kaynak: DPT ve TÜİK, Merter’den Naklen

Türkiye’deki iç göçün bir diğer özelliği de küçük şehirlerden büyük şehirlere doğru olmasıdır. TÜİK verilerinden istifade edilerek oluşturulan yukarıdaki tabloda en çok göç alan veren iller gösterilmektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Antalya gibi gelişmiş iller, Türkiye’nin hem en kalabalık şehirlerini hem de en çok göç alan illerini oluşturmaktadır. Buna karşın Samsun, Şanlıurfa, Zonguldak, Diyarbakır ve Mardin gibi iller en fazla göç veren iller konumundadır. Hatta bu illerden bazıları büyükşehir olmalarına rağmen göç vermekten kurtulamamışlardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE' DE İÇ GÖÇE DAYALI KENTLEŞME

İnsanoğlunun geçirdiği dönüşümün en ciddi faktörlerinden birisi durumundaki göçler, insanlık tarihinin ilk döneminden bugüne pek çok sebebe bağlı olarak gerçekleşmiş ve insanların hayatında bir takım etkilere neden olmuştur. Bunun yanında pek çok sorun da birlikte gelmiştir. Gelen bu sorunların en önemlisi de toplum yapısında ve kişinin hayatında ortaya çıkan yeni yerlerine uyum problemleridir.

Sonradan yerleştikleri alanlarda kimi zaman “göçmen”, kimi zaman “yabancı”, kimi zaman “doğulu”, kimi zaman “batılı” bazen “köylü” diye isimlendirilen “yeniler” terk edip gelmiş oldukları memleketlerinin geldikleri yerlerin özelliklerini kolayca terk edemezler. Yaşanan uyumsuzluk, insanların yeni yerlere aidiyetlerini, yeni yerdeki değerleri kabul etmelerini zorlaştırmaktadır. Bu zorlukları aşmayı başarabilenler yeni mekanlarının bir parçası haline gelip hayatlarını sürdürürken, başaramayanlar ise “tutunamayanlar” olarak hayatlarını devam ettirmek zorundadırlar (Karakoç, 2011: 242).

Göç olgusu önüne geçilmesi zor bir olaydır. Eldeki araştırma bulgularından hareket ederek yapılacak bir planlama ile göçün oluşturacağı problemler daha ortaya çıkmadan önlenmek suretiyle, olay planlı ve programlı bir biçimde yönetilebilir. O yüzden kamunun, özel sektörün ve sivil toplum örgütlerinin müşterek gayretleri sürecin daha sağlıklı planlanmasına fırsat verecektir (Ahlatcı 2014: 6).

4.1. Cumhuriyet Döneminde İç Göçe Dayalı Kentleşme Süreci

Cumhuriyet döneminde iç göçe bağlı olarak gerçekleşen kentleşme belli dönemlerde farklı özellikler göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında doğal seyrinde oluşan iç göçe bağlı oldukça yavaş bir süreç yaşanırken, 1950'lerden sonra ise sanayileşmenin ve diğer birçok faktörün etkisinde hızlı bir iç göçe dayalı süreç yaşanmıştır.

4.1.1. 1923-1950 Arasında İç Göçe Bağlı Kentleşme

Ülkemizde kentleşme süreci, 1950'li yıllara kadar oldukça yavaş seyretmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında güvenlik nedeniyle büyük şehirler boşaltıldığı için kent nüfusunda ciddi artış gözlenmemektedir. Cumhuriyet kurulduktan hemen sonra da, bilhassa devlet teşebbüsü olarak ortaya çıkan sanayi kuruluşları beklenen ölçüde kentleşme sonucunu doğurmamıştır. Ancak Dünya savaşı sonrasında özellikle Marshall yardımları geldikten ve tarım sektöründe makineler kullanılmaya başladıktan sonra kentleşmede de bir artış ortaya çıkmıştır. Bu sonuç önemli ölçüde toprağa bağlı, kır ve köyde oturan toplumun yaşayışında bir değişime neden olmuştur. Bu nedenle önemli bir değişim dönemi kabul edilen kentleşmenin, o zamanki mevcut iktidar döneminde olduğu görülmektedir (Koyuncu, 2011: 13).

1927'de Türkiye'nin nüfusunun dörtte üçünden fazlası köylü nüfusu oluşturmaktadır. Şüphesiz bunun sebebi ülkede henüz sanayi kuruluşlarının yaygınlaşmamış olmasıdır. Yine kent hayatının zorluklarını da buna ilave edince nüfus tarımsal faaliyetlerin yapıldığı alanlarda kalmaya devam etmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk yılları ile İkinci Dünya Savaşı yılları arasındaki hızlı kentleşme süreci de ancak devletin kurmuş olduğu sanayi kuruluşlarıyla ilgilidir. Kısaca söylemek gerekirse, 1950'den önce yurt genelinde yoğun bir kentleşme olmamıştır. Bu süreçte kentleşmenin nüfusta görülen tabii artışa paralel bir seyir takip ettiği gözlenmektedir. Hızlı kentleşme ancak 1950'lere doğru başlamıştır (Koyuncu, 2011: 14).

4.1.2. 1950-1980 Döneminde İç Göçe Bağlı Kentleşme

1950'ye kadar fazla bir gelişme göstermeyen kentleşme 1950'den sonra Türkiye'nin en ciddi sorunlarından biri durumuna gelmiştir. Tabii ki bu durum ülkenin hatta dünyanın siyasal konjonktüründen ayrı düşünülmemelidir. Türkiye'de nüfus artış hızı 1950 ile 1960 yılları arası için %2.8 nispetinde gerçekleşmiştir. Bu nüfus patlamasının, kentleşme sürecinde ciddi rol üslendiği bir hakikattir (Pişkin, 2009: 47). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya genelinde ortaya çıkan duruma paralel, ülkemizde de demokrasi, insan hakları ve müreffeh devlet gibi temel evrensel kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu da Türkiye'nin siyasi hayatında ciddi değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Çok partili siyasal hayata geçilmiş, ekonomide de önceki dönemin devletçi söylemleri yerine liberal ekonomi söylemleri türemiştir. Savaştan

önce iç pazarla sınırlı olan Türk ekonomisi, bu dönemde tarımsal alanda makineleşmeye de önem vererek, dışa açılmaya başlamıştır. Liberal uygulamalarla özel sektöre yer verilmeye başlanmıştır. 1950'li yılların ilk beş yılında gıda, dericilik, dokumacılık, seramik ve tütüncülük gibi alanlarda yer bulan özel sektör, 1950'lerin sonlarına doğru kimya ve ilaç sanayi, otomotiv sektörü tarım araçları, iş makineleri, elektronik aletler gibi daha büyük sektörlerle yönelmiştir. 1960 darbesinden sonra ise sosyo-ekonomik kalkınmayla ilgili planlar ve projeler, proje olmaktan çıkmış uygulamaya konmaya başlanmıştır. Bunun yanında alt yapı olarak demir yollarına değil karayollarına ağırlık verilmeye başlanmıştır (Tekeli, 1998: 12). Şehirler sanayi yatırımlarının artması ve sanayileşmeye dayalı stratejilerin tekrardan anlam kazanması, nüfustaki hızlı artış, şehirlerin belediye sınırlarının dışında da büyümeye başlaması, şehirleri ulaşım vasıtalarının sayısal ve çeşit olarak artması sonucunu doğurmuştur (Osman, 1998: 142). 1950 yılından itibaren hemen her alanda görülen değişim, şehirlere de sıçramışsa da büyük şehirler bu değişime ayak uyduramamıştır. Bunun sonucunda da iskan, ulaşım, işsizlik gibi bir çok alanda plan ve programsız büyüyen şehir görüntüsü ortaya çıkmıştır (Koyuncu 2011: 14). Bununla birlikte 1960'lı yıllardan bu yana Türkiye, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dışarıya göç veren bir ülke konumundadır. Fakat dışı yapılan bu göçlerde 1970'li yıllardan sonra bir azalma gözlenmektedir. Sonraki göçler daha ziyade ailelerin birleştirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Pişkin, 2009: 48).

4.1.3. 1980 Sonrası İç Göçe Bağlı Kentleşme

Türkiye için 1980 sonrası pek çok açıdan dönüm noktası olarak görülebilir. 1960'dan bu yana takip edilen ithalata dayalı sanayi geliştirme modeli tıkanmaya başlamıştır. Bu durum, planlı bir şekilde dıştan müdahale edilen ekonomi uygulamalarının bırakılmasını mecburi kılmıştır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra kamuoyunda "24 Ocak Kararları" olarak bilinen ekonomi için acil kararlar alınarak uygulanmıştır.

1980 darbesi işçileri ve ekonomi piyasasını sert bir kontrole tabi tutmuş ve ihracata dayalı sanayi geliştirme metodu dahilinde, darbeden sonra işçilerin ücretlerinde bir gerileme olmuş ve işçi girdisinde yerli sanayi adına ciddi bir düşüş olmuştur (Koyuncu 2011: 24). 1984'ten sonra da o dönemin mevcut iktidarında,

ihracatın artmasını sağlayacak politikalar tavizsiz bir şekilde hayata geçirilmiş, yerli sanayi büyük oranda dışa açılmıştır. Bu dönemde ulaşım, iletişim ve alt yapı gibi bazı temel konularda devlet eliyle yatırımlar yapılmışsa da genelde ekonomide liberal politikalar izlenmiştir. Bu iktidar devleti ekonomiden çekmeye çalışmış serbest piyasa ekonomisini oluşturmaya çalışmıştır (Koyuncu 2011: 24).

Önceden söz edilen sosyo-ekonomik ve siyasi şartlara uygun olmak üzere 1975 ile 1980 arasında hızı düşen kentleşme olayı, 1980 yılından itibaren tekrar hızlanmıştır. Kentlerdeki nüfus artışının bilhassa 1980 ile 1985 arasında yüksek bir ivme kazandığı dikkat çekmektedir. Bahsedilen süreç, Cumhuriyet döneminde kent nüfusunun en çok arttığı (Binde 52.6 oranında artış olmuştur.) dönem olduğu gibi ilk kez şehirlerde oturan nüfusun kırsal alanda oturan nüfusu geçtiği dönem olmuştur (Koyuncu 2011: 25).

1980-2010 arası için de göçe ilişkin istatistikler incelendiğinde Türkiye'nin bütününde göçen nüfusun toplam nüfusa oranında bir artış görülmektedir. 1975 ile 1980 arası dönemde genel nüfusun %9,3'üne tekabül eden 3,600,000 insan göç etmiş iken, 1995-2000 arasında toplam nüfusun %11'ini oluşturan 6,700,000 insan kırdan şehre göçmüştür. Yine bu sürede toplam göç edenler arasında ilden ile göç edenlerde bir azalma olduğu, bununla birlikte ilin kendi içindeki yerleşim yerlerinde göçün artış gösterdiği görülmüştür (Koyuncu 2011: 25).

4.2. İç göç Olgusunun Kentleşme Sürecine Etkisi

Gerçekleşme nedeni ne olursa olsun göç olgusu, özellikle göç alan yerleşim biriminin hemen her alanında büyük dönüşümlere yol açmaktadır. Gerek göç olgusunun yaşandığı süreçte gerekse göç sonucunda bir yandan bireylerin kendisi değişirken bir yandan da geldikleri yerlerde önemli değişimlere neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle göç; özellikle kentsel mekânlarda ve genel olarak kentin sosyo-ekonomik yapısında köklü değişimler yaşanmasına yol açmaktadır (Tümtaş, 2016: 1349).

4.2.1. Olumlu Etkisi

Kırsal alandan kentlere doğru olan göç, isteyerek yapılan bir olay değildir. Göçen insanlar pek çok problemi de yanlarında taşımaktadırlar. Göçün sadece

kentlerde iş problemi ve istihdam problemlerinin artmasının beraberinde ekonominin gelişmesini de yavaşlatarak, paylaşımı ve ekonomideki insan unsurunun sektörlere göre dağılımını da etkilemektedir. Yine göçün beraberinde kentlerde her yıl ortaya çıkan hızlı nüfus artışı, toplum yapısında yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun da elbette olumlu ya da olumsuz bir takım etkileri olacaktır (Yıldırım, 2004: 50)

4.2.1.1. Sanayileşme ve Endüstrileşmenin gerektirdiği İş Gücüne Katkı Sağlama

Kentleşmeler bütün yurt genelindeki değişimleri, insan ve kaynakların akışını, sosyal ve iktisadi bakımdan oluşan önemli değişimleri ifade eder. Kentlerin idari, iktisadi, sosyal, idari ve fonksiyonları bulunan ve bu yolla kentleşme olgusunun bir değişimini ifade ettiği gerçeği ortaya çıkar (Görmez, 1997: 11). Kentleşme olgusunun öncelikle demografik boyutu vardır. Her şeyden önce demografik bir olaydır. Kentin nüfus yapısında ortaya çıkan tabii artma ve göçler, kentlerin nüfusunun artmasında etkindir. Bu tarz artış eşliğinde nüfus tarım alanından sanayiye ve hizmet sektörüne kaymakta ve kentlerin işgücünü fazlaştırmak için ekonomik hayatın daha etkin hale gelmesini sağlamaktadır. Çağdaş manada kentleşme, sanayi devrimiyle birlikte oluşan sanayideki gelişmelerin neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan kentleşme olgusu, günümüzün temel özelliğidir. Zira önceden dünyanın herhangi bir bölgesinde nüfusun önemli kısmı, kırsal toplumlarda ve köy ortamında yaşamaktaydı. Sanayi Devrimi kentlerde çok sayıda işçiler için bir talep oluşturmuştur. Bu şekilde köy ve kırdan kente doğru büyük çaplı bir nüfus akışı olmuştur (Erkan, 2013: 8).

4.2.1.2. Toplumsal Kültürel Kaynaşmaya Katkıda Bulunma

Göç eden insanlar göçmek suretiyle yalnızca bedenleri yer değiştirmemekte, bununla birlikte göç ettikleri yerlerin sosyal ve kültürel etkenlerini de yeni mekanlarına taşımaktadırlar. Bir sosyo-kültürel etkileşim meydana getirmektedirler. Zira göçler, kültür ve coğrafya bakımından birbirinden kopuk insanların temasına ve etkileşime geçmesine neden olmaktadır. Davranış kalıplarını değiştirmekte, yeni düşünceler geliştirmektedir. Böylece kültür zenginleşerek yaygınlaşmaktadır (Doğan, 2002: 202). Bu kültür etkileşimini ortaya çıkaran ana unsur, göç edenlerin, yerleştikleri birimde, önceden oturanlarla sosyal ve kültürel yönden farklılıklarının olup olmadığıdır. Bu

farklılıkların boyutu, oluşacak yeni yapı ile bütünleşme sürecinin belirleyicisi olacaktır. Diğer bir deyişle, sosyal ve kültürel ayrılığın daha belirgin olması halinde etkileşme ve uyum güçleşecektir.

Kültürle göç olgusu arasında, karşılıklı bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Göçen insanlar taşıdıkları kültür unsurlarını yeni yerlerine taşımakta ve yeni ortamın kültüründen de etkilenmektedirler. Bu yüzden kültür etkileşiminin ana nedenlerinin başında göç gelir. Göç toplumun değişiminin en büyük unsuru olması nedeniyle, değişik fiziki yapı, inanç, dil ve kültür değerlerini taşıyan toplulukları bir araya getirmektedir. Bu toplumların beraber hayat sürmelerine, bu şekilde etkileşmelerine fırsat sunmaktadır (Karpat, 2013: 9). Göçün sunduğu imkanlarla, gelenek, görenek, tutum ve davranış farklılığı olan insanlar, göçtükleri mekanda yerleşik durumda olanlarla bir araya gelmekte, onlarla yaşama şansı bulmakta ve onların değerlerini öğrenebilmektedirler. (Karpat, 2013: 82). Bu şekilde oluşan etkileşim sayesinde de toplumsal yapıda bir dönüşüm ve değişim ortamı oluşturulmaktadır. Bu tür etkileşimlerin sorunlar yarattığı toplumlarda, ötekileştirme ya da asimile etme problemleri, sorun çıkmayan toplumlarda ise kültürel zenginlik ve bütünleşmenin getirdiği değişim gözlenmektedir (Tümtaş, 2016: 1352).

4.2.1.3. Eğitim ve Sağlık Gibi Temel Hizmetlere Ulaşım Kolaylığı

Türkiye’de hem eğitim hem de sağlık hizmeti veren kuruluşlar şehirlerde özellikle de büyükşehirlerde yoğunlaşmış durumdadır. Zaten iç göçün önemli nedenlerinden biri de daha iyi sağlık hizmeti almak, ya da çocuğunu daha iyi okullarda okutmak arzusudur. Kentleşme bu konularda vatandaşa fırsatlar sunmak vasıtasıyla bölücü unsurların ve terör örgütlerinin kara propagandasına meydan vermemektedir. Kırdan olan güvenlik zaafı da önemli bir iç göç sebebidir. Şehre göçenler kentin adı suçlarına muhatap olmakla beraber, terörün yarattığı güvenlik zaafından kurtulmuş olmaktadır.

4.2.2. Olumsuz Etkisi

Toplulukların ve taşıdıkları kültürün göçmesi olayında veya başka bir ifadeyle yersizleşme sürecinde, insanlar geçmişinden bağımlı koparıırken yerleştiği yerlerde yerli hale gelip yeni kültür ortamı oluşturmaktadırlar. Bu süreç gerçekleşirken üç olgudan

bahsedilebilir; birincisi kültür ötesi, ikincisi yerli hale gelme, üçüncüsü de iki kültürün karışımından melez bir yapıya dönüşmektir. Yersizleşme olgusunun en çarpıcı misali Üçüncü Dünya Ülkelerindeki nüfusun daha gelişmiş ülkeler yönünde göçmesidir. Yersizleşen bu topluluklar göçtükleri bu ortamlarda yeni kültürle bütünleşmek istemektedirler. Bu kültür etkileşimleri ile değişik biçimlerde kültürleşmenin ötesinde, yerli hale gelme ve melezleşme süreçlerini yaşayabilmektedirler. Buradaki yerlileşme ve melezleşme kavramlarının her biri kültür erimesinin değişik bir yönünü belirtmektedir. Eski değerler yok olup, yeni değerler oluşturulurken en önemli avantaj iletişim teknolojisinin sağladığı kolaylıktır. Bu şekilde melezleşme süreci oluşmaktadır. Yerlileştirme ise melezleştirme olgusunun bir başka safhasıdır. Kültürün yeniden şekillenerek yerlileştirilmesi gerek göçenler açısından, gerekse iç göç olayları açısından söz edilebilir (Pişkin, 2009: 50).

4.2.2.1. Çarpık Kentleşme ve Gecekonular

Batıdaki örneklerinin tersine, kentin cazibesinden kaynaklanmayıp, kır ve köy hayatının iticiliğinden dolayı oluşan göçle yoğunlaşan nüfusa bağlı kentleşmeyle iktidarlar, göçen bu nüfusun ihtiyacı olan mesken ihtiyacına cevap verememiştir. Cumhuriyetin başarısı olarak görülen, başkent Ankara da dahil, devletçe hayata geçirilen akılcı, üretken, işbirlikçi ve devletçi çağdaşlaşma gayretlerinin kentlerdeki yansıması gecekondu şeklinde olmuştur. 1950'lerden itibaren hukuk dışı yollarla çözülmeye çalışılan konut sorunu, kentlerin etrafının gecekonduyla kuşatılmasına neden olmuştur (Sağlam, 2006: 40).

Türkiye'de kentleşme, sanayideki gelişmenin neticesi olarak oluşan bir tarzda gerçekleşmediği için, göçmenler için konut önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Bu problem, yoğun bir şekilde şehre gelen insanlarla kanunsuz bir biçimde halledilmek istenmiştir. Özgün hayat biçimi, kültürel alışkanlığı, hayat nizamı, dayanışma tarzı, tüketimi, üretimi, farklı alışverişi gibi niteliklere sahip olan ve 1950'lerle birlikte Türkiye'de hızla çoğalan gecekondu, her şeyden önce göç olgusunun bir sonucu olmuştur (Yıldırım, 2004: 54).

Göç olayının toplum ve mekana ilişkin yapıya katkısı, göç olayının sebebine bağlı olarak değişmektedir. Önceden de vurgulandığı üzere bilhassa gerekliliğe dayalı göç olayında, göçenlerin kent hayatına hazırlıklı olmaması, yeni yerlerinde sosyal,

kültürel ve ekonomik açıdan bazı sorunlar yaşamalarına sebebiyet vermektedir. Bu halde ne göçen insanların dahil oldukları toplum yapısına ne de geldikleri yerleşim yerinin göçmenlerin yapısına herhangi bir olumlu katkısı olamamaktadır. Bu da sosyal ayrışmalara neden olan bir sonuç doğurmaktadır. Göçen insanların ve yerli halkın birbirinden ayrışmasının mekan olarak sonucu da yaşam alanlarının ayrışmasını ifade etmektedir. Göçle gelen insanlar, kendilerini güvende hissetmek için, kendi statülerine uygun ve kendilerine benzeyen guruplarla beraber yaşamayı arzu etmektedirler. O yüzden mekan birlikteliğinde etnik-kültürel veya sosyo- kültürel yakınlıklar belirleyici olmaktadır. Bu da kentlerde gecekonduların ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır. Özellikle Türkiye'nin göç hareketliliğinde görüldüğü üzere, göçler sanayinin gelişmesiyle eş değer olmadığı için, kent ve kentli bu olaya hazır olamamışlardır. Bu durumun en başta gelen neticesi de iş bulma ve barınma problemlerine bağlı olarak karşılaşılan yoksulluğun mekansal ifadesi gecekondular olmaktadır.

Kentlerde meydana gelen bu plansız dönüşümler beraberinde tarihi, kültürel ve doğal çevrenin tahrip edilmesine yol açarak büyümeyi sağlamıştır. Şehirlerde gecekonduların problemi bu dönemden sonra sosyo ekonomik yapılarıyla birlikte kentlere ait birer olgu haline gelerek yaygınlaşmıştır. Köyden ve kırsaldan kentlere göçen bu insanlar, kültürel açıdan da kent hayatına uyum gösterememiş kentlileşememişlerdir. Bu da yalnızca fiziksel alanla değil, kültür alanında da kentlileşemeyen bir kimlik oluşması sonucunu doğurmaktadır (Koyuncu 2011: 164).

Şüphesiz çarpık yapılaşma ve gecekonduların ortaya çıkışında bir takım nedenler bulunmaktadır. Bunda göç eden insanların kendi bölgelerine mensup kimselerle bir arada bulunma arzusu gibi psikolojik, kiraların yüksek olması gibi ekonomik nedenlerin yanında, merkezi ve yerel yönetimlerin yanlış politikaları da etkili olmuştur (Yıldırım, 2004: 60).

Kitlesel göçlerle birlikte ortaya çıkan büyük çaplı konut ihtiyacı, 1990'lı yıllardaki Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan bölge şehirlerine ve batıdaki şehirlere yönelik göçlerle daha fazla artmıştır. Zamanında idari ve ekonomik önlemler alınmayınca, kat sayısı çoğalan gecekondular ve bu sağlıksız konutları kiralamaları da beraberinde getirmiştir. Yeterli alt yapı ve sosyal tesisleri olmayan bu sağlıksız ve plansız kaçak meskenler, nadir olarak kooperatifler aracılığıyla hayata geçirilen apartman tipi yapılarla daha yeni ama bu kez de karmaşık bir görünüm kazanmıştır.

Politikacıların tavizleriyle bozulan kentlerin fiziki yapısının değerlendirilmesi, zamanla ortaya çıkan arsa vurgunculuğu, çevresel değerlerin ve kent yapısının muhafazası, meskenler arası bağların oluşturulması fırsatını yok etmiştir. Bu şekilde şehirlerin görüntüsü, kimliksiz, kişiliksiz kaotik yapılarla dolu bir görüntü oluşturmuştur. Bu da kentlerin değer kaybına uğramasına neden olmuştur.

Küreselleşmenin tesirlerinin daha net bir şekilde ortaya çıktığı 1990'lı yılların ilk yarısından sonra ve 2000'lerden sonra ise, hayata geçirilen konut projeleriyle, küreselleşme arzusuna paralel bir şekilde kente ait mekanlarda, değişik sosyo-ekonomik ve kültürel özellikler taşıyan şahısların yaşadığı alanların farklılaşmasıyla oluşan mekan açısından ayrılma döneminde değişik gelir guruplarından oluşan yeni muhitler ortaya çıkmıştır. Öncesine oranla, biraz daha düzenli, planlı ve kısmen sağlıklı yapıların oluşmasıyla beraber, hem özel müteahhitler hem de TOKİ (Toplu Konut İdaresi) aracılığıyla hayata geçirilen konutlar yeğlenmeye başlanmıştır. Bununla birlikte meskenlerden AVM (Alış Veriş Merkezleri) lere değin yapılan binaların önemli bir kısmının aynı özellikleri taşıdıkları görülmektedir. Bilhassa TOKİ tarafından yapılan yapılar, çok az farklılıklar hariç neredeyse tüm ülkede birbirine benzemektedir. Şehirleri baştan başa kuşatan beton binalar, şehrin hüviyetini öne çıkaracak mimari anlayıştan uzak yapılar olmuşlardır. Komşuluk ve insani ilişkiler, merdivenler ve asansörler gibi zorunlu alanlarla sınırlı kalmaktadır. (Koyuncu, 2005: 115).

Bu süreçte oluşan ekonomiyle ilgili ilerlemelere eş değer olarak konutların yapımında da refah aranır olmuş, bu tip yapılarda artış ortaya çıkmıştır. Daha lüks meskenler olarak yapılan villa ya da bloklardan oluşan siteler, güvenlik problemi olmayan yapılar olarak giderek daha çok yapılmaya başlanmış ve insanların beğenisine sunulmuştur. Dahası buralarda oturanlara, kent dahilinde ama kentın sorunlarından uzak bir hayat sunulmaktadır. Bu meskenlerde oturan insanlar, emniyet endişesiyle korunmak için kendilerini çevreden soyutlamaktadırlar (Koyuncu, 2011: 166).

Türkiye için küreselleşme sürecinin başladığı ve global kapitalist ekonominin ülke ekonomisine hakim olmaya başladığı bu dönemde, kentle ilgili mekanlarda ortaya çıkan önemli bir durum da gökdelenlerin yapılmaya başlamasıdır. İnşaat alanında oluşan teknik ilerlemelerin de katkısıyla yayılan ve modern hayat biçiminin bir göstergesi olarak algılanan gökdelenler süratle şehirleri kaplamıştır. Önceleri mahalledeki caminin minaresinin mesken yapımının ölçüsü olarak kabul edilen ve ondan daha yüksek binanın yapılmasının hoş karşılanmadığı bir ülkede, şimdilerde

güçlü olmanın simgesi gibi görülen gökdelenler rekabetçi anlayışın ve gösterişin zorladığı yapılar olarak toplumsal bir parçası olmuştur.

1990'lı yılların sonlarında, öncelikle Ankara'da sonrada İstanbul ve öteki büyükşehirlerde görülen gökdelenlerin yüksekliği arttıkça şehrin saygınlığının da artacağı düşüncesiyle, binalar birbirleriyle yarışır hale gelmiştir. Özellikle İstanbul gibi tarihsel özelliği olan şehirlerin görüntüsünü çirkinleştiren, gittikçe de çoğalan gökdelenlerin anlamı, aslında Türkiye'nin küresel sistemin bir parçası haline geldiğidir (Koyuncu, 2011: 166).

4.2.2.2. Sosyo Kültürel Yozlaşma

Küreselleşmeyle, kentlerde oluşan mekan yönünden değişimde AVM' lerde oluşan yeni durumların da ciddi bir katkısı vardır. Kentlerde siyasi, ekonomik, sanayi, sosyo-kültürel faaliyetlerin artmasıyla, kentlerin merkezinde bulunan tarihi çarşıların çoğalan ihtiyaca cevap verememesi nedeniyle, yeni çarşıların alternatif olarak ortaya çıkması, eski çarşılara ulaşım güçlüğü, dahası tüketimdeki anlayış değişikliğine bağlı olarak eski çarşılar önemini yitirmiştir. Özellikle 1990'lardan sonra AVM' lerin açılmasıyla yalnızca alışverişten ibaret olmayan aynı zamanda pek çok sosyal aktiviteyi de barındıran tüketim alanları oluşmuştur. Bu merkezlerin sayıları artmış, insanların buraları alışveriş dışında hoş vakit geçirebilecekleri alanlar olarak görmeye başlamışlardır. Bu algıyla birlikte, ülkemizdeki kent hayatında da aynen batı toplumlarındakine benzer bir yaşam tarzı belirginleşmiştir (Koyuncu, 2011: 166).

Kentsel hayatın canlı olması, burada oluşturulan yeni meşguliyetler, yeni kazanç tarzı ve boyutu, tüketimdeki alışkanlıkları da değişime uğratmıştır. Bu da konutun iç mekanında kullanılan eşyalar, giyim kuşam ve konuşmaya ve eğlence biçimi gibi konulara değin uzayan değişim anlamına gelmektedir (Pişkin, 2009: 47).

Göç eden insanlar, Türkiye'deki göçtükleri bölgelerde iş bulma, sınıf farklılaşması, uyum süreci ve barınak gibi pek çok problemleri beraberinde getirmektedir. Bunun yanında göçler, şehirlerin türdeş (homojen) yapısını fazlasıyla etkilemektedir. Aynı kültüre mensup göçmenlerin aynı merkezlerde toplanması yüzünden buralarda oluşacak sosyal ve kültürel değişimin daha çok olacağını söylemek mümkündür. Gelirleri ve aldığı eğitimin düzeyi, mesleği, taşıdığı kültürün değerleri ve alışkanlıkları bakımından ortaya çıkan farklılığın, kentlerde bütünleşme süreci

bakımından bazı değişikliklerin meydana gelmesine neden olduğu görölmektedir (Geray 1997: 129). Düşük gelire sahip olan kimseler, çoğunlukla gecekondu kesimlerinde oturarak daha farklı bir kültür yapısını meydana getirmektedirler. Farklı meslek, farklı kültür değerleri ve davranışlar ile kentte –özellikle de gecekonduarda- değişik bir sosyolojik tabaka meydana gelmektedir (Sezal, 1997: 148). Köylerden göçlerle büyük şehirlerde oluşan yığın halindeki işsizler ve düşük maaş alan kimseler, birbirleriyle aynı bölgelere yerleşmek suretiyle kendilerine bir kültürel alan oluşturmaktadırlar. Bu kültürel alanlarla kentsel yapı arasında ciddi bir toplumsal fark gözlenmektedir. Göçlerin sosyal ve ekonomik yapıda oluşturduğu etki, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında ele alınmış, kentlere göç etmiş kimselerin yeni ortamla karşılaşmalarının oluşturduğu problemler, kişi ve toplumlara etki eden sorunların oluştuğu belirlenmiştir. Bu durumun bilhassa gençlerde içine kapanma veya marjinal gruplar oluşturma, kanunsuz işlere bulaşma ve suça eğilim yarattığına vurgu yapılmaktadır (Yıldırım, 2004: 51).

Kenti modernleşme ve globalleşmenin ana verilerine uyacak bir şekilde tekrar düzenleyen göç süreci, paralelinde gelenekler, örfler, adetler ve göreneklerin de dönüşmesine etki etmekte, toplulukları kültüründen uzaklaştırmakta farklı değer yargıları oluşturmaktadır. Batılı toplumlara ait yılbaşı, doğum günü, sevgililer günü, anneler günü, babalar günü gibi sonradan hayat giren adetler ortaya çıkmakta, bunun yanında evlenme sürecinin aşamaları olan kız isteme, nişan, düğün merasimlerinin yozlaşarak yerini flörtler ya da gelenek ve törelerde yer bulamayan evlenme biçimlerine bırakmaktadır. Ya da geleneksel ritüeller terk edilerek yerel eğlence çalgıları davul zurna ve bağlama yerini batı çalgılarına terk etmektedir. Küreselleşme olgusunun diğer bir olumsuz etkisi ise kuşaklar arasında kültürün taşınmasına en önemli katkıyı sağlayan dil unsuru üzerinde ortaya çıkmaktadır. Türkçenin selam verme tarzından mesajlaşmalara kadar çok geniş bir alanda yozlaşmış olduğu görölmektedir. Tıpkı bunun gibi işletme tabelalarında (Star Copy, Moon Light Cafe, Polaris Plaza, Spot Center gibi) yabancı kelimeler kendi grameriyle İngilizce yazılı tabelalar, veya (Dürümland, Gökçe Shoes, Coiffeur Metin, Cengiz Car Wash, Adnan Showroom, İsmet Marketing gibi) Türkçe kelimelere yabancı ekler yapılarak yazılan tabelalar görölmeleri, sıradan hatta bir prestij gibi görölmektedir.

Kentleşmenin şehir hayatına kültürel tesiri yalnızca tüketim unsurlarından ibaret olmayıp, günlük yaşamın her alanına yayılmıştır. Günümüzde Türkiye'deki

kentlerin birbirlerinin aynı haline gelmesine dair ortaya atılacak tezler, global kentlerde karşılığı olan değişimlerden ayrı değildir.

Yahya Kemal'in "Bir semtten diğerine geçerken, bir yıldızdan diğer yıldızla geçmiş kadar başkalık duyulan" diye tanımladığı kent bir yana, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın büyük bir ustalıklarla anlattığı o Beş Şehir' inden bile iz yoktur. Bundan sonra bir şehri anlatmaya ihtiyaç yoktur. Rastgele bir şehri görmek, bütün şehirleri görmüş olmak için yeterlidir. Bu durum yalnızca Türkiye için geçerli bir tez değil, dünyanın sıradan bir kenti için de aynı durum söz konusudur. Daha vahimi kentler farklı bir yapı ortaya koyarak, rekabet oluşturmaya çalışırken, gittikçe küresel benzerliklerin bir parçası haline gelmektedirler (Aktay, 2007: 98). Kent artık içinde barındırdığı topluma kimlik kazandıran yapılar olmaktan süratle uzaklaşmaktadır. Her yerde, bir yaşam tarzı mekanı olan kentlerin görevleri gittikçe daha çok benzeşmekte, büyük oranda kapitalist ekonomi sistemine bağlanan bu dönemde şehirler yeni sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunların da en önemlisi kentlerin kimliklerini yitirmesidir. Bundan sonra şehirler plastik kimliklerin alanı durumuna gelmektedir. Plastik olan modernlik gibi kolayca çoğaltılabildiği için, kentlerde birbirinin aynısı birer fotokopi gibi çoğalmaktadırlar. Bu bağlamda tüketimi temel öge olarak gören her yerde, benzer plan ve yapı anlayış ve teknikleriyle bütün yapıları eşitleyen, fotokopi misali birbirinin aynısı mekanların kimlikleri ne kadar anlam ifade edebilecektir (Koyuncu, 2011: 167).

4.2.2.3. Geleneksel Bağların Zayıflaması ve Suç İşleme Oranının Artması

Suçluluk cephesinden, suç işleme oranının artmasına kültürel değişimin etkisi şöyle olmaktadır: Kentleşme olgusu toplumlarda geleneklerin değişimine neden olmaktadır. Gelenekçi toplum yapısında değişim; dinde aile yapısında ve ahlak anlayışındaki görüşlerin değişimi anlamına gelmektedir. Bu da çok türürlüğü (heterojen) ve çatışmayı anlatmaktadır. Bu durum bireyin toplum kurallarının dışına çıkarak suç işlemesine yol açabilmektedir. Kentleşme toplumsal kontrol mekanizmasını da ortadan kaldırdığından hiç olmazsa zayıflattığından, mekan değiştirme imkanına sahip olabilmesi bireyin suça eğilimine etki etmektedir (Yıldırım, 2004: 121).

Kentsel bölgelerin bazı suçların işlenmesi için uygun ortam olduğuna ilişkin yaygın görüş hakimdir. Hırsızlık, dolandırıcılık, yankesicilik, adam kandırma gibi

suçlar için kentler uygun ortamlardır. Kentleşmeyle birlikte görülen problemlerden biri de kent yaşamının getirdiği strese bağlı ruhsal bozukluklardır. Kentsel yaşama uyma, zamanla yarışma, hızla karar verip tepki gösterme, şehrin gürültüsü, hava kirliliği ruh sağlığının bozulmasına neden olmaktadır. Böyle olunca da istemsiz cinnet halinin getirdiği suçlar da görülebilmektedir. Kentin kendine has özelliğinden dolayı kentleşmiş insanlar, kırdaki yaşayanlara oranla kendilerini daha serbest, kimseye güven duymayan ve ötekileşen hislerinin güdümünde davranış bozukluklarına sapmaktadırlar (Yıldırım, 2004: 122).

Büyükşehir ve mega kentlerde; köylerde, kasabalarda ve şehirlerdeki, gelenek ve göreneklerden kaynaklanan toplumsal bağ ve bireylerin karşılıklı ilişkilerinden doğmuş olan toplumsal kontrol (sosyal denetim) olmadığı için bireyleri suç işlemeye teşvik eden durum ortaya çıkabilmektedir.

Kontrolsüz şehirleşme ve mega kentlerdeki artış, özellikle varoş ya da kenar mahalle diye tabir edilen gecekondualarda suç işleme oranını artırmaktadır. Göçen insanlardaki suç oranının yüksek olmasının nedenlerinin başında, bu insanların uzman olmaması ve eğitimsizlik olduğu kadar, hala yaşadıkları “kabile, cemaat” anlayışları da gelmektedir. Bu insanların kendilerini ve kendileri gibi olanları “biz”, daha önceden şehirde yaşayanları da “öteki” olarak görmeleri, onların suç işlemesine eğilimlerini artıran kültür kodlu gerekçeleri olmaktadır. Böylece, bir bakıma bir suçlu alt kültürü ortaya çıkmaktadır. Kap-kaç, hırsızlık, darp etme ve yaralama gibi adi suçlar, çoğunlukla "sefalet mahallelerinde" yaygınlaşmış gözükmektedir (Sağlam, 2006: 43).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kent, tarih içerisinde toplumların muhtelif ihtiyaçlarının bir sonucu olarak, sürekli bir gelişim içerisinde olmuştur. Bu gelişim süreciyle, hem insanoğlunun tecrübelerini gelecek nesillere taşımış, hem de insanlığın geleceğinin oluşumuna katkı yapan önemli bir etken olmuştur. Sanayi inkılabıyla beraber köy ve kır hayatı zamanla azalmış, buna karşın kentsel hayatın rağbet görmesiyle kentler, hayatın önemli bir parçası ve insanın hayatına yön veren önemli bir unsur haline yükselmiştir.

Ülkemizde de özellikle 1950 yılından sonra makineleşme ve sanayileşme hareketi ile birlikte kentlerin önemi artmıştır. Ayrıca demiryolu ve karayolu ağının Anadolu'ya yaygınlaştırılması, kentlere cezbedici bir özellik kazandırmıştır. Bunların dışında kentte bulunan sağlık, eğitim ve diğer kültürel özellikler kırsal alanlardan nüfus çeken diğer nedenlerdir. Bu dönemden sonra kırsal alanlardan kentlere yoğun göçler yaşanmış ve Türkiye' de kentleşme hareketi hız kazanmıştır.

Ancak bu dönemde iç göçlerin çok olması, beraberinde bazı sorunlar getirmiştir. Yoğun göçler sonucu kentlerde gecekondulaşma, dolmuşçuluk, işportacılık gibi o zamana kadar kentlerde olmayan olgular ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar kentlerin gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Son dönemlerde teknoloji ve iletişimde yaşanan baş döndürücü gelişmelerin sonucu olan küreselleşme ile birlikte ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu değişim dalgası kentlerin gelişimine yeni bir boyut kazandırmıştır. Ülkemiz de dahil bütün dünyada etkili olan küreselleşme olgusu, artık kentlerin oluşumunu da büyük ölçüde etkilemektedir. Hatta dünyanın zamanla küresel bir köye dönüşeceği görüşü bulunmaktadır. Buna paralel olarak büyük şehirlerin cazibesi, bütün dünya ile birlikte Türkiye'de de göç olgusunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle iç göç kentleşme sürecini hızlandırmıştır. Geline nokta göç olgusu da tarihi bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Göç olgusu kentleşme üzerinde kısmi olumlu etkilerine rağmen, önemli ölçüde sorunları beraberinde getirmektedir.

Türkiye'nin kentleşmesi gerçekte kırsaldan kentlere daha iyi şartlarda iş bulma, daha lüks evler kurma, daha güzel sosyo-kültürel çevreye kavuşma hayaliyle göçen kitle halindeki insanlar, kentlerdeki hazırlıksız yapıyla karşılaşmışlardır. Hayallerini ve hedeflerini yaşatacak unsurları bulamadıklarından dolayı toplumun bireyle bağının

kopması anlamına gelen “anomik” kentleşme ve kentlileşmeye maruz kalmışlardır. Bu yüzden, kentlerin nüfus artış hızını karşılayacak oranda iş alanları oluşturularak iş bulma kolaylığı artırılmalıdır. Buna ilaveten, kent nüfusunun ihtiyacını karşılayacak meskenler yaratıp, barınma probleminin de ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu olmadığı takdirde, göç olayının daha da artmasıyla durumunda insanlar ihtiyaçlarını kendi belirledikleri biçimde karşılama yoluna gideceklerdir. Doğal olarak bu sonuç gecekondulaşmayı artıracaktır. Göçen insanların oluşturduğu bu çarpık yapılaşma, yeni sorunlar doğuracaktır.

Bütün bu problemlerin baş aktörü yine insan unsurudur. İnsan içinde barındığı toplumun ve çevrenin bir parçasıdır. O yüzden bizzat kendisinin yaşadığı bu ekosistemi kendisinin koruması büyük önem taşımaktadır. Bunu yapabilmek için de son zamanların popüler kavramlarından olan “sürdürülebilir gelişme, sürdürülebilir kalkınma” günümüzde “sürdürülebilir kent” olarak güncellenmek durumundadır. Göçle kentleşme arasında bir denge oluşturulamıyorsa, ciddi problemlerle karşı karşıya kalınacağı bilinmelidir. Bu durumda yapılması gereken göçü durdurmak, bu yapılamıyorsa göçü yavaşlatmak için ivedilikle tedbirler alması gerekmektedir.

Günümüzde bazı yerel yönetimlerin uyguladığı cılız denebilecek politikalarla yine cılız düzeyde kalan kentten kıra göç olmaktadır. Çoğunlukla yaşlı ve emeklilik hakkını elde etmiş olan birinci kuşak göçmenler bu konuda başı çekmektedir. Şehrin yorgunluğu, stresi, hava kirliliği, doğal olmayan yaşam koşulları göç olayını yaşayan birinci kuşağı köy istikametine bir itici unsur olabilmektedir. Bu durum, bazen insanları kısmi zamanlı olarak göç yaşamaya da sevk etmektedir. Yılın belli zamanlarını köyde belli zamanlarını da şehirde yaşama alışkanlığı oluşturmaktadır. Fakat bu durum istenilen düzeyde bir seyir gösterememektedir. Bazen insanlar tıpkı kente göç ettikleri ilk zamanlarda olduğu gibi, bu kez de köyde uyum problemleri yaşamaktadırlar. Merkezi yönetimlerin bu konuda yerel yönetimlerle birlikte hareket ederek alacağı tedbirler, kentten köye göç olgusunu cazip hale getirebilir.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI**, Mehmet Ali (2006), Kent Devletinden İmparatorluğa, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- AHLATCI**, Mehmet Buğra. (2014) “Konya Karaman Bölgesi İç Göç Raporu”, Mevlana Kalkınma Ajansı, Araştırma Etüt ve Planlama Birimi. Konya.
- AKTAY**, Yasin (2007) “Küresel Kentleşme ve Kentsel Kimlik”, Yerel Yönetimler Kültür Şurası, Konya, 01-02 Eylül 2006, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, ss. 93–101.
- ARI**, F. Aylan, (2006), “Türkiye’de Tarımın Ekonomideki Yeri ve Güncel Sorunları”, Çalışma ve Toplum Dergisi, (9), İstanbul, s. 61-81.
- ATALAY**, Besim, (1983), Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması), DPT Yayınları, Ankara.
- BAL**, Hüseyin (2011), Kent Sosyolojisi, 5. Baskı, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- BAŞOL**, K. (1984), Demografi: Genel ve Türkiye, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Yayın No:6, İzmir.
- DEMİRCİ**, Ercan (2013) Kentleşmenin Bir Sonucu Olarak Gecekondu Ve Gecekonduya Alternatif Çözümler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya.
- DİNLER**, Zeynel, (2005), Bölgesel İktisat, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- DOĞAN** İsmail. (2012) Sosyolojik Kavramlar ve Sorunlar, Pagem Yayınları, Ankara.
- DOĞANAY**, H. (1991), Türkiye’de İç Göçler ve Başlıca Sonuçları, A.Ü. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, s: 133-150, Erzurum.
- ERKAN**, Rüstem (2002), Kentleşme ve Sosyal Değişme, 2. Baskı, Bilimadamı Yayınları, Ankara.
- ERKAN**, Ümmü (2013) Konya Örneğinde Kent-Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ERKUT**, G. (1991). Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu. H. Suber (Ed.) Kentleşme ve Kentleşme Politikaları (57-80). Ankara: Siyasal Araştırmalar Vakfı.
- ERTÜRK**, Hasan ve **SAM**, Neslihan (2011), Kent Ekonomisi, 4. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- GERAY**, Cevat (1997) “Kentleşme ve Konut Politikaları Açısından Yeni Yerleşmeler”,
Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi (Mersin, Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- GÖRMEZ**, Kemal, (1997), Kent ve Siyaset: Bir Metropol Alanda Kentleşme/Kentleşme Düzeyi İle Siyasal Kültür ve Siyasal Davranış İlişkileri Üzerine Bir Araştırma, Gazi Kitabevi, Ankara.

- GÜNEŞ**, Fatime ve Diğ. (2013), Kent Sosyolojisi, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir.
- GÜREŞÇİ**, Ertuğrul (2010) “Türkiye’de Kentten - Köye Göç Olgusu” Doğu Üniversitesi Dergisi, 11 (1) 2010, 77-86, İstanbul.
- HENSLİN**, James M. , (2004) Sociology, 3. Baskı, Kanada.
- IŞIK**, Oğuz, **PINARCIOĞLU**, Melih (2001). Nöbetleşe Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul.
- IŞIK**, Şevket (2005), “Türkiye’ de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, Ege Coğrafya Dergisi, Sayı 14, İzmir.
- KARAKAŞ**, Mehmet (2001), “Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent: Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt III. Sayı 1, Afyonkarahisar.
- KARAKOÇ**, Rifat, (2011) “Göç Edenlerin Kentsel Bütünleşme ve Siyasal Katılma Durumlarına Yönelik Bir Araştırma” Konya Örneği SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi ss 241-261, Konya.
- KARPAT**, Kemal H. (2013) Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma Ve Göçler, Çeviren **TIRNAKÇI**, B., Timaş Yayınları, İstanbul.
- KARTAL**, S. K., (1978), Kentleşme ve İnsan, TODAİE Yayını No: 175, Ankara.
- KARTAL**, S. Kemal (1983), “Kentleşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt-16, Sayı-4, Aralık-1983, Ankara.
- KAYPAK**, Şafak, **BİMAY**, Muzaffer, (2016), “Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve SosyoKültürel Etkileri: Batman Örneği”, Batman Üniversitesi, Yaşam Bilimleri Dergisi; Cilt 6 Sayı 1, Batman.
- KELEŞ**, Ruşen, (1972), 100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- KELEŞ**, Ruşen, (2012), Kentleşme Politikası, 12. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- KILINÇ**, İsmail (1993), “Türkiye’ de Kentleşmenin Özellikleri”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, Haziran 1993, Ankara.
- KOCAMAN**, Sinan (2014) “Kentsel Alanlara Göç Eden Kırsal Nüfusun Kentsel Uyumu Ve Kentleşme Düzey Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Ağrı Örneği” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 34. ss 335-349.
- KOMİSYON**, (2009) Sosyolojiye Giriş, Editör, Nadir SÜĞÜR, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- KOYUNCU**, Ahmet (2005) Konya’da Komşuluk İlişkileri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- KOYUNCU**, Ahmet (2011) 1980’den Sonra Kente Göç Edenlerin Tutunma Yolları: Konya Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya.
- KOYUNCU**, Ahmet (2013) “Kimliğin İnşasında Kent: Konya Örneği” Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 2, Yıl/Year: 2013 ss 155-179.

- MERTER**, Feridun. vd. (2013) *Sosyoloji*, Editörler; Feridun Merter, Mustafa Talas, İkinci Baskı, Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- NİRAY**, Nasır (2002), “Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 9, Güz 2002, Muğla.
- OSMAY**, S. (1998), “1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü”, *75 Yılda Değişen Kent ve Uygarlık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖNEZ ÇETİN**, Zuhâl (2015), Türkiye’ de İl Özel İdaresi Sisteminin Dönüşümü Ve 6360 Sayılı Kanununun Dönüşüme Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı:2, Isparta.
- ÖZER**, İnan (2004), *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- ÖZGÜR**, Ertuğrul Murat (2010), “Yerleşme Coğrafyasına Giriş”, (Basılmamış Ders Notları), Ankara.
- SEZAL**, İhsan, (1997) “Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler”, *Toplum ve Göç*, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi (Mersin, Kasım 1996), Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- ŞAHİN**, Yusuf (2010), *Kentleşme Politikası*, 1. Baskı, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- PİŞKİN**, Günseli (2009) Türkiye’de Göç ve Türk Sinemasına Yansımaları: 1960-2009, *e-Journal of New World Sciences Academy 2010*, Volume: 5, Number: 1, Article Number: 4C0025
- PUSTU**, Yusuf (2006), “Küreselleşme Sürecinde Kent “Antik Siteden Dünya Kentine””, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 60, Ocak- Mart 2006, Ankara.
- SAĞLAM**, Serdar (2006) “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- SERTER**, Gencay, (2013) “Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram” *Planlama 2013*;23(2): 67-76. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.
- TALAS**, Mustafa, (2009) “Türk Tarımının Küreselleşmesi ve Ortaya Çıkardığı Toplumsal Problemler” *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*.
- TEKELİ**, İ. (1991) “Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler”, *Kent Planlaması Konuşmaları*, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara, s. 79-89.
- TEKELİ**, İ. (1998) “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, *75 Yılda Değişen Kent ve Uygarlık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- TOLAN**, B., (1977), *Büyük Kent Sorunlarına Toplu Bir Bakış*, Ankara İTİA Yay., No:99, Ankara.
- TOPAL**, A. Kadir (2004), “Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’ de Kent Neresidir?”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, İzmir.

TÜMTAŞ, Mim Sertaç, **ERGUN**, Cem (2016) “Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri” Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl 2016, C. 21, Sayı 4, ss 1347-1349, Isparta.

YILDIRIM, Aziz (2004) Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

<http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T. 30.09.2017).

www.pendik.bel.tr/documents/custom/SABANCI%20NVERSTES_TEMMUZ%202005.doc (E.T. 30.09.2017).

http://www.pinaryavuzcehre.com/dosya_resim/resim/KENTLESME%202.%20DERS.pptx (E.T. 10.10.2017).

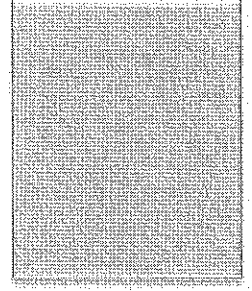
<http://www.bangladeshsociology.org/Max%20Weber%20%20Mahbub%20Ahmed,%20PDF.pdf> (E.T. 11.10.2017).

www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (E.T. 10.11.2017).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Ömer Tuğrul ÖZKAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Çekerek/YOZGAT, 1987
Medeni Hali : Evli
İletişim Bilgileri : o.tugrul.6606@hotmail.com
0505 7837566 (GSM)

EĞİTİM

2001-2004 -Fatih Lisesi (NİĞDE)
2005-2011 -Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Kamu Yönetimi Bölümü.
2007-2012 -Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, İşletme
Bölümü
2013-2016 -Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Adalet
Programı (Ön Lisans)

İŞ DENEYİMİ

2014-Ağustos 2017 Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğü (KONYA)
Ağustos 2017- Halen Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğü (KIRŞEHİR)
Devam Ediyor

YABANCI DİL

İngilizce YDS: 55